

ДНЕВНИКЪ

(стенографски)

на

XVII^{то} обикновено Народно събрание.

Първа извънредна сесия.

LVI заседание, вторникъ, 17 юний 1914 г.

(Открито отъ председателя г. д-ръ Д. К. Вачовъ, въ 3 ч. 35 м. слѣдъ пладне)

Председателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря.

Г. секретарьтъ ще прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители, за да се констатира дали ще можемъ да засѣдаваме.

Секретарь д-ръ К. Провадалиевъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Мехмедъ Джелалъ Абединъ, Константинъ Апостоловъ, Димитъръ Арnaudовъ, Тефикъ х. Ахмедовъ, Иванъ Багаровъ, Милко Бочевъ, Йонко Веселиновъ, Недѣлко Гарвановъ, Георги Генковъ, Стоянъ Георгиевъ, Димитъръ Джанкардашлийски, Василь Димчевъ, Станчо Донева, д-ръ Симеонъ Кехлибаровъ, Маринъ Ковачевъ, Найдена Комановъ, Захарий Кръстевъ, Лазаръ Лазаровъ, Мехмедъ Паша, Станчо Момчевъ, Никола Мушановъ, Начо Начевъ, Василь Николовъ, Тодоръ Ноевъ, Адамъ Нейчевъ, Александъръ Пенчевъ, Тодоръ Петровъ, Димитъръ Поповъ, Тотю Продановъ, Христо Радойковъ, Сабри бей Салимовъ, Илия Стоевъ, Марко Турлаковъ, Хашимъ бей, Крумъ Чапрашиковъ, Панайотъ Чорбаджиевъ, Атанасъ Черневъ, Стоянъ Шиваровъ и Никола Шишковъ)

Председателъ: Отъ 244 народни прѣдставители отсъствуватъ 39, има налице 205. Значи има достатъчно число.

Дадени сж слѣднитѣ отпуски на г. г. народнитѣ прѣдставители:

На Георги Генковъ е разрѣшенъ 3-дневенъ отпукъ за 17, 18 и 19 того.

Д-ръ Еню Разпоновъ, който се е ползувалъ досега съ 15 дена отпукъ, иска още 2 дена, считани отъ 18 т. м. Които г. г. народни прѣдставители сж съгласни да му се дадатъ още 2 дена отпукъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Бургазкиятъ народенъ прѣдставитель г. Маринъ Ковачевъ, който се е ползувалъ досега съ 15 дена отпукъ, иска да му се продължи отпукътъ до 21 того, понеже е боленъ. Прѣдставя за това и медицинско свидѣтелство. Които отъ г. г. народнитѣ прѣдставители сж съгласни да му се продължи отпукътъ до 21 того, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Прието.

Разрѣшенъ е отпукъ на народния прѣдставитель г. Василь Пасковъ за 16 того.

Разрѣшенъ е 1-дневенъ отпукъ, за вчера, на г. Щерю Атанасовъ.

На шуменския народенъ прѣдставитель г. Тотю Продановъ е разрѣшенъ 4-дневенъ отпукъ, считанъ отъ вчера.

На народния прѣдставитель г. Лазаръ Лазаровъ е разрѣшенъ 5-дневенъ отпукъ, считанъ отъ вчера, и на народния прѣдставитель г. Сотиръ Календеровъ е разрѣшенъ 3-дневенъ отпукъ, считанъ отъ днесъ.

Имамъ да съобща на народното прѣдставителство, че сж постѣпили отъ Министерството на финанситѣ: Законопроектъ за опрощение 132.995-77 л., дължими на държавното съкровище, и

Законопроектъ за плащане дневни пари на държавнитѣ служители въ новитѣ земи. Тѣзи два законопроекта ще се раздадатъ и ще се турятъ на дневенъ редъ.

Пристъпваме къмъ питанята.

На първо мѣсто е питането, отправено до г. министра на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ отъ народния прѣдставитель г. Василь Милевъ. Г. Милевъ тукъ ли е?

Г. Василевъ: Нѣма го.

Министъръ Н. Апостоловъ: За трети пѣтъ го нѣма. Да се изключи питането му.

Председателъ: Слѣдва питането на врачанския народенъ прѣдставитель г. Георги Димитровъ, къмъ г. министра на желѣзницитѣ, пошитѣ и телеграфитѣ и г. министра на финанситѣ.

Има думата г. Георги Димитровъ.

Г. Димитровъ: Г. г. народни прѣдставители! Изпратенитѣ въ новитѣ земи телеграфо-почтенски чиновници и служачи, при специалнитѣ условия на живота тамъ, бѣха поставени извънредно злѣ. Съ тѣзи заплати, които получаваха по-рано тукъ, въ старитѣ прѣдѣли на България, очевидно, тѣ не можеха да поддържатъ своето съществуване, толкозъ повече, че тѣзи чиновници и служачи сж принудени да оставятъ сѣмействата си тукъ, въ стара България, а сами да правятъ разноски за себе си тамъ, въ новитѣ земи. Имайки това прѣдъ видъ, още

на 25 октомври Министерският съвет съ едно специално постановление е решил да бъдат плащани допълнително $\frac{2}{3}$ от заплатите на тези чиновници във вид на дневни пари. Това решение е идвало да задоволи една жизнена непосредствена нужда на персонала във новите земи. Обаче, от 26 октомври досега, ето толкова месеца, на никой от тия чиновници и служачи във новите земи не е дадено нито стотинка. Постъпки са правени няколко пъти от Дирекцията на пощите при финансовото министерство, обаче то е отказало да изпълни решението на Министерския съвет и да плати тия $\frac{2}{3}$. Телеграфо-почтенските чиновници и служачи от новите земи са подали цяла редица оплаквания до Министерството на железниците, пощите и телеграфите, изпращали са протестационни телеграми, споразумявали са се помежду си да упражняват даже извънреден натиск, да се реши по-скоро въпросът, обаче никакъв официален отговор от министерството не са получили и до днес. Макар че моето питане до г. министра на железниците, пощите и телеграфите и г. министра на финансите е отправено още преди месец и половина и до днес не е направено нищо за изплащане тия дневни пари, които трябва да бъдат изплатени съгласно решението на Министерския съвет. Аз питам г. министра на железниците, пощите и телеграфите и г. министра на финансите: (Чете)

„1. Защо и до днес не се изплащат на телеграфо-почтенските и телефонни служачи и чиновници във новите земи предвиденият, съгласно решението на Министерския съвет, дневни пари във размер на $\frac{2}{3}$ от заплатата?“

„2. Защо на направеният повторно от страна на Дирекцията на пощите постъпки за изплащането на тия дневни пари още преди два месеца, Финансовото министерство не е отговорило и досега?“

„3. Какви мерки са взели или мислят да вземат респективните министри за редовното изплащане дневните пари на телеграфо-почтенските и телефонни чиновници и служачи във новите земи, съ което би се поне отчасти облекчило тежкото положение, във което те са намират, поради специалните тамошни условия?“ Моля г. г. министрите да ми отговорят.

Председателят: Има думата г. министърът на железниците, пощите и телеграфите.

Министър Н. Апостолов: Г. г. народни представители! По този повод аз имам случай да говоря и друг път. То беше по запитването на народния представител г. Костурков, когато се гласуваше един кредит на Дирекцията на пощите, телеграфите и телефоните, и към туй, което каза тогава, сега няма какво да прибавя. На всеки случай понеже има питане, нека обясня на г. г. народните представители във какво се състои въпросът.

Върно е, че когато бяха изплатени телеграфо-почтенските чиновници във новите земи, казано им беше, че ще получават дневни пари. И действително, съ едно постановление, взето през месец октомври, както каза и г. запитвачът, Министерският съвет им даде отпуска дневни пари. Обаче, когато се внесе за разглеждане постановлението за отпускане дневни пари за следващите месеци, тъкмо във него време бяха се получили искания във тази смисъл и от другите български чиновници във новите земи, по другите ведомства — от финансите, от администрацията и пр. Всички казваха едногласно: ние мяно живеем тук съ тези пари, които ни се дават, понеже животът е извънредно много скъп. И тези оплаквания дадоха повод на Министерския съвет да се посреще върху този болен въпрос и във него време, във него ден той взе постановление

да се увеличат заплатите на чиновниците във новите земи съ 30%. Финансовият министър каза: понеже са еднакви условията за вапните чиновници — на мен говореше той тогава — както и за другите чиновници от моето ведомство, както и за ония от ведомството на г. Радославова, тогава няма защо да правим изключение за тях; заради това ще им се отговори, че техните заплати съ новия бюджет ще бъдат увеличени съ 30%. И въ тази смисъл бидоха дадени наставления, или просто се съобща на заинтересованите чиновници, че техните заплати за въ бъдеще ще бъдат увеличени съ 30%. Обаче, по причини независещи от вас, както виждате, бюджетът не можа да се гласува на време и чиновниците, особено ония от моето ведомство, подновиха на няколко пъти своята молба. Аз говорих съ г. министър-председателя, също и съ г. министра на финансите, и те ми казаха, че при първия удобен случай Министерският съвет ще държи постановление да им се заплатят ония дневни пари, за които се говори във питането, защото, когато са отивали във новите земи, дадено им било обещание, че те ще получават дневни пари. И въпросът е останал там за няколко време, разбира се. Аз можах устно, по частен ред да съобща на г. Георги Димитров, че тези пари ще бъдат изплатени за два месеца от 1913 г. и за онова време, което се слъдва на чиновниците за 1914 г. За 1913 г. е гласуван един кредит от 31 хиляда лева и също, но трябва постановление на Министерския съвет, за да мога, разбира се, да дам наставления да им бъдат изплатени парите. Ако няма пари сега, ще им бъде изплатено въ аванс от туй, което се получава като приход от пощите и телеграфите. За дневните пари за другите месеци от 1914 г. има предвиден параграф въ новия бюджет. Така щото, когато се гласува новият бюджет, тогава ще наредим да им се изплатят тия дневни пари.

Туй щото, г. Димитров, чиновниците, като имат малко търпение, ще бъдат удовлетворени, защото, както Ви казах, въ тази смисъл са съгласни почти всички министри, особено г. министър-председателят и г. министърът на финансите, а вървам, че и другите колеги няма да имат нищо против, щом като държавата е дала един ангажмент, да устои на този ангажмент, и слъдователно, парите им ще бъдат изплатени.

Председателят: Г. Димитров! Доволни ли сте от отговора на г. министра?

Г. Димитров: Гласуваният кредит от 31 хиляда лева, както съобщават официално от Дирекцията на пощите, телеграфите и телефоните, е предназначен за други цели, и очевидно, от него не могат да се платят дневните пари на чиновниците и служачите във новите земи. Г. министърът на железниците, пощите и телеграфите ме уверява лично, че веднага ще бъде дадено разпореждане да се платят дневните пари за $2\frac{1}{2}$ месеца, обаче Дирекцията на пощите, телеграфите и телефоните съобщава на чиновниците във новите земи, че такива дневни пари няма да бъдат плащани. Това е възбудило голямо негодувание въ персонала там и няма да се очудите, ако наистина работата дойде до едно движение между телеграфо-почтенските чиновници и служачи във новите земи твърд неприятно за министерството. Ако ще се плащат тези дневни пари, съгласно решението на Министерския съвет, трябва да се даде разпореждане веднага да се изплатят от този кредит, който казвате, че имате на ръка. Министерството заявява, че ще им се платят дневните пари за тези $2\frac{1}{2}$ месеца от този кредит и за 1914 съ специален кредит въ бюджета,

а въ същност Дирекцията на пощитѣ, телеграфитѣ и телефонитѣ съобщава, че тѣзи дневни пари нѣма да бѣдатъ плащани. Кое е вѣрно: да-ли това, което Вие казвате въ Народното събрание, или това, което вашата Дирекция на пощитѣ, телеграфитѣ и телефонитѣ казва на телеграфо-почтенскитѣ чиновници и служаци.

Министъръ Н. Апостоловъ: Позволете да Ви прѣсѣка. Когато за втори пътъ бѣше внесено постановление въ Министерския съвѣтъ за дневнитѣ пари за 1914 г., азъ ви казахъ, защо Министерскиятъ съвѣтъ не държа постановление — защото сѣщо таква оплаквания постѣпиха отъ чиновницитѣ по другитѣ вѣдомства. Тогава, разбира се, Дирекцията нѣмаше какво да прави, освѣтъ да каже на чиновницитѣ, че Министерскиятъ съвѣтъ не отпуска кредитъ за вашитѣ дневни пари за 1914 г., защото взе постановление, че ще увеличи вашитѣ заплати съ 30%. Обаче, въ послѣдствие, когато азъ занимахъ напосово Министерския съвѣтъ, специално г. министъръ-прѣдседателя и г. министра на финанситѣ, и имъ казахъ, че Дирекцията на пощитѣ, телеграфитѣ и телефонитѣ има ангажментъ спрѣмо тѣзи чиновници, изпратила ги е при условие, че ще получаватъ дневни пари въ размѣръ $\frac{1}{2}$ % отъ своята заплата, тогава тѣ казаха, че ще имъ се плати, щомъ като държавата има подобенъ ангажментъ. Тѣй щото, вѣрно е туй, което ви казвамъ сега.

Г. Димитровъ: Значи, тѣзи дневни пари ще бѣдатъ изплатени до края на 1913 г. отъ кредита, който имате.

Министъръ Н. Апостоловъ: Недѣйте се грижи за паритѣ, азъ пари ще намѣря. Като има постановление отъ Министерския съвѣтъ, ще имъ ги заплаща.

Г. Димитровъ: Що се отнася до чиновницитѣ и служациитѣ отъ другитѣ вѣдомства, и тѣ иматъ основание да претендиратъ, и тѣ трѣбва да бѣдатъ задоволени. Въ всѣки случай, необходимо е въ най-скоро врѣме да бѣдатъ платени тия дневни пари.

Министъръ Н. Апостоловъ: Има законопроектъ.

Г. Димитровъ: Законопроектътъ за дневни пари на чиновницитѣ въ новитѣ земи, който сега се внася, трѣбва да бѣде поставенъ по-скоро на дневенъ редъ, за да се уреди този въпросъ. Онѣзи хора, тамъ, сѣ злѣ поставени и не могатъ да чакатъ. Азъ трѣбва да припомня на г. г. министритѣ, че когато се касае за висши чиновници, за висшия тѣхенъ персоналъ, тѣ много бързатъ да внесатъ законопроектъ. Ето ви единъ случай съ членоветѣ на Държавния съдъ.

Министъръ Д. Петковъ: Пакъ демагогия.

Г. Димитровъ: За тѣхнитѣ дневни пари вие не протакате, не чакате да минатъ мѣсеци, та да имъ ги платите, а веднага внасяте законопроектъ да имъ се платятъ веднага дневнитѣ пари. Много право, нока имъ се платятъ, но защо не постѣпвате сѣщо така и съ чиновницитѣ и служациитѣ въ новитѣ земи, които сѣ много злѣ поставени?

А. Ляпчевъ: За да говорите Вие.

Г. Димитровъ: Имате два аршина. Ние, прочее, настояваме да се даде разпореждане да се платятъ тия пари.

Министъръ Н. Апостоловъ: Много просто: тѣзи отъ Държавния съдъ сѣ 10 души, а онѣзи сѣ стотици, и ще трѣбва много по-голъма сума.

Г. Димитровъ: Именно защото сѣ стотици, трѣбва да побързате съ плащането на тѣхнитѣ дневни пари.

Г. Кирковъ: Иначе, вие ги потиквате къмъ прѣстѣпления.

Г. Димитровъ: Послѣ ще ги сѣдите, че правятъ стачка.

Министъръ Н. Апостоловъ: Нѣма да направятъ стачка за тая работа.

Г. Димитровъ: Ако продължавате да постѣпвате така, то се знае, че ще направятъ стачка.

Прѣдседателятъ: Слѣдва питането на старозагорския народенъ прѣдставителъ г. Ангелъ Кундалевъ, къмъ г. министра на желѣзницитѣ, пощитѣ и телеграфитѣ.

Имате думата, г. Кундалевъ, за да развиете питането си.

А. Кундалевъ: Г. г. народни прѣдставители! Моето питане се отнася за компанията, която владѣеше источнитѣ желѣзници отъ Сарамбей до Хибибчево. Когато компанията е строила тази желѣзница, не е платила нищо на онѣзи стопани, прѣзъ чиито имоти е минала желѣзницата.

Министъръ-прѣдседателъ д-ръ В. Радославовъ: Г. Ляпчевъ знае.

А. Кундалевъ: Г. г. народни прѣдставители! Компанскитѣ знаци, поставени отъ двѣтѣ страни на самата линия, сѣ останали мртви точки прѣзъ цѣлия периодъ, докато компанията е експлоатирала тази желѣзница. Стопанитѣ сѣ продължавали да работятъ тѣзи мѣста до самата линия, безъ да имъ се е прѣчило. Въ 1908 г., когато държавата купи тази желѣзница, почна да налага възбрана на тѣзи стопани.

И. Ангеловъ: Обърнете се къмъ г. Ляпчева.

А. Кундалевъ: Азъ не се обръщамъ нито къмъ него, нито къмъ Васъ, азъ говоря на Народното събрание.

Прѣдседателятъ: Моля, оставете ораторътъ да си изкаже спокойно мисълта.

А. Кундалевъ: Държавата, казвамъ, въ 1908 г. купи тая желѣзница, но безъ огледъ на този фактъ, безъ да отиде да се справи, да-ли тази компания е владѣяла тия мѣста или само е поставила граничитѣ знаци, камъни, които и до днесъ седятъ мртви точки. Стопанитѣ сѣ продължавали да работятъ мѣстата си и компанията не е отивала да имъ прѣчи, прѣдъ видъ на това, защото не е имъ платила. Обаче, слѣдъ като държавата купи тази линия, тя почна да налага възбрана на тия стопани. Сега ние сме въ такава положение: имаме компанията, която 35 години е владѣяла линията и не е налагала възбрана на стопанитѣ, имаме и държавата, която е купила линията по единъ планъ и налага възбрана, безъ да е отишла на самото мѣсто да се справи съ горния фактъ, че тѣзи мѣста сѣ владѣяли отъ самитѣ собственици. Значи, хората сѣ владѣяли тия мѣста въ продължение на 35 години и нищо не имъ е прѣчило да отидатъ да реагиратъ за изгубена собственостъ. Държавата сега отива и имъ прѣчи да не работятъ тия мѣста. Образуватъ се дѣла и подвѣдомственитѣ на г. министра почватъ да прѣчатъ на хората. Азъ питамъ г. министра, не може ли да се намѣри начинъ, по който да се избѣгнатъ тѣзи стѣл-

иновския между стопанитѣ и държавата, защото право на изгубена собственост нѣма. Чл. чл. 67 и 68 отъ конституцията казватъ: правата на собственост сѣ неприкосновени; принудително отстъпване на имотитѣ става за държавни нужди и общеполезни цѣли, по прѣдварително се плаща. Тукъ плащане нѣма, и като не е платено на стопанитѣ, тѣ се противопоставятъ и сѣ пълно право. Има вече образувани дѣла, които ще се отнесатъ до самитѣ съдилища. А болшинството отъ народнитѣ прѣдставители въ Народното събрание сѣ адвокати, тѣ много добръ разбиратъ законитѣ въ страната и ще знаятъ, че щомъ хората не сѣ изгубили правото на собственост, щомъ никой не имъ е прѣчилъ прѣзъ цѣлия периодъ на експлоатацията на желѣзницитѣ отъ компанията да ги владѣятъ, тѣ ще се владѣятъ по съдилищата и държавата ще изгуби всичко онова, за което претендира днесъ. Азъ питамъ г. министра, не може ли да се намѣри начинъ, по който да се обезвѣрдятъ тия стопани, или же да се оставятъ стопанитѣ свободно да работятъ своитѣ мѣста така, както сѣ ги работили прѣзъ цѣлия периодъ на експлоатацията на тази желѣзница отъ компанията, защото както на компанията не се е прѣчило съ работата, така сѣщо и сега на държавата нѣма да се прѣчи, когато хората искатъ да работятъ тѣзи мѣста. Азъ не искамъ да кажа съ туй, че линията може безъ тѣзи мѣста, които сѣ отъ двѣтъ страни на линията на около 8—9 м. и които сѣ ограничени съ камѣни — линията не може безъ тѣзи мѣста. Защо? Защото тамъ се разтоварятъ материяли, камѣни, чакълъ, стоварване-разтоварване на прѣстъ и пр. Значи, тѣзи мѣста около линията ѣ сѣ необходими. Но тѣзи стопани плащатъ данъци, нѣматъ изгубена частна собственост, но имъ е платено, и тѣ иматъ право да претендиратъ.

Питамъ г. министра, не може ли да се намѣри начинъ да се избѣгнатъ тия спорове?

И. Ангеловъ: Когато се запалятъ нивитѣ, кой ще отговаря?

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на желѣзницитѣ.

Министъръ Н. Апостоловъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ не виждамъ начинъ да се избѣгне това нѣщо. Иматъ право и едниѣ, и другитѣ. Вие сами казвате, че държавата има необходимата нужда отъ тѣзи мѣста, които сѣ отъ двѣтъ страни на линията — разтоварва се чакълъ, баластъ и пр., значи, тия мѣста не могатъ да се оставятъ въ рѣцѣтъ на частни лица. Ако въ периода на компанската експлоатация нѣкои частни собственици сѣ си работили земята, то азъ мисля, че това не е било толкова, защото сѣ имали право, защото тѣхната собственост не е била обезвѣржена, изплатена на врѣме, колкото затуй, че компанията бѣше чужда — държава въ държава — и администрацията не ѣ даваше съдѣйствие понѣкога, не понѣкога, а почти никога не ѣ даваше съдѣйствие. Обаче отъ туй не може да се вади заключение, че мѣстата отъ двѣтъ страни на линията не сѣ изплатени. Азъ ще ви говоря отъ собствения опитъ: прѣзъ мойѣ рѣцѣ сѣ минали около четири голѣми дѣла, въ които частнитѣ стопани рекламираха обезвѣрждане за завладѣване отъ компанията на тѣхнитѣ мѣста, както е случаятъ съ гара Бѣлово — мисля, че г. д-ръ Фаденхехтъ взема участие въ дѣлото — послѣ гара Паназлии, въобще за мѣста по цѣлото протежение имаше дѣла. Е добръ, отъ справкитѣ, които направихме въ архивитѣ въ Цариградъ, се оказа, че самитѣ на повечето отъ тѣзи стопани сѣ изплатени. Тѣй щото — азъ лично зная тази работа — изплатено имъ е и слѣдователно, което ние сме купили отъ компанията, остава наша собственост. Ние

не можемъ сега да търсимъ хората и да кажемъ: комуто не е изплатена собствеността, да дойде да му ѣ изплатимъ. Вие знаете, че ние взехме линията отъ ориенталцитѣ съ всичкитѣ задължения и права, които имаше тази компания, а въ плановѣтъ на желѣзницата на тази компания влиза да владѣе по 8 м. мѣсто отъ двѣтъ страни. Е добръ, значи туй мѣсто е на компанията, слѣдователно, то минава върху насъ, то е наше мѣсто и ние ще разполагаме съ него, както намѣримъ за добръ, за нуждитѣ на линията. слѣдователно, нѣма защо ние да търсимъ хората и да имъ казваме: елате си работете мѣстата, та утрѣ да ни се качатъ на врата и да ни кажатъ: „Ние имаме право надъ тия мѣста, работили сме ги 10—15 години и мѣстата пакъ ще станатъ наши“. Никога единъ министъръ не може да направи такъвъ рискъ не само отъ финансово гледна точка, че той ще ангажира интереситѣ на държавата въ финансово отношение, но и отъ чисто техническа страна, защото тѣзи мѣста сѣ нужни за експлоатацията на линията, и тѣхъ никой не може да ги владѣе, освѣнъ линията, сир. Министерството на желѣзницитѣ. Та, азъ не намирамъ нѣкой модусъ, нѣкое срѣдство, съ което да могатъ да бѣдатъ задоволени и пуждитѣ на населението, както вие разбирате тия нужди.

Ако има нѣкой необезвѣрденъ въ своитѣ права, когато земята му е била отчуждена, има съдилища; най-послѣ, нека се отнесе въ министерството и ако ни убѣди, че той е правъ, нѣма защо да го пращаме въ съдилищата, но да седна азъ да издамъ обявление, за да търся минимитѣ кредитори на държавата, нѣма да го направя. При менъ досега не сѣ поשתивали такива дѣла. Ако има заведени дѣла въ провинцията прѣдъ окръжнитѣ управители, не ми е извѣстно; на всѣки случай, ще направя една справка да видя, колко такива дѣла има.

Прѣдседателъ: Г. Кундалевъ! Доволни ли сте отъ отговора на г. министра?

А. Кундалевъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. министърътъ казва, че тѣзи мѣста сѣ необходими на държавата, необходими за линията. Ако тѣ сѣ необходими за линията, необходими сѣ и за самитѣ стопани. Съ нищо не може да се докаже, че тѣзи мѣста сѣ обезвѣрдени, сѣ платени и съ нищо не може да се докаже, че тѣзи стопани сѣ изгубили правото на собственост. И като така, казвамъ, вмѣсто да се образуватъ дѣла, по-добръ е на тѣзи хора да не имъ се прави възбрана, а да имъ се допусне да използватъ своитѣ мѣста, тѣй както сѣ ги използвали прѣзъ врѣмето на експлоатацията на желѣзницитѣ отъ самата компания. Както компанията е могла да владѣе линията и да не ѣ се прѣчи отъ това, така сѣщо не може и държавата. Приказватъ, че имало платени мѣста. Има платени мѣста около гаритѣ, но азъ не приказвамъ за тия мѣста около гаритѣ. Отъ Сарамбей да Хебибчево, по двѣтъ страни на линията, на около 8 м. сега косятъ сѣното. Нѣкому се е опрѣдѣлило мѣсто за нива, нѣма какъ да го работи, а самитѣ кантонери, самитѣ инженири косятъ сѣното и хранятъ добѣтъка си или го продаватъ, когато пѣкъ стопанитѣ плащатъ данѣкъ за тѣзи мѣста.

Министъръ Н. Апостоловъ: Не плащатъ данѣкъ.

А. Кундалевъ: Какъ не плащатъ? Мѣрено е и тѣ го работятъ.

Министъръ Н. Апостоловъ: То е държавно мѣсто.

А. Кундалевъ: И виждате, на никого не отиватъ да съставятъ актъ, защото минавалъ граничния

законъ и работилъ, а отиватъ да му прѣчатъ — взематъ разораната прѣстъ и я хвърлятъ, за да не могатъ да работятъ; стопанитѣ разораватъ още единъжъ, но тѣ още единъжъ взематъ прѣстътъ и я изхвърлятъ пакъ, за да се покаже мъртвицата. Сами признаватъ туй. Г. министърътъ казва, че трѣбвало на държавата, и ние сега не трѣбва да отиваме да ошестиваме финансово страната.

Така е то. Но щомъ при сегашното положение ние не можемъ да изплащаме на тѣзи стопани, нека поне да ги оставимъ да работятъ своитѣ мѣста тѣй, както сж ги работили тогава, когато линията е била въ рѣцѣтъ на компанията. Съ това нищо не се прѣчи на държавата.

Министъръ Н. Апостоловъ: Ако не се прѣчи, нѣмаше хората да ги отчуждаватъ.

А. Кундалевъ: Тѣ прѣди всичко не сж отчуждени.

Министъръ Н. Апостоловъ: Какъ не сж отчуждени? Недѣйте разправя наизустъ работи. Азъ ги знамъ — тѣ сж отчуждени. Недѣйте слуша тѣзи, които разправятъ това.

А. Кундалевъ: Не сж изплатени.

Министъръ Н. Апостоловъ: То е другъ въпросъ.

А. Кундалевъ: Щомъ не сж изплатени, тѣ не могатъ да бждатъ и отчуждени.

Министъръ Н. Апостоловъ: Отъ 1908 г. тѣ сж държавни.

А. Кундалевъ: Прѣди всичко, ако компанията, или държавата сж били собственици на тѣзи мѣста, нѣмаше да допуснатъ стопанитѣ да ги обработватъ.

А. Стамболийски: Когато още компанията експлоатирала тази линия, въ Народното събрание е ставало въпросъ да се накара компанията да изплати мѣстата.

Прѣдседателъ: Приетъ е въпросъ за слѣдующето питане, отправено къмъ г. военния министъръ, отъ народния прѣдставителъ г. Стефанъ Паприковъ.

Има думата г. Стефанъ Паприковъ да развие питането си.

С. Паприковъ: Г. г. народни прѣдставители! Г. военниятъ министъръ даде отговоръ на нѣколко отдѣлни питання, така че моето питане става почти безпрѣдметно, обаче азъ съмъ длъженъ да го прочета тукъ, да кажа въ какво се заключава, да кажа съ кои отъ отговоритѣ на г. военния министъръ азъ не съмъ твърдѣ съгласенъ.

Моето питане се заключава главно въ това, че при произведенитѣ нѣколко набори въ новитѣ земи, сж станали нѣкои неправилности, вслѣдствие на което има много оплаквания. Извѣстно ви е, г. г. народни прѣдставители, че въ новитѣ земи сж произведени петъ набори, повикани сж да служатъ подъ знамената всичкитѣ младежи, които сж на възраст отъ 21 до 25 години. Съгласно чл. 13 отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили въ царството, ежегодно може да се повиква само единъ наборъ, но никакъ не петъ набора. Г. военниятъ министъръ, въ своя отговоръ на г. Джиandroва, се силъ на това, че ималъ право да повика тия младежи на военна служба на основание, струва ми се, на чл. чл. 34 и 52 отъ закона за носене военнитѣ тегиби. Тѣзи членове не говорятъ за това. Това повикване не може нито да се основава, нито да се оправдава отъ тѣзи два члена отъ закона за носене военнитѣ тегиби, защото

чл. 13 отъ закона за въоръженитѣ сили на царството е категориченъ — всѣка година се повиква само по единъ наборъ. Чл. чл. 34 и 52 отъ закона за носене военнитѣ тегиби се касаятъ до такива категории хора, които сж излѣзли отъ разнитѣ набори, т. е. сж били отложени, или отклонени, или излѣзли по нѣкои други причини. Когато се издава указъ за повикването на извѣстенъ наборъ, въ него се казва: да се повикатъ, като редовенъ наборъ, младежитѣ отъ единъ си година, отклонилитѣ се отъ еди-коя си година и т. н., но цѣли категории или цѣли набори, цѣли категории възрастни класове, освѣнъ единъ, съгласно закона за устройството на въоръженитѣ сили на царството и съгласно закона за носене на военнитѣ тегиби, не могатъ да бждатъ повикани. Така че повикването на останалитѣ четири набори, освѣнъ тѣзи младежи, които сж изпълнили 20-годишна възраст, е станало незаконно. И затуй азъ питамъ г. министра да каже, като какви ще се считатъ тѣзи хора, които сж на възраст 22, 23, 24 и 25 години? Считатъ ли се тѣ като другитѣ, които сж на 21-годишна възраст, защото онѣзи, които сж на 21-годишна възраст, въ зависимостъ отъ тѣхното сѣмейно положение, ще служатъ на общо основание: или двѣ години въ пѣхотата, или три години въ другитѣ родове оружия? По сѣция начинъ ли ще служатъ и онѣзи, които сж на 22, 23, 24 и 25-годишна възраст? Ще ги считаме ли и тѣхъ като редовно вземени, като редовни набори и, слѣдователно, правимъ петъ набори, или ще ги считаме като остатъци отъ набори, напр., отклонивши или отложени по разни причини, защото за отклонившитѣ въ закона има едни правила, а за отложениитѣ правилата сж други. За тия четири излишни набори, които сж вземени, както казахъ, по едно погрѣшно тълкувание на чл. чл. 34 и 52 на закона за носене военнитѣ тегиби, струва ми се, че Народното събрание е, което трѣбва да се произнесе и да рѣши какъ трѣбва да служатъ тия хора и колко врѣме. Мотивътъ, че въ новата Х дивизия въ новоприсъединенитѣ земи ще трѣбва да се образуватъ запасни войници, е неоснователенъ мотивъ. Не съмъ азъ, който ще отида противъ това желание на г. министра — да се създаде колкото е възможно по-скоро воененъ запасъ и въ тия земи, но създаването на запаса трѣбва да стане по единъ установенъ редъ, по единъ законодателенъ редъ, да се укаже, какъ ще служатъ тия хора, които сж на възраст отъ 22—25 години, и колко врѣме, както г. военниятъ министъръ направи за хората, които сж въ възраст отъ 25 години нагорѣ, напр. отъ 26 години, отъ 27 години и т. н. до 39-годишна възраст, защото извѣстно ви е, че има внесено законодателно прѣдложение, което цѣли да урегулира тази служба. Ако е нужно чрѣзъ законодателна мѣрка да се урегулира службата на хората на възраст отъ 26 години нагорѣ, на сѣщото основание трѣбва да се урегулира и службата на липата на възраст отъ 22 до 25 години. Това обаче не е станало. Когато това не стане, когато този въпросъ не се уреди чрѣзъ законъ и ние ги считаме всичкитѣ като младежи на единъ наборъ, ще се явятъ такива нѣща: двама или трима братя могатъ да бждатъ повикани. Сега азъ питамъ и тримата ли братя еднакво ще трѣбва да служатъ по двѣ или три години, или нѣкои отъ тѣхъ ще служатъ по-малко, а други — повече? Може ли да считаме и като какви ще считаме допълнителнитѣ набори — тѣзи, които сж на възраст отъ 22 до 25 години — като отклонивши ли, като отложени ли, или като редовно подлежащъ наборъ, защото отъ това, какъ ще ги считаме, зависи разрѣшението на въпроса колко трѣбва да служатъ. Този въпросъ не е разрѣшенъ и не е уреденъ. Ето това е едно отъ исканията, къмъ което се стремѣше моето питане — тоя въпросъ да бжде урегулиранъ, защото има редъ оплаквания отъ хора

въ новитѣ земи, защото, както казахъ, има повикани по двама, а даже и по трима братя да служатъ едно-временно. Ако икономическото положение на населението въ новитѣ земи не е двѣтуше, то очевидно е, че съ вземането на четири или петъ набори наведнѣжъ, при неурегулираното положение за службата на самитѣ тия набори, затрудненето на населението се увеличава — ние увеличаваме още повече лошото поминѣтно състояние на населението. Вслѣдствие на туй има редъ оплаквания. Отъ друга страна, има и оплаквания, че самитѣ набори сж се произвеждали нѣкакъ нередовно, които оплаквания сж твърдѣ естествени. Допущамъ, че и нередовности е имало, но на тия нередовности често пѣти се придава партизански характеръ, какъвто очевидно тѣ нѣматъ; когато нѣкому нѣщо тегне, напр. онзи, който счита, че неправилно е взетъ на военна служба и т. н., често пѣти обяснението търси тамъ, дѣто то не е. Въ всѣки случай, тѣ се дължатъ и на туй, че въ новитѣ земи нито наборнитѣ списъци сж могли да бждатъ съставени редовно, така, както тѣ се съставятъ въ старитѣ земи, нито тия наборни списъци сж могли да бждатъ провѣрени по сжщитѣ начини, по които се провѣрватъ онѣзи въ старитѣ земи, защото, споредъ закона за носене на военнитѣ тегоби, въ стара България единъ наборенъ списъкъ минава прѣзъ маса инстанции, провѣрява се въ редъ начини; така че можемъ да бждемъ гарантирани, че въ края на крайщата наборниятъ списъкъ, който ще попадне въ рѣшитѣ на наборната комисиия, е окончателно провѣренъ и е правиленъ. Въ новитѣ земи такава нѣщо нѣма, защото тамъ не е имало възможностъ нито да стане правилно съставяне на наборнитѣ списъци, нито пъкъ да стане нѣкаква провѣрка. Очевидно е, че щомъ наборътъ е билъ произведенъ, възъ основание на тия набързо съставени списъци, ще има много нередовности. Единствената граница, за да могатъ тѣзи нередовности да се поправятъ, сж върховнитѣ провѣрочни комисиии. Но когато азъ бѣхъ далъ моето питане, въпросътъ бѣше вече разрѣшенъ, че новобранцитѣ се викатъ. Хората бѣха взети отъ наборнитѣ комисиии, бѣха повикани на служба, а върховнитѣ провѣрочни комисиии не бѣха почнали своята провѣрка, когато, споредъ закона, повикването на новобранцитѣ трѣбва да става слѣдъ като минатъ провѣрочнитѣ комисиии. Това не стана. Разбирамъ защо иначе не можеше да стане. Така бѣха сложени обстоятелствата, трѣбваше да се бърза въ произвеждането на набора и съ свикването на новобранцитѣ. Назначиха се и върховни провѣрочни комисиии. Това е добро. Почнаха тѣ да дѣйствуватъ, но при положението, при което дѣйствуватъ, много малко ще поправятъ, защото, споредъ закона, върховнитѣ провѣрочни комисиии засѣдаватъ по околии, а пъкъ новобранцитѣ ще бждатъ по войсковитѣ части и оплакванията имъ ще станатъ почти невъзможни. Новобранецътъ, който е взетъ на служба, напр. въ Бургазъ, не ще може да се оплаче на провѣрочната комисиия, когато тя бжде въ Малко-Търново, ако той е отъ тамъ. Тѣй че върховнитѣ провѣрочни комисиии се явяватъ единъ видъ слѣдъ дъждъ качулка; при провѣржитѣ едва-ли ще могатъ да поправятъ това, което е било погрѣшно. Слѣдователно, по отношение на това, да-ли върховнитѣ провѣрочни комисиии ще направятъ нѣщо или не, очевидно, питането ми пада, защото върховнитѣ провѣрочни комисиии дѣйствуватъ, доколкото могатъ ще провѣрватъ, но, както казахъ, тѣ не ще могатъ да поправятъ всичко. Менѣ ми се струва, че би било по-добрѣ, ако г. военниятъ министъръ би помислилъ, да-ли не е възможно да се намѣри нѣкой начинъ за поправянето на тѣзи несправедливости, които сж твърдѣ възможни, благодарение, както казахъ, на обстоятелството, че наборнитѣ списъци не сж могли да бждатъ редовно съставени и провѣрени.

По отношение на втората точка отъ моето питане, азъ настоявамъ, че войницитѣ, които сж вземени отъ 22, 23, 24 и 25-годишна възраст, съставляватъ отдѣлни набори — всѣки възрастенъ класъ прѣдставлява наборъ — и за туй за постѣпването на служба на тѣзи четири отдѣлни възрастни класове трѣбва да има законъ; безъ законъ, на основание чл. чл. 34 и 52 отъ закона за носене военнитѣ тегоби, тѣ не могатъ да бждатъ повикани. Така, както тѣ сж повикани, не може да бжде урегулирана службата имъ, защото ние не знаемъ, колко врѣме трѣбва да служатъ, да-ли двѣ или три години или шестъ мѣсеца; остава се на г. военния министъръ вече самъ да рѣшава въпроса, колко врѣме да служатъ тѣ, а това, струва ми се, е неправилно. Да се повикатъ — да, добрѣ, нѣмамъ нищо противъ, но трѣбва да се урегулира и да се укаже, че тѣзи, които сж отъ 22 до 25 години, ще служатъ двѣ или три години или шестъ мѣсеца. Тѣ могатъ да служатъ и двѣ години, но това трѣбва да рѣши Народното събрание, а не да се прѣдоставя на г. министра на войната да рѣшава единъ такъвъ важенъ въпросъ, защото това ще възбуди още повече недоволството, а военната служба е такава, че поне за нея трѣбва да бждемъ твърдѣ внимателни и осторожни, да не даваме възможностъ на тѣзи, които отбиватъ тази служба, да иматъ основателни причини да негодуватъ.

Ето, въ това се състои моето питане. Азъ бихъ желалъ да зная колко врѣме ще служатъ тѣзи хора — тѣзи четири допълнителни набора — които сж на възраст отъ 22—25 години.

Прѣдседателъ: Има думата г. военниятъ министъръ.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Г. г. народни прѣдставители! Създаването на Х-та Бѣломорска дивизия прѣдизвика и нуждата отъ повикването на младежи за попълването на полковетѣ отъ тази дивизия, защото би било много трудно тѣзи полкове да се комплектуватъ отъ младежи изъ стара България. Естествено бѣше да се вземе една мѣрка, която, може-би, да бѣше прибѣрзана, но оправдана отъ необходимостта, щото частъ по-скоро тази дивизия да се попълни съ новобранци отъ новитѣ земи, за да се освободятъ онѣзи войници отъ стара България, които сега изпълняватъ тамъ службата, по нѣмане на тамошни новобранци. Извикани сж повече набори затова, защото извѣстно бѣше, и сега се знае, че българското население, християнското население тамъ, е твърдѣ малко, и съ единъ наборъ не биха могли да се попълнятъ полковетѣ. Истина е, че чл. 13 отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили казва, че повече отъ единъ наборъ въ година не трѣбва да се взема, обаче този законъ е направенъ за нормални врѣмена и условия. Въ тоя законъ не се прѣдвижда обстоятелството, когато, напр., страната се увеличи съ нова територия, какво трѣбва да стане съ младежитѣ, които се намиратъ тамъ, въ тази територия, въ даденъ моментъ. Чл. чл. 34 и 52 отъ закона за носене военнитѣ тегоби дава право на наборнитѣ комисиии да повикатъ всички онѣзи младежи до 30-годишна възраст, които по разни причини сж останали неповикани дотогава. Това, значи, е една административна мѣрка, като се признава отъ закона, че такива младежи могатъ да се викатъ по административенъ редъ, безъ да се сезира Народното събрание, обаче младежи отъ 30 години нататкъ, наборнитѣ комисиии, изобщо военнитѣ административни власти, не могатъ да взематъ. Азъ така стмъ разбиралъ, че повикването на младежитѣ, даже до 30-годишна възраст отъ новитѣ земи би трѣбвало да стане по рѣшението на изпълнителната, а не на законодателната властъ. Това собствено е единъ намекъ на закона за носене военнитѣ тегоби,

като поставя една възраст, 30 години, за тѣзи младежи, но казахъ, законътъ не прѣдвизжда, ако имаме нова територия, какво трѣбва да се прави съ младежите отъ тая територия. Тѣзи набори въ новитѣ земи сж извикани подъ знамената съ указъ и тѣ ще служатъ на общо основание, както ако бѣше и единъ наборъ.

А. Стамболийски: Колко врѣме?

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Споредъ рода на оружieto: ако сж въ пѣхотата, ще служатъ двѣ години, ако сж въ специалнитѣ родове оружия — три години; особени изключения за тѣхъ не сме направили. Сега има нѣкои облекчения за населението — азъ ще прочета по-нататѣкъ какви разпореждания сѣмъ направили.

А. Стамболийски: Ако сж 3—4 братя?

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Ще се постъпи споредъ закона. Когато се явятъ двама-трима братя едновременно на служба, наборната комисиия ще освобождава, споредъ закона, тѣй както ако би се произвеждалъ единъ наборъ, и въ такъвъ смисълъ сж дадени наставления. То е едно изключително положение. Ние смѣтаме тѣзи набори като единъ наборъ и, слѣдователно, понеже всички се взематъ едновременно, то, ако се попадне случай, по който законътъ за въоръженитѣ сили и тоя за военнитѣ тежки дава облекчение, ще се даде, като-че-ли тѣзи набори съставляватъ единъ и сѣщъ наборъ. По този въпросъ азъ помислихъ, прѣди да дамъ това разпореждане, или прѣди да поискамъ отъ Негово Величество да издаде този указъ. Сега ще се позова на примѣритѣ, които досега сме имали, отъ освобождението на насамъ. Слѣдъ освобождението на България въ 1878 г. сж били повикани всички младежи отъ 20 до 30-годишна възраст на служба. Това повикване е станало, на основание § 4 отъ врѣмешнитѣ правила за земската войска на Българското княжество. Тѣзи правила сж утвърдени съ указъ, а не съ законъ.

Р. Маджаровъ: Да, ама тогава нѣмаше закони, г. министре.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Слѣдъ това имаме Народно събрание и то можеше да ги утвърди — ще обясня по-нататѣкъ. Въ 1912 г. бѣха повикани 36 и 37 набори. 36 наборъ трѣбваше да се повика тази година, а 37 — прѣзъ 1915 г. Тѣ се повикаха въ 1912 г. — Значи, незаконно, споредъ почтения прѣдставител на Гюмюрджина, г. Паприковъ. Тѣзи набори се повикаха съ заповѣдъ по дѣйствующата армия № 140. Въ 1913 г., слѣдующата, съ телеграма № 3838 отъ помощника на главнокомандующия бѣха повикани всички младежи отъ новитѣ земи, отъ 20 до 32-годишна възраст — безъ законъ, както виждате. Между това, въ врѣме на войната, 1912 и 1913 г., заседаваше XV-то обикновено Народно събрание, и ако се смѣташе, че тѣзи разпоредби трѣбва да бѣдатъ утвърдени отъ Народното събрание, щѣха да му се поднесатъ за утвърждение. Това не е направено, защото се е считало, че административната властъ е имала право за тѣзи възрасти сама да прави разпореждане, безъ да прѣдизвика разпореждането на законодателната властъ.

Ето, г. г. народни прѣдставители, на основание на тѣзи разпореждания, на тази практика, направили го и азъ за тѣзи набори въ новитѣ земи. Азъ смѣтахъ даже, че имамъ право съ височайши указъ да извикамъ всички младежи до 30-годишна възраст, но не го направихъ, едно, защото считахъ, че населението ще се обрѣмени твърдѣ много, и друго, защото мислѣхъ, че тѣзи набори сж достатъчни, за

да попълнятъ за тази година полковетѣ, а идущата година ще послѣдва обикновеното повикване на новъ наборъ. А пъкъ за тѣзи отъ 20 до 46-годишна възраст, които не сж обучени, азъ сѣмъ прѣдставилъ на Народното събрание единъ законопроектъ, за да се извѣстатъ на периодическо обучение и по таквъ начинъ да се създаде запасъ за тази Х-та Бѣломорска дивизия, безъ да се прибѣгва къмъ помощта на запаснитѣ отъ стара България.

Ще ме питате: защо не сѣмъ направили това разпореждане по административенъ редъ, безъ да сезирамъ Народното събрание? Това не сѣмъ направили, защото, споредъ закона за въоръженитѣ сили, повикването на запаснитѣ на обучение, азъ имамъ право да направя за до три недѣли, и то само въ опрѣдѣлени срокове и за извѣстно число години. Нѣма да бѣде достатъчно само въ една година да стане повикването на тия набори, а трѣбва да става редъ години по 1—2 недѣли или пъкъ периодически, както по-послѣ ще се наредятъ този въпросъ — за да не се обрѣменява населението, да се повиква празниченъ день въ общината, да се обучава нѣколко часа отъ инструктори-офицери и под-офицери и слѣдъ това да си отиде по домоветѣ, безъ да тежи тази повинностъ на населението.

А. Стамболийски: Зимно врѣме може.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Ето, по тѣзи причини, азъ прѣдставихъ на почтаемото Народно събрание този законопроектъ за останалитѣ класове на младежитѣ отъ новитѣ земи.

По въпроса за лицата, за които се говори тукъ въ питането на г. Паприкова — той собствено не разви този въпросъ, но го има въ писменото му прѣдложение — които сж служили въ турската армия, които сж плащали беделъ, въобщо, които сж прѣкарвали извѣстна повинностъ въ тази страна, азъ сѣмъ се погрижилъ и тоя въпросъ да уреди. Заявявамъ, че този въпросъ за младежитѣ, които сж служили въ турската армия или платили тамъ воененъ откупъ, беделъ, а сега били извикани отъ нашитѣ наборни комисиии, сѣмъ уредилъ вече съ окръжно прѣдписане № 512 отъ 18 януарий т. г. Въ това окръжно се говори така: (Чете) „Служилитѣ въ турската армия двѣ и повече години, се освобождаватъ отъ повикване подъ знамената и се зачисляватъ въ запаса на дѣйствующата армия. Които сж служили по-малко отъ двѣ години, се викатъ да си доизслужатъ, при което имъ се зачита службата въ турската армия. Ония отъ тѣхъ, които сж платили воененъ откупъ въ Турция, ако сж хора здрави и заможни, трѣбва да се извикатъ подъ знамената, защото нашиятъ законъ не допуска откупъ за християнитѣ. Всѣки способенъ да носи оружие трѣбва да носи лично тежобитѣ на военната служба“. Тѣй е казано въ чл. 6 отъ нашия законъ за въоръженитѣ сили. Тоя членъ азъ прилагамъ и къмъ тѣзи младежи отъ новитѣ земи.

Зачекна се въпросътъ за нѣкакви си материялни поврѣди, които биха били причинени на тѣзи младежи отъ несвоеврѣмешното освидѣтелствуване отъ върховната комисиия. Азъ ще отговоря, че туй събиране на върховната комисиия стана не умишлено, а по причина, че нѣмаше възможностъ да се извика, защото върховната комисиия се повиква въ периода отъ май до ноемврий, като се прѣдполага, че наборнитѣ комисиии сж свършили своята работа, и слѣдъ това идва върховната комисиия. Обаче прѣглеждането на новобранцитѣ стана твърдѣ късно, т. е., не въ периода, когато законътъ изисква. Тѣзи новобранци трѣбваше да се извикатъ по-рано, не въ срока, както обикновено ние сме практикували, въ есенята или въ началото на пролѣтътъ, защото, както обяснихъ и по-напрѣдъ, ние имаме два набора, 36 и 37, които

вследствие нуждитъ на войната, бѣха повикани едновременно, въ края на зимата на 1912 г., и тѣ подлежатъ сега, въ края на тази година да се уволнятъ. Ако не бѣхме повикали новобранцитъ сега, ние щѣхме да имаме единъ моментъ, когато нѣмаше да имаме ни единъ войникъ въ войската, а това би било ненормално и неудобно за държавнитъ интереси. Затова, вмѣсто да измислювамъ други начини да се попълни този пробелъ, напр., съ запасни — можаха да се повикатъ нѣколко набори запасни да послужатъ три недѣли, слѣдъ това да се уволнятъ тѣ и да дойдатъ други и т. н., да се изреждатъ додѣ дойде редъ и новобранцитъ да постѣпятъ — азъ прѣдпочетохъ да повикамъ новобранцитъ по-рано. Извикахъ ги на 20 май. Смѣтахъ, че обучението на новобранцитъ се продължава 4 мѣсеца, споредъ нашитъ положения; и тъй — юний, юлий, августъ и септември — на 20 септември ние ще имаме този наборъ обученъ, споредъ нашитъ положения, готовъ да влѣзе въ общия строй и да поеме службата въ държавата, тъй както и старитъ войници правятъ. Тогава азъ ще бѣда свободенъ да уволня 36 и 37 набори и по такъвъ начинъ да не се отрази никакъ вѣдно на тѣзи набори, които и безъ това вземаха участие въ войната, дадоха много жертви и сега още носятъ службата. Додѣ се извършиха дѣйствиията на наборнитъ комисии, додѣ пригответе отчититъ въ Военното министерство, върховната комисия не можеше да се свика да прѣвѣри, прѣди тѣ да постѣпятъ въ войската. Върховната комисия се повика на 1 юний, т. е. малко вѣрне по-късно отъ постѣпването на новобранцитъ.

Сега да видимъ, да-ли съ късното повикване на върховната комисия ще се поврѣди на интереситъ на тѣзи младежи. Азъ казвамъ, че нѣма да се поврѣди. Ето защо. Върховната комисия разглежда разни оплаквания и въпроси, които сж изброени въ закона за военнитъ тегиби. Единъ въпросъ, едно оплакване може да стане, ако, напр., нѣкой младежъ е билъ взетъ незаконно на общо основание, когато е трѣбвало да бѣде взетъ съ облекчение. Този младежъ, този новобранецъ сега вече е въ войската. Върховната наборна комисия ще дойде да го освидѣтелствува, да го прѣгледа, да прѣвѣри документитъ му, да опрѣдѣли сѣмейното и материалното му положение и, на основание на тѣзи данни, да даде едно рѣшение, съ което да облекчи този неправилно взетъ младежъ на общо основание. Тѣзи младежи, макаръ и облекчени, трѣбва да служатъ 4 или 6 мѣсеца, споредъ закона, слѣдователно, тѣ ще си стоятъ въ войската до 6 мѣсеца. Така щото, върховната комисия нѣмаше никакъ да имъ помогне, даже ако бѣше по-рано извикана да ги прѣгледа.

С. Паприковъ: Ами, ако го намѣри 26-годишенъ?

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Моля Ви се. — Вторъ въпросъ. Има взети, така да кажемъ, отъ наборнитъ комисии неспособни да бѣдатъ войници, болни, на които наборната комисия не е могла въ бързината или по друга причина да опрѣдѣли здравето. Когато тѣ постѣпятъ въ войската, назначава се една нова комисия въ полка, която прави общъ прѣгледъ на новобранцитъ, независимо отъ това, което е направила наборната комисия. Тая комисия щомъ намѣри младежи, неспособни за военна служба, пуска ги да си отидатъ въ отпускъ, и слѣдъ това ги прѣглежда една специална комисия, уредена въ дивизионнитъ области, и рѣшава окончателно въпроса за тѣхната способностъ или неспособностъ.

Може да се намѣрятъ, напр., и нѣкои да сж взети по-стари отъ 26 години, да кажемъ. То е тоже единъ въпросъ, който собствено може да има *raison d'être* въ тази работа. Щомъ нѣкой такъвъ нѣма доку-

менти, то е въпросъ, да-ли върховната комисия ще го освободи, защото обикновено наборната комисия рѣшава, когато нѣма документи, сама по свое разумѣние да опрѣдѣли годинитъ му. Ако той е една година по-старъ, по разбирането на тази комисия, то азъ не вѣрвамъ върховната комисия да му даде облекчение, защото една година не важи за службата и защото върховната комисия не би влѣзла въ конфликтъ съ наборната комисия по единъ такъвъ маловажнъ въпросъ.

Въ заключение ще кажа, че повдигнатитъ отъ г. Паприкова въпроси сж разрѣшени вече по начинъ, диктуванъ отъ интереситъ и сигурността на държавата, и съобразно съ съществуващитъ законоположения, тъй както ги разбирамъ азъ и както азъ ги прѣвѣрявамъ. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и дѣсниа центъръ)

А. Стамболийски: За ненастаненитъ бѣжанци не казахте нищо.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Виноватъ — ще кажа и за тѣхъ.

Прѣдседателъ: Има думата г. Стефанъ Паприковъ.

С. Паприковъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ не мога да бѣда съвсѣмъ доволенъ отъ отговора на г. военния министъръ, особено по прилагане чл. чл. 34 и 52 отъ закона за носене военнитъ тегиби. И азъ самъ казахъ, че ако се внесе законодателно прѣдложение да се рѣши въпросътъ, какъ да се постѣпи съ тѣзи, които сж отъ 26 години нагорѣ, тогава сжщото основание имаше да се внесе едно прѣдложение, за да се рѣши въпросътъ, какъ да се постѣпи съ ония, които сж повече отъ 21 до 25 години включително. Това щѣше да бѣде най-правилно, защото нито чл. 34, нито чл. 52, както щемъ да насилваме тия два члена, не даватъ право да се свикатъ петъ набора, петъ възрастни класа. Затова трѣбва да правимъ разлика между свикване цѣла класа и свикване остатъци отъ класа. Чл. 52 съдържа само наказателни разпорѣждания, а чл. 34 не съдържа ни най-малкото основание, за да се постѣпва тъй. Ето какво казва той: (Чете)

„Наборната комисия почува набора, като прѣглежда най-напрѣдъ неявенитъ прѣзъ миналитъ набори и прави заключение за причинитъ, по които не сж се явили. Тия, които не оправдаятъ неявяването си съ законни причини, се признаватъ за отклонени и:

„а) способнитъ за военна служба се лишаватъ отъ жрѣбие и отъ всички права за облекчение: по сѣмейни причини, по образование и др., като се назначаватъ на служба съобразно съ тѣхната физическа способностъ;

„б) неспособнитъ за военна служба или прѣминалитъ 30-годишна възраст се освобождаватъ отъ служба и се облагатъ съ воененъ данѣкъ, и

„в) недоразвититъ се отлагатъ за година.

„За всички споменати въ горнитъ пунктове младежи се прави постановление за отдаванетоъ имъ на сѣдъ“.

Азъ питамъ: всички тия, които сж на 22, 23, 24, 25 години, отклонени ли сж, постановления ли ще имъ съставятъ наборнитъ комисии, подъ сѣдъ ли ще ги даваме, тѣ ли сж виновати за това? Съгласете се, г. г. народни прѣдставители, че тази работа е съвършено неправилна и че подъ чл. 34 по никой начинъ не можемъ да ги подведемъ.

По отношение къмъ чл. 52, ето какво гласи той: (Чете) „За неявенитъ младежи, изпълнили 30-годишна възраст и неявени до тая възраст, наборната комисия прави постановление за даванетоъ

имъ на съдъ и за изчеркването имъ отъ наборния списъкъ". Това казва чл. 52. Сега, както щете, каквото и да правимъ съ чл. чл. 52 и 34, вие ще видите, че по никой начинъ тѣ не могатъ да измѣнятъ чл. 13 отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили. И самъ г. министърътъ на войната чувствава, че тази работа е така, затуй внесе законодателно предложение за хората, които сж на възраст отъ 26 години нататъкъ. И азъ, вмѣсто да прѣвръщамъ питането си въ запитване, за да може Народното събрание да се произнесе — не е моята цѣль да правя шумъ — бихъ молилъ г. военния министъръ да се съгласи да се поправи тази работа въ внесеното законодателно предложение по отношение на ония, които сж отъ 26 години нагорѣ. А тая работа би могла да се поправи много лесно и ние ще сторимъ това чрезъ законъ, цѣльта ще бѣде постигната и военниятъ министъръ ще бѣде на законна почва, никой нѣма да има да роптае противъ това, което се върши. Защото, съгласете се, г. г. народни прѣдставители, че да се сеплаваме на това, че нѣкога било направено беззаконие, та и ние да го правимъ, е много неудобно. Казахъ по-рано, че когато се касае за военна служба, трѣбва да избѣгваме всичко това, което тѣй или иначе миреше на произволъ.

Прѣдседателътъ: Има думата г. министърътъ на войната.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Азъ, г. г. народни прѣдставители, нѣмамъ нищо противъ да внеса въ Народното събрание за одобрение тази мѣрка. Азъ не я смѣтахъ за произволъ и за това не я внесохъ. Менѣ нищо не ми прѣчеше да направя туй нѣщо, обаче, ако бѣхъ се загрижилъ да го туря въ закона, цѣхъ да срѣщна едно прѣпятствие за повикването. Защото докато не мине този законъ чрезъ Народното събрание — а, както виждате, у насъ работата върви твърдѣ бавно — азъ не можехъ да извикамъ тѣзи новобранци. Ето защо азъ взехъ мѣрки да се повикатъ тия хора по-рано, съобразно съ моя възгледъ, съ моята властъ. Но азъ бихъ желалъ г. Паприковъ да обясни, какъ гледа той на въпроса за тѣзи набори, които се повикаха въ врѣме на войната. Не желае ли и тѣхното повикване да се узакони?

С. Паприковъ: Ако тѣхното повикване е незаконно, това не е причина да продължаваме да правимъ беззакония.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Ами това е основанието азъ да мисля, че е било законно, защото отъ врѣме на войната досега не е имало нито единъ гласъ противъ. Народното събрание въ онова врѣме е дѣйствувало редовно, и при все това повикани сж били два набора наеднѣжъ — наборътъ отъ 1912 г. и наборътъ отъ 1913 г., а освѣнъ това и всички възрастни отъ 20 до 32 години. Никой не го е направилъ въпросъ. Но азъ мисля, че Вие, като народенъ прѣдставителъ, за да бждете послѣдователенъ, би трѣбовало да искате и за това узаконяване отъ Народното събрание.

С. Паприковъ: И за него заявявамъ, че ако е незаконно, незаконно е.

П. Генадиевъ: Г. Паприковъ! Нѣмате право да говорите сега, защото Вие докарахте българската войска до просѣшка тояга.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Азъ нѣмамъ нищо противъ да внеса този въпросъ въ Народното събрание и да се утвърди. Но щомъ единѣжъ новобранцитѣ постѣпиха въ войската, това бѣше необходимо да го направи, защото държавнитѣ нужди го изискваха.

Единъ другъ въпросъ изникна: какво става съ бѣжанцитѣ?

А. Стамболийски: Ненастанени.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: На ненастаненитѣ бѣжанци се прави опись, записватъ се младежитѣ и тѣхното сѣмейно положение. Отъ тѣхъ не сж взети новобранци. Взети сж само онѣзи християни, които сж постоянно тамъ и на които селата не сж пострадали отъ нашествието на башибозуцитѣ. Азъ мисля, че тази мѣрка е доста умѣтна и че Военното министерство достатъчно е влѣзло въ нуждитѣ на населението. Тѣзи младежи, описани, прѣгледани и взети на служба, отъ изгорѣнитѣ села, сж отложени за догодина, за да имъ се даде възможностъ да закрѣпятъ тѣхнитѣ сѣмейства, да си направятъ къщи, да засѣятъ нивитѣ и да получатъ годишния приходъ отъ мѣстата си.

Прѣдседателътъ: Врѣмето за питанията мина. Пристъпваме къмъ дневния редъ.

На първо мѣсто стои трето четене законопроекта за измѣнение чл. 5 отъ закона за задграничните паспорти и билети.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ д-ръ К. Провадалиевъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за измѣнение чл. 5 отъ закона за задграничните паспорти и билети.

„Чл. 5 се измѣнява така: Задграничните паспорти биватъ годишни.

„Цѣната имъ е 10 л.“

Прѣдседателътъ: Които отъ г. г. народнитѣ прѣдставители приематъ на трето четене законопроекта за измѣнение чл. 5 отъ закона за задграничните паспорти и билети, моля, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Слѣдва продължение разискванията по законопроекта за измѣнение и допълнение на нѣкои членове отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили въ царството.

Има думата г. Иванъ Ангеловъ.

И. Ангеловъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Военниятъ министъръ ни сезира съ законопроектъ за измѣнение на нѣкои членове отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили въ царството. Считаю, че тая работа е много сериозна, и въпрѣки че нѣмамъ специалността да бѣда воененъ, но въ всѣки случай отъ онова, което можахъ да констатирамъ презъ врѣме на войната, ще кажа нѣколко бѣлѣжки по този законопроектъ и бихъ молилъ г. военния министъръ да обърне внимание на тѣзи бѣлѣжки, които, безспорно, ще му бждатъ цѣлни, защото сж непосредствени отъ лице, което е наблюдавало и което е чувствувало нуждата отъ тѣхъ.

Прѣди всичко, системата, която възприема г. военниятъ министъръ, тройната система, т. е. полковетѣ отъ двѣ дружини да станатъ на три дружини, бѣше една необходимостъ, която трѣбваше още на врѣмето да стане, прѣди мобилизацията и прѣди войната, защото съ създаването на тройната система създава се единъ кадъръ, който е отъ първа необходимостъ за една добра армия. Когато стана мобилизацията, г. г. народни прѣдставители, вие всички видѣхте, че едва-ли можеше да се намѣри въ рота по единъ отъ долнитѣ чинове началствующи лица. И вслѣдствие на това, ротнитѣ командири често пжти влизаха въ борба, въ казга,

кой да вземе повече отъ тѣзи кадри, които сж останали на дѣйствителна служба. Ние, запаснитѣ офицери, това нѣщо не разбихме, и даже имъ се смѣхеме защо става кавга, защо единъ ималъ двама души старши подофицери, които сж на дѣйствителна служба, и защо другъ ималъ трима души и повече запасни подофицери. Обаче, впоследствие това се тѣй ясно изрази, че ние, запаснитѣ, захванахме съ тѣхъ да се боримъ, защото взводътъ, въ който имаше старши подофицери отъ дѣйствителна служба, бѣше единъ отъ най-изправнитѣ, защото този старши подофицеръ е билъ на служба, знае всичко, което е необходимо, отъ една страна; отъ друга страна, бива по-внимателенъ къмъ взвода си, по-изпълнителенъ, знае отговорноститѣ си, привикналъ е вече на дисциплината, привикналъ е на лишенията, въобще привикналъ е къмъ онѣзи нужди, които придружаватъ войската въ военно врѣме. А запасниятъ подофицеръ какво прави, както и запасниятъ офицеръ? Той гледа днесъ за днесъ, утрѣ за утрѣ, безъ, разбира се, да си прави разчетъ, че ако взводътъ му бѣде изправенъ, това ще има значение и за него, безспорно, и за самия му взводъ, защото до прѣди влизането въ боя това нѣмаше до такава степенъ значение, обаче, когато се влѣзе въ боя, тогава се констатира, че ротата, въ която имаше добри старши подофицери за взводни командири, вървѣше добръ, но тамъ, дѣто подофицерътъ отпускате работата, ротата не вървѣше добръ. Вие знаете, че при мобилизацията запаснитѣ отъ цѣло село се туряха въ една рота и, слѣдователно, трѣбваше отъ това село да се извадятъ и старши подофицери, и въ такъвъ случай този старши подофицеръ го бѣше страхъ да накаже нѣкого отъ войницитѣ. Защо? Защото той е запасенъ, както и войникътъ, и утрѣ, като ги уволнятъ, въ селото той не може да стон, че налагалъ наказания, че долагалъ на ротния командиръ, че ротниятъ командиръ можелъ да направи нѣщо повече. Вслѣдствие на това, той гледалъ по единъ или другъ начинъ да не отива всичко до ушитѣ на ротния командиръ, и въ такъвъ случай дисциплината не върви добръ. Ето защо, онѣзи старши подофицери, които бѣха още прѣди мобилизацията, на тази работа не гледаха. Тѣ бѣха хора, привикнали на дисциплината, малко по-сурови въ туй отношение, и ротата, разбира се, въ военно отношение си изпълняваше работата по-добръ. Сега, създаването на тройната система, която иска г. военниятъ министръ да прокара, е една работа доста удачна, специално за мобилизация и специално за военно врѣме, защото съ това третѣ дружини ще създадатъ единъ кадъръ, който ще бѣде необходимъ за развитието на полка въ полкъ и половина, защото, както ви е извѣстно, г. г. народни прѣдставители, всѣки единъ полкъ впоследствие, като се развърне, образува полкъ и половина, и въ такъвъ случай третата дружина вече ще образува една частъ отъ половина полкъ, и отъ другитѣ двѣ дружини ще се извади кадъръ, така щото половината полкъ ще има вече достатъчно кадъръ, и послѣ, нѣма да се взема отъ този полкъ кадъръ, за да се образува допълняющиятъ полкъ отъ дѣйствителния полкъ. Едноврѣменно ще има значение и това, че ще се създаде и повече нужда, и повече работа за офицеритѣ, повече кадри ще имаме отъ офицери, а, г. г. народни прѣдставители, трѣбва да се съзнае и признае, безспорно, че ние нѣмаме достатъчно количество офицери. Въ рота единъ офицеръ е недостатъченъ, а вие знаете, че въ по-голтмото число отъ ротитѣ имаше не повече отъ единъ офицеръ; рѣдко ще намѣрите по двама души. Впоследствие вече, когато се произведоха фелдфебелитѣ и старшитѣ подофицери, по прѣдставление на ротнитѣ си командири, тогава станаха по двама и трима, но изпърво въ една рота

имаше по единъ офицеръ. Вие знаете, че въ военно врѣме, когато се състави рота, тя се съставя отъ 200 и повече войника. Тамъ вече офицерътъ не е въ състояние да слѣди въобще дисциплината, реда въ ротата, и въ такъвъ случай той, тѣй да се каже, не може изпълнѣ да изпълни службата си, а трѣбва да има и помощници, а за да има свои помощници, трѣбва да има повече офицери, а такива липсваха.

Г. Стамболийски е тоже партизанинъ за една силна армия. И азъ не виждамъ тукъ, отъ народното прѣдставителство, нѣкого, който да отрича, че България трѣбва да има една силна армия, или, съ други думи, България трѣбва да бѣде гарантирана. Сжщо и г. Янко Сакъзовъ казва: „Азъ съмъ за силна армия, но демократична армия“. Сега, дали е демократична нашата армия или не, то е другъ въпросъ, но въ всѣки случай г. Сакъзовъ направилъ изявления, че и той е за силната армия. Както виждате, и центърътъ, групата отъ земледѣлския съюзъ, и тѣ сж за силна армия. Управляющитѣ партии сж тоже за силна армия. Оставатъ само тѣснѣнитѣ; тѣхъ не сме чули какво ще кажатъ, но и тѣ сж сигурно за една силна демократична армия.

Т. Лукановъ: Ще кажемъ.

А. Христовъ: Тѣ сж за въоръженъ народъ — още по-силна армия.

И. Ангеловъ: Ние аслж сме въоръженъ народъ. Вие видѣхте завчера, когато стана войната, когато стана мобилизацията, цѣлиятъ български народъ изпратихме на бойната линия.

Д. Благоевъ: Народна милиция е друго. То не значи, че не трѣбва да има народна отбрана.

И. Ангеловъ: Най-напрѣдъ създайте народната милиция въ обръча, въ който вие разправяте, че сме заобиколени, и тогава ще го възприемемъ ние, но ние не можемъ да възприемемъ народната милиция у насъ тогазъ, когато виждаме, че имаме противници, които гледатъ да ни издебнатъ всѣки моментъ и да ни глътнатъ. Слѣдователно, туй ваше искане, прѣди всичко, е ненаврѣменно, и ето защо то не може да бѣде изпълнено. Г. Стамболийски вчера, когато говорѣше, каза, че е добръ да се намали службата въ пѣхота отъ двѣ години на една година, въ артилерията и другитѣ родове оржжия — отъ три години на двѣ години, и че по този начинъ много въ казармитѣ въ непродължително врѣме да се изфабрикуватъ онѣзи войници, които сж необходими за народната отбрана; той се обърна даже къмъ нашата група и каза, че ние сме имали това въ нашата програма. Вѣрно е, г. Стамболийски, че ние имаме това въ нашата програма, и единъ денъ, когато му дойде врѣмето, ще го прокараме. Но, за да се прокара тая система, трѣбва по-напрѣдъ това положение да се нагоди въ училището. За да можешъ да създадешъ едногодишна система за пѣхотата и двугодишна за другитѣ родове оржжия, трѣбва, прѣди всичко, онова, което е необходимо, да наваксахъ въ училището; слѣдователно, училищната система трѣбва да бѣде измѣнена и допълнена въ туй отношение, за да може да се навакса недостигътъ на онова, което ще се придобие въ войската. Но, безспорно, сега не може да се мисли за това, защото не тази година е врѣмето да се правятъ такива реформи. Не е врѣмето сега за прокаране на тази система, прѣдъ видъ на събитията, които прѣживяваме, прѣдъ видъ на положението, въ което се намираме.

А. Стамболийски: Когато паднете — тогава ли?

И. Ангеловъ: Когато ще дойдемъ да управляваме, както трѣбва, защото ние сега не управляваме, както трѣбва.

Отъ лѣвия центъръ: А-а-а! (Смѣхъ)

А. Стамболийски: Нѣма да дойдете още единъ пътъ.

И. Ангеловъ: Ние сега искаме да възстановимъ правилния вървежъ на държавата. Никой да не завижда на туй управление, което г. Радославовъ сега има. То не е приятно, то е пълно съ отговорности.

И. Г. Поповъ: Кажете имъ, че е врѣменно, та да сж по-весели, да се зарадватъ.

И. Ангеловъ: И азъ на земледѣлцитѣ най-малко прѣпоръчвамъ да дойдатъ на власт; г. Димитъръ Драгиевъ знае моето мнѣние. Вие като дойдете единъ пътъ на власт, ще се изгубите — това е въпросъ разрѣшенъ — защото нѣма кой да ви съдѣйствува въ управлението. Васъ най-напрѣдъ ще ви изяде бюрократията, а послѣ ще ви дадатъ подъ сѣдъ, да ви съспипатъ, за да не изникнете вече. Но тѣй, както стоите, можете да бждете единъ добъръ контролъ. И, ако искате да бждете полезни за България, трѣбва да стоите само така, да контролирате; като дойдете на власт, тежко и горко ви тогазъ. — Що се отнася до обстоятелството, че казармата фабрикува само войници, въ туй отношение азъ не съмъ съгласенъ съ г. Стамболийски, защото казармата е, която дава онова възпитание, което е необходимо въ врѣме на войната. Въ казармата изобщо войникътъ се привиква да бжде послушенъ и да понася лишения, защото безъ понасяне тия лишения и безъ спазване дисциплината, не може да бжде добъръ войникъ. Прѣди всичко, въ казармата войникътъ се привиква на онѣзи поредки, които сж необходими въ врѣме на война. Вие виждате, че войниците отъ 36 и 37 набори — тѣ сж млади момчета, — бѣха повикани на бърза рѣка, влѣзоха между редоветѣ и отидоха даже да се биятъ, но тѣ бѣха жертва на своя дългъ, безъ да разбератъ военщината; тѣ не можаха да се запознаятъ добръ съ нея, както онзи войникъ, който е билъ по-дълго врѣме въ казармата, и както онѣзи, които изкараха войната съ Турция. Тѣзи войници, като по-млади и по-буйни, не можаха да се пазятъ, и вслѣдствие на това повечето отъ тѣхъ бѣха ранени и убити. Това показва, че казармата е необходима, за да може всѣки единъ, който ще бжде войникъ, който ще носи оръжие и ще служи на народната отбрана, да знае прѣди всичко какво му прѣдстои въ качеството на войникъ, когато ще изпълнява своя дългъ. Г. г. народни прѣдставители! Ако има нѣщо, което да е останало да крѣпи надеждитѣ ни, че ще можемъ да постигнемъ онзи национална задача, да изпълнимъ онзи националенъ идеалъ, за който 38 години българскиятъ народъ мечтаеше, това е само войската, само армията. Вие видѣхте, че българската дипломация въ това отношение не можа да донесе нищо повече отъ онова, което българскиятъ войникъ съ своята пушка донесе; тя даже загуби ни донесе. Ето защо ние днесъ, когато виждаме, че съ дипломацията не можемъ да постигнемъ нашето национално обединение, изобщо нашия националенъ идеалъ, трѣбва да хранимъ надеждата, трѣбва да имаме обърнати очитѣ си къмъ нашата армия. Въ Народното събрание отъ всички народни прѣдставители се изказва желанието, што нашата армия да бжде силна, народната ни отбрана да бжде поставена на онази висота, на каквато въобще България заслужава, въ туй положение, въ което тя е поставена днесъ спрѣмо своитѣ съсѣди.

Недѣлко Атанасовъ: Защото дипломацията е глупава.

И. Ангеловъ: Ето защо, когато г. военниятъ министъръ внася законопроектъ за увеличаването на известна частъ отъ нашата армия, дълженъ съмъ да обърна неговото внимание върху слѣдующитѣ точки.

Прѣди всичко азъ съмъ за увеличаването на гаубичната артилерия. Полската гаубична артилерия е отъ грамадно значение. Това ние го почувствувахме въ врѣме на войната. Тя даде своя ефектъ, даде свои резултатъ, който бѣше извънредно добъръ. Вслѣдствие на това, споредъ моето мнѣние — не зная какъ трѣбва да се разбира тукъ, въ законопроекта, измѣненята въ артилерията — всѣка една дивизионна областъ трѣбва да има по три гаубични батареи. Въ законопроекта, който г. военниятъ министъръ внася тукъ, виждаме, че се говори „и по едно гаубично отдѣление отъ по три батареи“, обаче не се разбира, да-ли въ всѣка дивизия ще има по едно гаубично отдѣление съ по три батареи.

Р. Маджаровъ: Нѣма да има.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Сега има на три дивизии едно гаубично отдѣление. За всѣка дивизия, значи, по една батарея.

И. Ангеловъ: Значи, всѣки три дивизии иматъ едно гаубично отдѣление съ по три батареи, което ще рече, всѣка една дивизия има по една гаубична батарея.

Р. Маджаровъ: Ама не е тамъ реформата, г. Ангеловъ. Догодина ще станатъ четири, петъ полка и т. н. Тамъ е въпросътъ.

Прѣдседателъ: Моля, г. Маджаровъ, нѣма защо да прѣкъсвате, понеже слѣдъ г. Ангелова Вие ще имате думата.

Р. Маджаровъ: Азъ не прѣкъсвамъ на кавга, г. прѣдседателю!

И. Ангеловъ: Ето защо азъ мисля, че гаубичнитѣ батареи могатъ да бждатъ увеличени. Г. военниятъ министъръ може да прави отъ другадѣ икономии, обаче гаубичнитѣ отдѣления трѣбва да бждатъ увеличени.

Послѣ, азъ виждамъ тукъ, че конната артилерия се състои отъ двѣ конни батареи. Г. г. народни прѣдставители! Конната артилерия въ бджще ще играе голѣма роль. Вие видѣхте, че почти всички мѣста, за които ние мечтаемъ, сж повече планински и въ такъвъ случай, безспорно е, че конната артилерия ще играе голѣма роль. Вие виждате, че г. военниятъ министъръ ви е внесълъ законопроектъ съ измѣнение въ тази смисълъ, че конната артилерия се състои само отъ двѣ конни батареи. Когато се създава една конна артилерия, споредъ моето разбиране, тя трѣбва да се създаде въ цѣлъ комплектъ. Създавате една отдѣлна частъ отъ войската — конна артилерия. Ако ще я създадете, създайте я въ пълния ѣ съставъ. Дайте, напр., на всѣка дивизия по една батарея. Тукъ е казано: „Конната артилерия се състои отъ двѣ конни батареи“ — въ пълната армия. Въ такъвъ случай двѣ конни батареи какво могатъ да помогнатъ, ако има, напр., нужда да се биемъ по планински мѣста, каквито видѣхте?

А. Димитровъ: Догодина четири ще станатъ.

И. Ангеловъ: Не може да станатъ четири, защото не може всѣкога да се измѣнява законътъ за въоръ-

женитъ сили. Когато той се измѣнява, трѣбва да се измѣнява съобразно нуждитъ, които заставляватъ военния министъръ да иска тия измѣнения. И когато тѣзи нужди съществуватъ, ние не можемъ да ги прѣнебрѣгнемъ. Слѣдователно, тѣзи нужди трѣбва да бждатъ удовлетворени въ законопроекта.

Послѣ, за планинската артилерия въ стария законъ за въоръженитѣ сили е казано: „Планинската артилерия се състои отъ една бригада съ шестъ отдѣления, по три батареи въ всѣко отдѣление“, ще рече отъ 18 батареи. Новото измѣнение ужъ създава полкъ. Азъ, обаче, не виждамъ никакво увеличение на планинската артилерия: пакъ 18 батареи има, защото се казва, че планинската артилерия се състои отъ три планински артилерийски полка съ по три отдѣления — единъ съ четири — а всѣко отдѣление отъ по двѣ батареи. Когато другадъ артилерийскитѣ полкове се състоятъ отъ по три батареи, тукъ ние виждаме, че отдѣлението се състои отъ двѣ батареи. Значи, създава се по-голямъ кадъръ, обаче не се вижда увеличение въ оръдията. Ето защо азъ бихъ молилъ г. военния министъръ и комисията по Министерството на войната, щото когато ще се разисква този законопроектъ въ комисията, да се има прѣдъ видъ, непрѣмънно да стане увеличение на планинската артилерия.

Послѣ, прѣди войната всѣка една дивизионна областъ разполагаше едновременно съ една дружина отъ инженернитѣ войски. Въ внесения отъ г. военния министъръ законопроектъ виждаме, че тѣзи инженерни войски ужъ се увеличаватъ, обаче тѣ се концентриратъ така, че известни дивизии не ще иматъ достатъчно число инженерни войски.

Г. г. народни прѣдставители! Трѣбва да се знае, че всѣка една дивизия има нужда непрѣмънно отъ инженернитѣ войски, отъ пионери, отъ понтонни, телеграфни и телефонни паркове — всички тѣзи отдѣлни части сж необходими въ дивизиятъ. Навсѣкждѣ, кждѣто дивизията върви, трѣбва да се правятъ мостове, за да минатъ войницитѣ нѣкои голѣми рѣки, трѣбва да се правятъ телефони, за да се съединява дивизията съ отдѣлнитѣ полкове, дружини и т. н.; затова инженернитѣ войски трѣбва да придружаватъ дивизията. Въ стария законъ за въоръженитѣ сили въ царството е казано, че всѣка една дивизия се придружава отъ една пионерна дружина. Въ новото измѣнение, което г. министърътъ прави, виждаме, че инженернитѣ войски се състоятъ отъ петъ пионерни дружини, всѣка съ по четири пионерни, една телеграфна и една мостова роти. Туй разпрѣдѣление, и туй концентриране на тия инженерни войски, струва ми се, не е въ интереса на военната служба. Азъ бихъ молилъ г. военния министъръ да се съгласи, щото всѣка една дивизия да разполага съ всички необходими части: и пионери, и телеграфни, и мостови роти, и всички онѣзи части, които се констатира, че сж необходими въ време на войната, трѣбва да придружаватъ дивизията.

Въ законопроекта виждаме още, че г. военниятъ министъръ измѣня 9-тъ возарски команди, въ 10 дивизионни интендантства съ 10 интендантски роти. Ако имаше нѣщо, г. г. народни прѣдставители, което твърдѣ много купаше въ време на войната, то бѣше интендантството. У насъ въ време на войната интендантствата не изпълниха онѣзи задължения, които бѣха необходими. Макарь че отъ Военното министерство бѣха изпращани редъ години достатъчно офицери, които да слѣдватъ по интендантството, обаче, почувствува се необходимата нужда да бжде то развито въ по-големи размѣри и да му се даде по-добра насока, за да може всѣка една частъ да разполага съ известно количество интендантски войски, които, както ви казахъ, сж необходими, защото съ интендантството се дава, тѣй да се каже, животъ на дивизиятъ. Безъ интендантство

дивизията не може да функционира, не може да дѣйствува.

Азъ бихъ молилъ г. военния министъръ да прѣдостави на една специална комисия да изучи кои интендантства трѣбва да бждатъ подобрени. У насъ интендантството въобще бѣше поставено формално. Напр., VIII Тунджанска дивизия имаше единъ интендантъ, който придружаваше дивизията, обаче войскитѣ отъ интендантскитѣ роти бѣха изостанали на 50—80 кв. Той не можеше да разпорежда самъ, а остави да разпореждатъ подофицери, които забъркаха цѣлата работа. Вслѣдствие неадекватности и неспособности на интенданта, и неговитѣ подвѣдомствени, ставаше нужда войската да страда отъ нѣмане на хлѣбъ, на дрехи и пр., нѣща, които своевременно сж изпращани отъ тилового управление, обаче нѣмало възможностъ да се изпратятъ въ самитѣ части. А това се дължи, разбира се, на интендантството, което още въ мирно време не си е разпрѣдѣлило добръ службата, и вслѣдствие на това, когато се мобилизира войската, то се обърка и караше както намѣри за нужно, безъ да има една система. Ако намѣрише коли, докарваше необходимитѣ за частитѣ работи, ако не намѣрише коли, трѣбваше да телеграфира за такива и съ недѣли да чака да му ги изпратятъ, за да може да достави онѣзи необходими работи, които бѣха нужни за войската.

Г. г. народни прѣдставители! Ако имаше нѣщо, което твърдѣ много купаше въ нашата войска, това бѣше санитарната частъ. Както и г. д-ръ Момчиловъ каза — ако и азъ кажа същото, нѣма да бжде казано нѣщо повече — лѣкарското съсловие, лѣкаритѣ изобщо не изпълниха своитѣ задължения, и като лѣкари, и като българи. Има лѣкари, които, не зная какъ, сж бѣгали отъ изпълнението на своя длъгъ. Имаше лѣкари, които гледаха на болеститѣ, като на нѣщо обикновено въ време на война, и вслѣдствие на това твърдѣ малко трудъ и заинтересованостъ показаша къмъ тѣхъ. И ако има войници, които казватъ, че лѣкаритѣ сж бинокли сж гледали болнитѣ, това е фактъ неоспоримъ. Когато при Шипъ холерата се разви въ най-големи размѣри, тогазъ именно по-големата частъ отъ лѣкаритѣ не изпълниха своитѣ задължения. Къмъ онѣзи заболѣли войници, които имаха нужда отъ медицинска помощъ, които имаха нужда отъ доставяне, напр., на чай и на онѣзи храни, които сж необходими за единъ холериченъ. Повечето отъ лѣкаритѣ сами се страхуваха отъ холерния, и вслѣдствие на това холеричнитѣ бѣха оставяни, кой кждѣто завърне, тамъ да лежи и самъ да търси спасение. Имаше войници, които бѣха заболѣли, и понеже нѣмаше кой да ги гледа, принуждаваха се да се връщатъ назадъ, за да търсятъ въ тила медицинска помощъ. Говори се, че офицери били гледани. Не е вѣрно. Имаше 4—5 дупи офицери, които бѣха заболѣли и тѣхъ не гледаха. Азъ зная заболѣли офицери, които взеха кола и отидоха въ Струмица и задъ Струмица да търсятъ медицинска помощъ. Двама отъ тѣхъ умрѣха по пътя, защото нѣмаше кой да имъ даде медицинска помощъ. Безспорно, има лѣкари, които много добръ изпълниха дълга си, като напр. лѣкарътъ отъ 23 Шипченски полкъ майоръ Поповъ. Макарь че въ нашия полкъ имаше холера — най-напрѣдъ се зарази въ Одринъ — този лѣкаръ, заедно съ дружинния лѣкаръ, никога не напусна полка, и вслѣдствие на това холерата не можа да покоси полка. Ние дадохме жертви само 60—70 войника, а имаше повече отъ 300—400 заболѣли отъ холера. Благодарение гледането отъ лѣкаритѣ голѣма частъ отъ заболѣлитѣ войници се спасиха. Разбира се, на първо време, въ първитѣ 3—4 дена, когато холерата се разви въ Одринъ, дадоха се твърдѣ много жертви. Когато влѣзохме въ Одринъ, понеже валѣха дъждове, вкараха ни въ една турска казарма. Още щомъ влѣзохме тамъ, почувствува се,

че има холера; войниците започнаха да легат и да правят онъзи симптомни знаци, които показват, че действително сѫ холерици. Вследствие на това още на другия ден бѣхме принудени да излѣземъ отъ тази казарма, но, разбира се, холерата вече върлуваше и по-голямата частъ отъ онъзи войници, които бѣха заболѣли въ казармата, умрѣха. Но лѣкаритѣ отъ нашия полкъ си изпълниха много добри задължения като лѣкари и въобще като българи, и вследствие на това, макаръ че имахме твърдѣ много холерични, жертви отъ холера много не дадохме.

Нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители, които говориха вчера по законопроекта и изобщо по организацията на нашата армия, особено г. Стамболийски, обърнаха внимание, че у насъ трѣбва на всѣка цѣна да се унищожи институтътъ на ординарцитѣ; вѣстовитѣ, както по-напрѣдъ се именуваха, или ординарцитѣ, както впоследствие се нарекоха, . . .

П. Генадиевъ: Демократизираха се.

И. Ангеловъ: . . . трѣбва да се унищожатъ. Г. г. народни прѣдставители! Съжалявамъ, че г. военниятъ министъръ не е тукъ да ме чуе, но менъ ми се струва, че институтътъ на ординарцитѣ ще може да бѣде прѣмахнатъ, безъ да се нахърни офицерското достойнство, нито пъкъ да пострада въ нѣщо службата. На мнѣние съмъ, че всички офицери, които сѫ бекъри и сѫ на бойната линия, не могатъ безъ ординарци, защото, ако лишите офицера въ врѣме на боя отъ ординарецъ, който да се грижи заради него, тогавъ този офицеръ ще се грижи, прѣди всичко, за себе си и слѣдъ това за войницитѣ, и въ такъвъ случай и офицерътъ ще страда и войницитѣ, които се намиратъ подъ неговото началство.

В. Коларовъ: Ама думата е за онъзи ординарци, които останаха тукъ въ България, а не които бѣха на бойното поле.

И. Ангеловъ: Г. Коларовъ! Азъ не зная, да-ли сѫ останали ординарци тукъ, но азъ говоря, какъ въобще трѣбва да се измѣни законътъ за устройството на въоръженитѣ сили въ царството и че, ако действително се прѣмахне ординарството между нашитѣ офицери, съ туй нѣма да се нахърни нито боевата готовност на армията, нито достойнството на офицеритѣ. А то може да се прѣмахне при слѣдующитѣ условия. Онъзи офицери, които сѫ бекъри, въ мирно врѣме безъ ординарци не могатъ, но онъзи, които сѫ женени, които иматъ свои стопанства, тѣ могатъ.

Н. Пастуховъ: Тѣ иматъ по-голямъ нужди.

А. Коновъ: Ще ги накарате по-лесно да се женятъ.

И. Кирковъ: Бихте ли гласували за прѣмахване на ординарцитѣ?

И. Ангеловъ: Азъ ви казвамъ, какъ мисля върху ординарството, но специално тукъ не се занимавамъ съ тоя въпросъ, за да ме карате да вдигамъ ржка, или да не вдигамъ. Азъ ви казвамъ само какъ гледамъ на него, казвамъ ви, че ординарството въ войската въобще не е една необходимостъ, нито пъкъ е необходимостъ за всички офицери, а само за онъзи, които сѫ неженени, защото женениятъ офицеръ и безъ това ще има слугиня, слѣдователно нѣма нужда този войникъ да бѣде въ кѣщата му, като нѣщо натрапено.

А. Коновъ: За жененитѣ по двама назначаватъ.

И. Ангеловъ: Офицерътъ, който не е жененъ, който живѣе на ергенски начала, той вече има нужда

отъ ординарецъ. Сега, да-ли назначаватъ на жененитѣ по двама ординарци или не, не зная. Ако Вие, г. Коновъ, знаете, кажете. Но, на всѣки случай, азъ зная, че се назначава по единъ. Искамъ да кажа, че ни най-малко може да се нахърни ординарци. Ако г. генералъ Бояджиевъ, въ врѣмето, когато той е воененъ министъръ, прѣмахне тоя институтъ, той ще удовлетвори една въпиюща нужда въ тоя смисълъ, че войницитѣ, който е изпратенъ да изпълни своята кръвнина, да даде своята данъ, като българинъ, нѣма да я даде въ кѣщата на офицеръ, но ще я даде въ казармата, където е призованъ действително да даде своята данъ.

Г. г. народни прѣдставители! Понеже често пѣти народнитѣ прѣдставителства и различнитѣ правителства сѫ били упрекувани, че еди-кое си правителство отпуснало твърдѣ много за войската и, слѣдователно, то милѣло за нея, а еди-кое си правителство не отпуснало и, слѣдователно, не милѣло за нея, струва ми се, че е добръ да се създаде единъ навикъ, щото при всѣко едно правителство всѣка една година народното прѣдставителство да гласува по известна сума, каквато е необходима за снабжение изобщо на войската. И ако има една система, щото всѣка година да се гласува известна сума за армията, въ такъвъ случай нѣма едно правителство да почувствува, че армията има нужда отъ въоръжение и да даде 100—150 милиона лева, и нѣма друго правителство, което наследва такова едно правителство, и не дава такива суми, да може да каже: „Ние за войската не дадохме кредити, защото смѣтаме, че нѣма нужда да изживяваме народната пара, която трѣбва да бѣде скѣпа зарадъ насъ“. За да не се демагогствува по този начинъ, би било желателно всѣка година всѣко едно правителство, което и да бѣде то, да сезира народното прѣдставителство съ отпусането на една опрѣдѣлена сума, която е необходима за попълването на онъзи материяли, които се изхабяватъ отъ армията прѣзъ годината. Въ такъвъ случай всѣко едно правителство ще взема отговорностъ, всички народни прѣдставители ще знаятъ, че действително за войската се отпусна тази година еди-какъвъ си кредитъ, и нѣма да става нужда въ такъвъ случай, щото известни години да се насилва бюджетътъ, да се увеличаватъ свърхсмѣнитѣ кредити, а известни години да се не пипа никакъ, нито бюджета, нито свърхсмѣнитѣ кредити. Туй ще става постепенно, послѣдователно, и въ такъвъ случай надѣвамъ се, че и българскиятъ народъ нѣма да чувствува толкова много онъзи суми, които се даватъ за въоръжение на българската армия.

Дълженъ съмъ да напомня на г. военния министъръ, че голѣмо значение има за армията възпитанието на офицеритѣ, възпитание въ този смисълъ, че би трѣбвало офицерътъ съ своя моралъ, съ своето достойнство да се наложи на войницитѣ, за да бѣде уважаванъ, а не съ силата на страха, не съ силата на онази властъ, която той има като офицеръ надъ войника, да иска да бѣде уважаванъ. Такъвъ единъ офицеръ не може да бѣде уважаванъ. Неговата заповѣдъ може да бѣде изпълнена отъ страхъ, но уважение той не може да получи. А за да има уважението, за да има нужната, тъй да се каже, привързаностъ на войника къмъ офицера и на офицера къмъ войника, безспорно е, офицеритѣ трѣбва да разбератъ, че всички онъзи, които сѫ войници, сѫ тѣхни братя, и че тѣ сѫ длъжни да се обръщатъ къмъ тѣхъ съ нужното приличие, както въ казармитѣ, така и на бойното поле.

Вѣрно е, че въ врѣме на войната запасното офицерство въ туй отношение даде твърдѣ много. На първо врѣме г. г. офицеритѣ на действителна служба упрекуваха твърдѣ много запаснитѣ офицери,

че сж били въ много голѣма интимностъ съ войниците. Но впоследствие, когато захванаха броженията, се оказа, че туй добро отнасяне на запасните офицери къмъ войниците е отъ голѣмо значение. Когато ставаха неприятните случки, вследствие дългото държане на войската въ една неизвѣстностъ, началствуващите лица бѣха принудени да викатъ запасните офицери да увѣщаватъ войниците, да бждатъ въобще изпълнителни, да не правятъ тѣзи работи, защото нуждитъ на държавата изискватъ това. Често пѣти ставаше нужда, ние, запасните офицери, да бждемъ привиквани, за да отидемъ сами между войниците да въздѣйствуваме на тѣхните чувства и т. н., а всички онѣзи, които бѣха на дѣйствителна служба, бѣгаха. Това се дължеше именно на това, че и войниците бѣха запасни, и ние бѣхме запасни, демобилизацията засѣга и тѣхъ, и насъ, слѣдователно въ туй отношение сме подъ единъ знаменателъ. Но едновременно нашитѣ отношения спрѣмо тѣхъ сж едно доказателство, че дѣйствително ние влияехме на тѣхъ и имавме уважението на войниците. Вследствие на това, когато отивахме да имъ говоримъ, когато отивахме да дѣйствуваме между тѣхъ да бждатъ изпълнителни въобще, да бждатъ дисциплинирани войници, често пѣти послушваха насъ.

С. Златевъ: Отивахте като другари, а не като началници, заповѣдници, затуй ви слушаха.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателъ г. д-ръ Иванъ Момчиловъ)

Прѣдседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Моля, г. Златевъ.

И. Ангеловъ: Длъжностъ се налага така смѣло на г. военния министъръ, што запасните офицери почесто да бждатъ привиквани на бесѣди въ военнитѣ клубове; не е азъ даже да се прѣпорѣча, што на онѣзи отъ запасните офицери, които се наематъ съ държане на бесѣди между офицерството, да имъ се допуска това. Запасното офицерство по никакъвъ начинъ не трѣбва да се игнорира и да се гледа на него като на нѣщо непотрѣбно. Офицеритъ отъ дѣйствителна служба трѣбва да знаятъ, че запасните офицери, както и тѣ, сж необходими въ врѣме на война, че тѣ сж другари, че тѣ едни други си помагатъ, когато има нужда и, слѣдователно, когато единтъ сж въ запаса, а другитъ сж на дѣйствителна служба, пакъ трѣбва да има връзка между тѣхъ, и тази връзка е необходима да се поддържа още отъ мирно врѣме. И вие ще видите, че въ туй отношение офицеритъ на дѣйствителна служба правятъ една твърдѣ голѣма разлика. Азъ бихъ молилъ г. военния министъръ да прѣпорѣча и да съдѣйствува въ туй отношение на офицерството не само съ издаване на заповѣди, които не се четатъ, но да съдѣйствува нѣкакъ си по-ефикасно, по-наложително въ тая смисълъ, че дѣйствително да има нѣщо общо между запасните офицери и офицеритъ на дѣйствителна служба. Послѣ, азъ бихъ молилъ г. военния министъръ да види и да провѣри отъ заповѣдитъ, които сж издавали началствуващите лица, какво е било възпитанието на офицеритъ. Но ще ми кажете: отъ кои заповѣди? Въ врѣме на боя ли, които се издаватъ? Не, Онѣзи заповѣди, които офицеритъ издаватъ въ врѣме на боя, сж напечатани и тѣ иматъ форма. Единъ добъръ офицеръ, единъ добъръ полковия командиръ, единъ добъръ дивизионенъ началникъ се познава и ще се познае тогазъ, когато ние сме били въ почивка, изобщо когато сме имали малко по-дълго свободно врѣме; тогава ще се познае какво той е вършилъ съ войницитъ или какъ е дѣйствувалъ за повдигане морала и възпитанието на войника. И азъ прѣпорѣчвамъ на г. военния министъръ да се вгледа въ дѣй-

ствията на тѣзи началствуващи лица. Напр., ние прѣкарваме два мѣсеца и нѣщо примирие, прѣкарваме го въ лентийство, тѣй да кажа, седѣхме, лежехме, пощѣхме се и пр. Въ туй отношение азъ бихъ молилъ г. военния министъръ да направи справка, да види, кое отъ началствуващите лица съ какво въобще е дѣйствувало за възпитанието на войника, за повдигането на неговия духъ; послѣ, слѣдъ като се прѣнесохме на сръбската и грцката граница, началствуващите лица какви заповѣди сж издавали, какъ сж дѣйствували непосредствено на войниците, влизали ли сж въобще между тѣхната срѣда, изучвали ли сж въобще тѣхния животъ въ дадено врѣме, въ даденъ моментъ. Г. военниятъ министъръ, за да може да провѣри това, безспорно, ще трѣбва да вземе заповѣдитъ на тѣзи началствуващи лица и отъ тѣхъ ще вземе послѣ фотография за всѣки единъ дѣйствуващъ офицеръ, доколко е способенъ, доколко е изпълнявалъ длъжността си и доколко този офицеръ е ималъ прѣдъ видъ, прѣди всичко, своитѣ задължения въ момента, когато той е изпълнявалъ въобще службата на Негово Величество.

Ако има нѣщо, г. г. народни прѣдставители, косто да куца въ нашата армия и което да стане причина, за да ставатъ дезертьорствата, бѣганията и въобще неизпълнението на своя дългъ, азъ го отдавамъ само на едно нѣщо, отдавамъ го на това, че военнитѣ сѣдилища не работиха. Военнитѣ сѣдилища въ врѣме на войната съвършено бездѣйствуваха. Имаше твърдѣ малко военни сѣдилища, и тѣ даже бездѣйствуваха. Споредъ моето разбиране, трѣбваше къмъ всѣки полкъ да има единъ военно-полевъ сѣдъ и този военно-полевъ сѣдъ, както азъ го знаехъ азъ, а така сѣщо го знаеха и всички войници, въ 24 часа да разрѣшава въпроситъ. Въ такъвъ случай нѣмаше никой войникъ да избѣга, нѣмаше никой войникъ да прави гюрюлтия, въобще да бжде непослушенъ, и нѣмаше да има всички онѣзи некрасиви работи отъ страна на ония, които ги правиха въ известно врѣме. Напр., имаше такъвъ единъ случай: още когато влѣзохме въ боя — ние влѣзохме въ бой на 2 ноемврий, г. генералъ Велчевъ ни въведе тогава въ бой да прѣвземемъ Маслака — още тогазъ отъ моятъ рота — защото азъ зная онова, което ставаше около менъ — избѣгаха петъ души, които отидоха къмъ Ромжния. Понесе тия войници бѣха отъ габровскитѣ села и често пѣти сж ходили въ Ромжния като градинари, като видѣха, че боятъ е лошъ, отдѣлиха се отъ боевата линия и забѣгнаха къмъ Ромжния. Обаче, хванали ги къмъ Свищовъ или Русчукъ и ги докараха обратно. Питамъ ги азъ: защо избѣгахте? — „Ама, казватъ, г. подпоручикъ, милъ животъ; тукъ ачикъ-ачикъ ще умремъ; мъчихме се да отидемъ въ Ромжния, но не можахме“. — Ами сега? — „Сега, изпитаха ни, прѣпратиха ни при Васъ, какво ще ни правите вие?“ Какво ще ви правя? — нищо. Питамъ полковия командиръ: какво да правя тия войници? — „Ще имъ дадешъ пушката, ще се биятъ“. Е добръ, дадохъ имъ се пушкитъ и дѣйствително се биха, но съ това се създаде начало, че този, който избѣга, пакъ ще се върне, и ще му се даде пушка, безъ да има нѣкакво наказание. Ако тия войници на първо врѣме бѣха наказани, туй нѣщо нѣмаше да се повтори. Вследствие на туй нѣкои войници избѣгватъ, послѣ ги върнатъ, дадатъ имъ пушки и ги пращатъ да се биятъ. Тѣзи войници смѣтаха, както азъ се полага, че ще бждатъ наказани, и затова казваха: „Внимавайте, г. подпоручикъ, какъ ще се биете, за да можете утрѣ-други день да ни дадете едно удостовѣрение, че като се явимъ въ военния сѣдъ, ние знаемъ, че ще ни накажатъ, но поне наказанието да бжде по-малко, защото дѣйствително ние изпълнихме своя дългъ“.

Т. Лукановъ: И Вие внимавахте ли?

И. Ангеловъ: Да, доколкото може да се внимава въ време на бой.

В. Коларовъ: Тогазъ най-много се внимава.

И. Ангеловъ: Зависи. Ако е много силенъ огъньтъ, много не се внимава, ами като си наведешъ главата, гледашъ да не те закачи нѣкой куршумъ. Разбира се, ще внимаваши дотолкозъ, щото като наведешъ глава, да не дойде противникътъ да ти строши главата; ще гледашъ въ лѣво, въ дѣсно. Та, искамъ да кажа, че войниците бѣгаха и послѣ се повръщаха, а пкъ военнитѣ сѣдилища не вършеха нищо. Ако впоследствие се яви деморализация въ войсковитѣ части, тя се дължи на нашитѣ военни сѣдилища. Често пкти нашиятъ полкови командиръ е събиралъ насъ, офицеритѣ, около себе си, да ни пита, какви мѣрки трѣбва да се взематъ. Азъ му казвахъ: мѣрките сж военнитѣ сѣдилища. Инакъ да го наказвашъ, не може. Въ време на война, г-да, който си позволи да бие, да удари, напр., нѣкой войникъ, то е много опасно, защото, като влѣзешъ въ боя, ще те убие, не ти държи смѣтка. Слѣдователно, ако искашъ да му се налагаши съ сила или да го заплашвашъ, това е празна работа. Въ време на война — азъ поне, както съмъ разбиралъ и тъй трѣбва да бжде — всички трѣбва да бждемъ другари.

В. Коларовъ: Ама и въ мирно време трѣбва да бждемъ другари.

И. Ангеловъ: Безспорно. Това проповѣдвамъ сега, че и въ мирно време трѣбва да бждемъ другари дотолкозъ, доколкото позволява дисциплината, г. Коларовъ, защото не може, като съмъ офицеръ на дѣйствителна служба, войникътъ заедно съ менъ да дойде да пие въ кафенето.

А. Димитровъ: Кажете за 19 и 6 — другарско ли бѣше?

И. Ангеловъ: Ще ви кажа и за него. — На всѣки случай, този офицеръ, който се налагаше съ лобутъ, не му бѣше добра работата, защото той рискуваше да бжде убитъ отъ тѣзи войници, които той е билъ. Ето защо, съ биене не може да се запази дисциплината. Слѣдователно, единственото нѣщо, което можеше да допринесе нѣщо за дисциплината и което азъ твърдѣ много прѣпоръчвахъ въ 3—4 рапорти отъ по двѣ коли, които съмъ далъ на полковия командиръ, това сж военнитѣ сѣдилища.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Говорете по прѣдмета, г. Ангеловъ.

И. Ангеловъ: Азъ говоря по прѣдмета — по военнитѣ сѣдилища.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Много се отдалечихте отъ прѣдмета.

И. Ангеловъ: Не може да не се отдалечи човѣкъ. Военнитѣ сѣдилища не работѣха и бѣха твърдѣ малко. Азъ бихъ прѣпоръчалъ на г. военния министъръ, щото за въ бждѣще при всѣки единъ полкъ въ военно време да бжде учрѣденъ единъ полкови воененъ сѣдъ, който полкови воененъ сѣдъ да върви заедно съ полка, и може да бжде съставенъ и отъ самитѣ дѣйствующи офицери. Щомъ се установи нѣкакъ полкътъ и нѣма работа, този полкови воененъ сѣдъ веднага да започне да работи. Само така може да бжде запазена дисциплината, защото въ

една армия отъ 500—600 хиляди души войника, безспорно, трѣбва да бжде запазена дисциплината, а за да бжде запазена тя, трѣбва да бжде въ известно време и въ известенъ моментъ суровъ, да прилагаши всичкитѣ строгости на закона. И да ви кажа единъ примѣръ. На първо време, когато стана мобилизацията и ние трѣгнахме къмъ турската граница, нашитѣ войници, които не разбираха нуждата отъ дисциплина — и понеже ние запаснитѣ офицери се носѣхме съ войниците по-приятелски — започнаха да крадатъ отъ нашитѣ български села, даже въ едно село изнасилиха една селянка. Какво направи тогава полковиятъ командиръ? Той събра пѣлия полкъ на открито мѣсто и въ присѣдственото на всички войници, събрани на каре, по негова заповѣдъ старшитѣ подофицери удариха на провинилитѣ се по 25 на голо. Вслѣдствие на това, 2½ мѣсеца имаме изправна дисциплина, обаче, въ послѣдствие, когато войниците започнаха да бѣгатъ и послѣ ги връщаха безъ наказание, дисциплината въ армията се разклати. Въ първо време полковиятъ командиръ се наложи; той каза: азъ мога да дѣйствувамъ по този начинъ, но не ми е приятно да отивамъ да се разправямъ съ толкова голѣми хора, съ такова възпитание и които иматъ такава задача да отбраняватъ отечеството; туй е неприлично, недостойно. Обаче, къмъ всички, които се отклоняваха отъ правия пътъ, безспорно, ще се приложатъ тѣзи мѣрки, които прилагаше нашиятъ полкови командиръ. Дѣйствително, туй срѣдство оказа известно влияние за твърдѣ кратко време. Азъ напомнямъ на г. военния министъръ, че военнитѣ сѣдилища твърдѣ малко допринесоха въ това отношение, а тѣ бѣха необходими за въдворяването на дисциплината и на реда, както между войниците, така сжщо и между офицеритѣ, защото имаше голѣма частъ отъ офицеритѣ — разбира се, не мога да кажа това за всички — които тоже не изпълниха дълга си и които отъ своя страна правѣха нарушения. Всичко това трѣбваше да бжде прѣцѣдено, да прѣмине прѣзъ военния сѣдъ и само тогава можеше да бжде запазена дисциплината. Ако за въ бждѣще пакъ се оставятъ толкова дивизионни области въ военно време само съ три военни сѣдилища и то безъ да работятъ, въ такъвъ случай, пакъ не може да се достигне онази дисциплина, която е необходима въ време на боя.

Ето защо, бихъ помолилъ г. министра на войната да вземе подъ внимание тѣзи бѣлѣжки, които азъ изтъкнахъ отъ непосредственитѣ мои наблюдения, и да ги има прѣдъ видъ при прѣглеждането на законопроекта въ комисията, а онѣзи отъ тѣхъ, които не могатъ да се иматъ прѣдъ видъ при този законопроектъ, да ги има прѣдъ видъ за въ бждѣще, когато ще ни занимае съ реорганизацията и въобще съ дисциплината на нашата армия.

Прѣседателствующъ д-ръ И. Момчиловъ: Има думата г. Рашко Маджаровъ.

Р. Маджаровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Ако се прослѣди създаването и различнитѣ измѣнения, които е прѣтърпѣлъ законътъ за въоръженитѣ сили въ царството, ще се види, че за първи пктъ ставатъ дебати не само върху неговото приемане по принципъ, но и народното прѣдставителство, чрѣзъ устата на своитѣ оратори, да влиза въ разбирателство на подробноститѣ, които съдържа законопроектътъ. Заинтересоваността, която българската армия, отъ послѣдния войникъ до първия генералъ, въ врѣмето на третѣ войни, що водихме миналата година, показва къмъ устройството на армията и нейнитѣ недѣзи; всичкитѣ бѣлѣжки, които още на бойното поле се правѣха за бждѣщото подобрене на българската армия, заинтересова-

ността на обществото вънъ, ще трѣбва да мине и въ Народното събрание, и за въ бъдеще всичко, което става въ тази област на нашето държавно устройство, частъ отъ което е и нашата военна сила, ще трѣбва да бѣде не само подъ контрола на народното прѣдставителство изцѣло, но ще трѣбва да бѣде обсъждано, критикувано или одобрявано и въ най-големитѣ подробности. За да имаме тази заинтересованостъ въ обществото по отношение на нашата армия, причината казахъ, сж войнитѣ, които ние прѣкарахме. Тѣзи войни отвориха очитѣ на голѣма частъ отъ българското общество. Достатъчно е да видимъ, че отъ досега станалитѣ дебати въ Народното събрание има нѣщо промѣнено въ убѣдението на политическия хора у насъ, за да се разбере колко ще бѣде голѣма ползата, ако ние и въ бъдеще дебатирате така. Вънъ отъ този проектъ, който ни се прѣдставя сега при приемането на бюджета, когато г. военниятъ министъръ ще ни прѣдстави по-цѣлни и по-обстойни измѣнения въ закона за въоръженитѣ сили, всички тѣзи работи могатъ да бѣдатъ прѣвѣнени и ние можемъ и трѣбва да създадемъ една мощна военна организация, която подобава на България, която е необходима за самостоятелното съществуване на българската държава.

Прѣди войната, България, по отношение на своитѣ съсъди можеше да има страхъ само отъ Турция, и този страхъ можеше да бѣде, само ако България води нападателна война по отношение на Турция и да бѣде бита отъ нея, защото никога Турската империя — тѣй се поне прѣдполагаше — не ще направи всичкитѣ свои въоръжения, освѣнъ съ цѣль да се пази; тя нападателна война по отношение на България не би водила. По отношение на всичкитѣ други наши съсъди, прѣвъзходството на България бѣше пълно. Не искамъ да споменавамъ Гърция, която прѣди войната, ако се не лъжа, е имала едвамъ организирани 12 полка пѣхотински; не искамъ да споменавамъ нито даже ромѣнската армия, която се е стараела да се приспособи къмъ модерната германска военна организация и която при все това стоеше по-долу въ сравнение съ България въ всѣко едно отношение; а Сърбия имаше само потъ дивизии, приблизително устроени както въ България. Наистина още прѣди създаването на сръбско-българския договоръ, още отъ Босненската криза, въ Сърбия се почва едно систематично и планомерно въоръжение на армията, свѣдѣния за което се намиратъ и въ нашето Военно министерство, отъ които дѣйствиелно се вижда, че Сърбия е искала да създаде за себе си една силна и модерно устроена европейска армия. Тамъ всичко е било разпрѣдѣлено несравнено по-правилно, отколкото въ България. Но, колкото и да правѣше това Сърбия, сѣ пакъ тя по отношение на насъ, въ военно отношение, прѣди войната, се равняваше на 2:1. Войната стана, и нейния изходъ разбърка съвършено положението на различнитѣ държави на Балканския полуостровъ. Вече ние, колкото и да не стоимъ по-долу отъ ромѣнската военна организация днесъ, слѣдъ нѣколко години ще се намѣримъ въ положение на много голѣмъ инфериоритетъ. Колкото се касае до сѣрбитѣ, тѣ, освѣнъ че иматъ днесъ двойна територия — около 90 хиляди квадратни километра — и освѣнъ че иматъ инородно българо-албанско население, едното и другото годно за войникъ, съ 48—50 души на квадратенъ километръ територия по-малка отъ тая, която ние заемахме, по-малка въ всѣки случай отъ населената частъ на стара България, сѣ пакъ Сърбия, при новата военна организация, която тя развиваше въ врѣме на войната и продължава да развива и днесъ, слѣдъ нѣколко години ще се изправи на равниъ съ насъ по отношение на своето военно могѣщество. Не искамъ да кажа сѣщото по отношение на Гърция, която съ заявлението на първия министъръ Венизе-

лосъ въ Народното събрание прѣди двѣ или три недѣли, че Гърция ще създаде 500-хилядна армия — може да се каже, че тя иска да се хвали съ това; че тя, при поддръжката на една такава голѣма флота, за която днесъ-заднесъ разходва 32½ милиона лева, не ще може да има достатъчно свободни срѣдства да ги употреби за създаването на една силна армия, равна на българската. — Но при все туй, и Гърция, заедно съ другитѣ ни съсъди при прѣустройството на своитѣ сухопѣтни сили днесъ, отива по пѣтя да има и тя една постоянна здраво организирана армия, началото на която ние видѣхме — нѣма защо да се лъжемъ — и при Кукушъ, и при Дойранъ и при Лакна. Значи положението отъ прѣди балканската война е измѣнено, и днесъ, когато всичкитѣ наши съсъди и по територия ни застигнаха и надминаха, и по военното могѣщество вече иматъ и изворъ, и срѣдства, и желание да бѣдатъ по-напрѣдъ отъ насъ, трѣбва вече отъ национална и военна гледна точка да обрнемъ внимание и да считаме, че България ще трѣбва да постави своитѣ военни сили пропорционално, равномерно съ силитѣ на своитѣ съсъди.

Г. г. народни прѣдставители! Че България трѣбва да има добръ и правилно организирана армия, въ това отношение споръ въ Народното събрание нѣма да стане, или поне не видѣхъ да стана отъ досегашнитѣ оратори. Спорътъ ще бѣде за начина, по който ще бѣде тя организирана, но той е второстепененъ споръ. Важниятъ въпросъ е да можемъ ние зарадъ насъ да запазимъ количеството и организационното отношение на българската армия на такава височина, щото да може тя въ случай на нападение на който и да било отъ нашитѣ съсъди, да го отблъсне и да може да запази по-нататъшнитѣ, слѣдъ отблъсването му, свои права. Какъ, обаче, трѣбва да бѣде сложена тая организация на българската армия? Нѣма нужда много да търсимъ, за да видимъ, че въ нашата военна организация войната показва недъзи, които биха се скрили, ако ние свършекме съ мира или съ примирието, което стана на 1 априлий 1913 г. подъ Цариградъ, и се върнѣхме по домоветѣ си съ спечелени територии; тогава голѣма частъ отъ недостѣткитѣ на българската армия биха могли да бѣдатъ покрити. Но когато ние продължихме войната и когато имаше отрицателни резултати отъ това, което българската армия постигна или искаше да постигне, недъзитѣ повече викатъ, тѣ се повече посочватъ, и тѣ сж, които трѣбва да бѣдатъ основното наше мѣрило утрѣ или днесъ, когато ще искаме да създадемъ едно прѣустройство на българската армия. Прѣди всичко, азъ считамъ за длъжностъ за себе си да излѣза съ нѣколко наблюдения, които направихъ въ врѣме на войната и отъ тѣхъ да констатирамъ добритѣ и лошитѣ качества на нашата армия накратко, защото ще се случи на народното прѣдставителство нѣколко пѣти още въ тази и въ есенната сесия да се произнесе по нашето военно устройство. Казвамъ, ще трѣбва накратко да се изтъкнатъ нѣколко недъзи, които да посочатъ, че дѣйствиелно има нужда отъ коренно реформиране въ управлението на българската армия, отъ една страна, и въ законодателството, отъ друга. Азъ въ това отношение правя първата критика на г. министъра на войната.

Ние подписахме мира въ края на юлий или въ началото на августъ миналата година. Оттогава до днесъ азъ не виждамъ да сж били изслѣдвани отъ чисто военна гледна точка всичкитѣ причини на погромитѣ, които постигнаха българската армия, защото недѣйте мисли, че българската армия не я постигнаха погроми, а такива постигнаха само българската дипломатия, която грѣшила. При всичкитѣ грѣшки, които българската дипломатия направи, за да подготви или прѣдупрѣди събитията, на които бѣше неминуемо послѣдствие заповѣдта отъ

16 юний, ако българската армия бѣше такава, каквато я виждахме да прѣскача турската граница на 5 януарий отъ Малкочъ до Демиръ-каниа, когато ромжнитѣ щѣха да дойдатъ до Казичене, тя щѣше да бѣде далечъ нѣкъдѣ задъ Костуръ или Скопие. Явно е, че когато ромжнитѣ се приближаваха по отпопение на насъ, ние пъкъ не отидохме да прѣслѣдваме неприятеля, а стѣпка по стѣпка на нѣкои мѣста, а на други по-бързо, се приближавахме къмъ българската столица. Та, когато става въпросъ да се обсъждатъ събитията, не трѣбва да си затваряме очитѣ и да казваме: ние имаме тѣзи катастрофи, само защото нашата дипломация се оказа негодна, а нашата войска си изпѣлни дълга. Безспорно, тя изпѣлни своя дългъ, но безспорно е тѣй сѣщо, че тя криеше въ себе си извѣстни зародиши, които се проявяваха още отъ самото начало. Когато дойде бюджетътъ, ще ми бѣде позволено тогава да цитирамъ едно мнѣние на сръбската главна квартира, тайно разпространено въ сръбската армия, което въ много отношения съвършено правилно оцѣнява състоянието на българската армия. Ние въ България, когато ще говоримъ за армия, когато ще говоримъ за милиция, за въоръженъ народъ, ще трѣбва да говоримъ, че всичкитѣ видове въоръжения, като почнете отъ постоянната армия, която нѣма нужда отъ никакви кадри, отъ никакви набори — чисто професионална войска — и минете прѣзъ кадровата система, която имаме ние, и вземете въоръжения народъ, милиционната система, навсѣкдѣ, щомъ употребите думата армия, се разбира, че трѣбва да имате дисциплината, чрѣзъ възпитание, една желѣзна дисциплина и едно търпѣние, което го нѣма въ обикновения животъ на гражданина. Първото нѣщо, което се усѣти, обаче, отъ самото начало на нашата война, то е, че това, което става въ обикновения, въ всѣкидневния животъ на българина — дребнитѣ спорове — прѣнася въ общественитѣ работи; пълнитѣ неговоръ, който сѣществувал, силно развитиятъ индивидуализъмъ и егоизъмъ на българина, анархизма що владѣе въ нашата народна душа, се съпоставиха съ пълния героизъмъ на сѣщия българинъ, когато той ще трѣбва да се жертвува за отечеството, затова че е българинъ и между тѣзи двѣ състояния нѣмаше никаква психическа връзка и първия реверъ, който българскиятъ войнъ показа, направи да избухне това противорѣчие въ душевнитѣ чувства на войника. Защо ставаше тая работа? Затова, защото дисциплината — това е моята мисль — трѣбва да сѣществувал, щомъ има събрани повече отъ петъ души и щомъ се каже, че сѣ натоварени съ една обществена работа; а най-силна и солидна тя трѣбва да бѣде тогава, когато тѣзи петъ души ще бѣдатъ облѣчени съ войнишки мундиръ, даже и тогава, когато тѣ се наричатъ милиция. Въпросътъ за възпитанието въ българската армия — не ца да търся причинитѣ на днешното състояние на това възпитание, защото, може-би, много погрѣшно ще ги схванете отъ прибрзано заключение — е единъ откритъ въпросъ и дълги години ще трѣбва да го обсъждаме, докато намѣримъ истината, а именно да имаме тази издържлива дисциплина, свойствена на въоръженитѣ народи и, особено на малкитѣ народи, кждѣто разбиването на една дивизия може да има за послѣдствие крушението на народнитѣ идеали, както стана съ България. Този въпросъ, за възпитанието на армията, ще съпоставя съ възпитанието въ друга държава, която ние ругаехме, прѣзирахме и считахме, че народътъ ѝ е една нищожна раса на Балканитѣ. Сърбия стои несравнено по-високо въ това отношение отъ насъ. Нема сръбитѣ спѣха на юргани въ време на войната, нема тѣ прѣзъ цѣлата зима не употребиха своята войска, за да направятъ този укрѣпенъ лагеръ отъ Зайчаръ чакъ до Гевгелий? Нема българската армия, дѣто и да бутна по границата, въ

разстояние на 500 км. — това най-добръ г. министърътъ на войната ще знае — не намѣри не само окопъ направенъ и подъ него скрити нѣколко стари опълченци съ пушка бердана, но и навѣсници, направени отъ земя, кждѣто нашъ прапнелъ не може да пробие? И на Букова глава, въпрѣки заповѣдта, генералъ Поповъ не можа да отбие една сръбска полурота даже, макаръ да бѣше придруженъ отъ единъ отъ най-добритѣ артилеристи, какъвто бѣше подполковникъ Марко Андрѣевъ, който рѣшаваше боеветѣ на Селнолу. Всичко това е било трудъ на сръбската армия въ продължение на нѣколко мѣсеца, всичко това е било трудъ, който е употребилъ сръбскиятъ войникъ наравно съ българския.

Недѣлчо Георгиевъ: Но когато българитѣ го употребяваха срѣщу турцитѣ.

Р. Маджаровъ: Когато, г. г. народни прѣдставители, българскиятъ войникъ стоеше срѣщу турчина, сръбскиятъ — вѣрно е това — не понасяше тѣзи несгоди на живота, но при все това той понасяше извѣстни несгоди. Азъ не искамъ да кажа, че българинътъ е билъ по-добръ, и не мога да го кажа. Азъ съмъ дълженъ да констатирамъ, че той — българскиятъ войникъ и българскиятъ офицеръ, еднакво — е билъ по-злѣ гледанъ въ войната. Ние знаемъ тази работа. Да отворимъ едни скобки. Днесъ се знае, че българскитѣ офицери, слѣдъ боя на Селнолу, на Байсалъ, се хвърляха и умираха. И тѣхъ еднакво, г. г. докторитѣ не искаха да прѣгледатъ, както и българскитѣ войници. Тѣй умръ Добревъ, единъ отъ най-добритѣ дружинни командири на 6-и полкъ; тѣй щѣха да умратъ цѣла редица офицери, ако не се намѣриха войници да ги вдигнатъ, въпрѣки че бѣха разсѣрдили лѣкаритѣ и затуй имъ бѣха плѣскани шамари. Тѣзи работи ги казвамъ, за да не мислите, че искахъ да кажа, че българинътъ е билъ въ добро положение. Той бѣше въ по-лошо положение и бѣше въ по-лошо положение затуй, защото въ продължение на 7 или 8 мѣсеца повече отъ сръбина, той стоя срѣщу турцитѣ, срѣщу постоянно възобновляващата се турска армия на Чатаалджа, която му даваше непрѣстанны боеве отъ 21 януарий до края на м. априлий. Тѣзи всѣкидневни боеве, кждѣто и ние, и турцитѣ, дадохме грамадни жертви, сѣ нѣщо, което сръбската армия не видѣ. Нито сръбската, нито гръцката армия не видѣха Люле-Бургазъ — нито сж го сънували — който е едно отъ най-големитѣ мирови събития. — Тѣй че, сръбитѣ не видѣха боеве, каквито българската армия направи. Но ако сръбитѣ не видѣха това, тѣ въ всѣки случай видѣха боеветѣ, които ние издържахме въ продължение на мѣсець и половина послѣ, отъ 16 юний, когато се продължиха боеветѣ и свършиха слѣдъ единъ мѣсець — непрѣстанны атаки, въ които се поставяше българската армия съ своята разнебитена, вече дисциплина, но силна по духъ. И това е още едно свойство на българския народъ, което искамъ да констатирамъ въ противовѣсъ на дисциплината. Въ тѣзи боеве сръбитѣ тоже търпѣха голѣми нещастия и тѣ тоже бѣха избивани. И въ много отношения трѣбва да се признае — и единъ день ще се констатира — че, при всичкото наше лошо положение, сръбитѣ не сж имали по-малко загуби въ срѣщитѣ си съ българската войска, а нѣкъдѣ, навѣрно, и повече.

Азъ констатирамъ това, за да направя своето си заключение. Сърбия свърши ли тогава войната? Ами Сърбия, по отношение на новитѣ земи — доколкото се простиратъ моитѣ свѣдѣния — не е уволнила още всичкия си старъ призивъ; сръбската армия и до днесъ ходи да варди една завоювана земя, какъвто е Македония; тя е, която отиде да пази границитѣ си откъмъ Албания, тя прѣкара едно голѣмо възражение, какъвто бѣше албанското нашествие откъмъ

Охрид до Скопие, въ планински мѣста, на 300 км. дължина. И тя изтърпѣ и запази дисциплината си въ армията до край. Въ Сърбия този елементъ е по-важенъ и ние ще трѣбва да изслѣдваме причинитѣ, за да можемъ да дойдемъ да правимъ заключение, какъ ще можемъ ние да сложимъ една армия за въ бъдъще, която, да знае да се бие и да иска смѣтка отъ своитѣ управници и слѣдъ като войникътъ е сложилъ своя мундиръ, намѣсто да напуца позициитѣ си. Ето единъ недѣгъ, който се констатира.

Има другъ единъ недѣгъ, който въ армията вървѣше по редъ и който, може-би, направи българската армия да не отиде въ Цариградъ. Много работи сж се говорили, много партизанство въ армията се е излѣло. Право е на партизанитѣ, отъ каквито и политически убѣждения да сж, да искатъ да изтъкватъ своята дѣятелностъ въ управлението, за похвала прѣдъ българскитѣ избиратели. Но не е въпросъ за похвала участието на политическитѣ партии въ обучението или въ едно или друго снабдяване съ материяли, които рѣшаватъ благоприятно или неблагоприятно изходътъ на различнитѣ боеве, които ние имаме по отношение на турцитѣ. Офицерскитѣ корпусъ, за който се говори, за който напоследъкъ много се пише, страдаше — сжщо въ врѣме на войната — отъ една болестъ, защото войната показва, че ние имаме офицери, но духътъ на офицерскитѣ корпусъ, единението на тѣхната душа и мисль, отсъствуваше. И затова въ врѣме на войната, запасни офицери бѣха, както бѣха и дѣйствующи офицери. Биха се храбро като лъвовете дѣйствующитѣ офицери, както се биха като лъвовете и запаснитѣ офицери. Който е прослѣдилъ голата статистика за количеството на падналитѣ дѣйствующи и запасни офицери въ боеветѣ на Селиолу, въ боеветѣ на Люле-Бургазъ и Чаталджа, за да направи заключение, че сж паднали повече дѣйствующи офицери, трѣбва да знае, че не е това мѣрилото, за да видимъ, дали тѣ сж се били добри или лошо: могатъ да паднатъ повече дѣйствующи или пъкъ повече запасни офицери, а храбростта да бѣде на другата страна, на страната на тѣзи, отъ които сж паднали по-малко. Биха се и едни, и другитѣ, и мѣжкы се биха. Обаче организационната връзка не между запасното офицерство, отъ една страна, и дѣйствующото отъ друга страна, но на офицеръ съ офицеръ, на полкъ съ полкъ, на дивизия съ дивизия, до общото командуване, механическата, техническата връзка и плусъ психологическата връзка, на която наблѣгамъ, я нѣмахме въ българската армия. И вие видѣхте при едни и сжщи условия офицери, които се биха като лъвовете, а други, безъ какви да било видими причини, бѣха като страхливци. Това се заблѣжа и у дѣйствующитѣ, и у запаснитѣ офицери. Когато се свършеше работата и се почваше наново да се изпълнява нѣщо, всичко въ нашата армия вървѣше механически и само въ устрема на българския войникъ е значението на побѣдитѣ. Само въ този устремъ на българския войникъ, който приличаше на хлѣбаритѣ, събрани отъ Дантона въ великата революция, за да отидатъ да минатъ Рейнъ и да разбиятъ цѣла Европа. Този характеръ, който българскитѣ войникъ прѣдставляваше, е който побѣди турцитѣ. (Ръкоплѣскане отъ лѣвия центъръ). И докогато трѣбваше войникътъ да рѣшава, докогато трѣбваше да рѣшава офицерътъ, който имаше непосредствена връзка съ войника, докогато дивизионниятъ командиръ на X дивизия стоеше заедно съ последния войникъ и даваше направление, дотогава бѣха на насъни удари на неприятеля-турчинъ, който добръ, здраво се биеше, когато трѣбваше да отидешъ да изринешъ отъ окопа; колкото и много шрапнели на противотелния огнь да му пращаха, когато неприятелътъ бѣше на мѣстото, и се пакъ нашитѣ войници отиваха и го изтласкваха. Но, казвамъ, това

бѣше механическа връзка. Защо? Защото, отъ една страна, въ сжщия този бой при Люле-Бургазъ, напр., ще видите единъ дивизионенъ командиръ съ своята частъ, напр., IV-та дивизия, да върви тѣй на една страна, безъ да има връзка съ началството на съединитѣ си части въ лѣво и дѣсно, когато е пуснатъ и последниятъ войникъ въ бой, отъ друга страна, друга една дивизия пасуваше, губѣше позиции, защото нѣмахме това единство въ управлението, което трѣбваше да даде цѣлнитѣ офицерски корпусъ по отношение на войната. И когато събереме всичко това, ще видимъ по-нататкъ, че се получи и друга картина, каквато аслж бѣше: когато V-та дивизия продължава да се бие, когато, може-би, издѣхваше, даже слѣдъ прѣкъсването на централната позиция на турцитѣ — събиратъ се двама командующи на армийтѣ, които не си и приказваха въ момента, когато се рѣшаваше сждбата на боя. Това бѣха началницитѣ на първата и третата армии, които си стиснаха ража, поклониха се, раздѣлиха се и си отидоха въ двѣ отдѣлни къщи; щабоветѣ на двѣтѣ армии почнаха да се прѣпираатъ помежду си, коя отъ двѣтѣ армии е по-велика и коя е вършила грѣшки, а въ това врѣме боеветѣ още продължаваха. Това е онази психологическа връзка, която липсваше, за да може единъ командующъ армия, командующъ дивизия, полкови или бригаденъ командиръ, който и да билъ той, да знае, че изпълнява една обща задача, и че неговата личностъ стои по-ниско, отколкото интереситѣ на най-дребния войникъ на полка, на дивизията или на когото и да било, отъ когото зависи изходътъ на боя и гарантиране успѣха му. Тази връзка въ българската армия, г. г. народни прѣдставители, не сжществуваше въ врѣме на войната; войната ни показва една болестъ, която трѣбва да бѣде цѣрена. Въ България днесъ офицерскитѣ корпусъ е боленъ, и който иска да счита, че ние имаме офицерски корпусъ и че не трѣбва да се рѣже здраво и силно, трѣбва да знае, че ще изпаднемъ единъ день, когато ще бждемъ повикани да бранимъ своето отечество, въ положение много по-лошо, отколкото се намирахме въ миналата война. Азъ, право да си кажа, като вземамъ прѣдъ видъ тѣзи двѣ нѣща и като гледамъ законопроекта, който г. военниятъ министъръ днесъ прѣдставлява, виждамъ, че отиваме по-отъйкания кривъ път, по който сме вървѣли до днесъ. Съ законопроекта, съ който ще дадемъ на г. министра право да реорганизира, ще му дадемъ рамкитѣ, въ които той ще върви, по какво спѣваше г. военниятъ министъръ до днеска да дѣйствува или да работи върху това, което зависи отъ него?

Понеже имаме законопроектъ за измѣнение на кадритѣ, азъ съмъ длъженъ да не се впускамъ въ личности, но ако г. военниятъ министъръ не се съгласи съ мене, цѣла редица факти, събития и писмени документи, изходящи изъ министерството, отъ любовъ къмъ нашето отечество, ще чета на трибуната, когато дойде бюджетътъ, за да се види, че у насъ се не прави нищо, а се взематъ само полумѣрки, които могатъ да дадатъ само отрицателни резултати. Офицерскитѣ корпусъ, г-да, е боленъ и ако вие имате пълна свобода да провѣрите въ офицерското вѣдомство днесъ, или ако сложихте референдумъ, който иска почтениятъ г. Стамболийски, ще получите 95% отговори отъ всички офицерски корпусъ, че има нѣщо болно, което трѣбва да се прѣмахне, за да не се зарази другата частъ.

А. Димитровъ: И ще покажете кждѣ е болното.

Р. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Ето, значи, още единъ въпросъ, който ние ще трѣбва да разрѣшимъ чрезъ контрола, който имаме по отношение на г. министра на войната, да искаме смѣтка за всѣкдневното управление, да искаме да ни се

даватъ обяснения за всички подобрения, които той мисли да направи за реорганизацията на нашето военно дѣло, за това военно дѣло, което е истинско народно дѣло, за офицерския корпусъ, за възпитанието на войската. Но това ние ще трѣбва да разрѣшимъ не само чрезъ управлението на г. министра на войната — и тамъ е — но г. министрътъ на войната слѣдъ година време трѣбваше да се яви прѣдъ насъ и да ни каже, на какви основи ще сложи въ бѣдѣше възпитанието на войника и възпитанието на офицерския корпусъ. Г. военниятъ министъръ не е да не знае, че въ войната имало не толкозъ нѣкакво течение между запаснитѣ и дѣйствующитѣ офицери — то почти липсваше — освѣнъ въ глупавитѣ отъ нѣкои отъ дѣйствующитѣ или запасни офицери, имало течение между генералъ-щабното вѣдомство и другото офицерство. Строевото офицерство, което стоеше на позициитѣ на Чатаалджа, знаеше, че голѣма частъ отъ офицеритѣ на генералъ-щабното вѣдомство сж напуснали оперативното отдѣление въ Военното министерство и отишли по протекция да командуватъ гари, въ Чорлу или Синекли, какъвто е случаятъ напр. съ капитанъ Поповъ. Това строево офицерство, което знаеше, че нашиятъ воененъ аташе бѣше напусналъ Цариградъ и бѣше се върналъ въ България, за да командува единъ складъ на храна въ гара Синекли или Кабачка, а то събирало свѣдѣния за атаката на чатаалджанскитѣ позиции „по доносения отъ мѣстни овчари“.

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Въ Чорлу.

Р. Маджаровъ: Първиятъ бѣше въ Синекли, а вториятъ въ Чорлу. — Този български офицеръ, казвамъ, който бѣше въ строя, казваше: „Неужели въ България, въ продължение на 10—15 години ние говорихме за въоръжение, за приготвление на армията и достигнахме до положение, при което тѣзи, които трѣбва да бѣдатъ въ боя да командуватъ или тѣзи, които трѣбваше да ни донасятъ свѣдѣния отъ Цариградъ, да стоятъ и да командуватъ багажа на този или онзи воененъ аташе, а ние да узнаваме отъ случайно прѣхвъркналия овчаръ за позициитѣ на Чатаалджа.“ Това по отношение на генералъ-щабното офицерство.

Сега за пионернитѣ части. Пионернитѣ части бѣха наредени по такъвъ начинъ, че тѣ стигнаха своитѣ части едвамъ слѣдъ свършването на люлебургазкия бой. Ние вършихме боя при Люле-Бургазъ, кѣдѣто една 120 хилядна българска армия и единъ пѣтъ и половина повече турска армия се биеха за животъ и смъртъ, кѣдѣто ние, отблъснати, нѣмахме кѣдѣ да се спремъ. Тогава на 15, 16 и 17, въ такъвъ единъ бой, частитѣ нѣмаха телеграфна връзка помежду си.

П. Генадиевъ: Нѣмаха жици и материяли.

Р. Маджаровъ: Не е въпросътъ само за материяли. Когато дойде въпросътъ за бюджета, азъ ще ви кажа, че не се касаеше само до материялитѣ, а се касаеше до една организационна работа, за която организационна работа днесъ сме се събрали тукъ да констатираме недостатѣлитѣ ѝ — не за да осѣдимъ себе си, а за да поправимъ дѣйствително положението и да не изпаднеме въ такива изненади, които миналата война ни показа, защото ако вървимъ по сѣщия пѣтъ, могатъ да бѣдатъ повторени.

Вземете по-нататѣтъ цѣла редица вѣдомства, напр. интендантската частъ. Какъ бѣше устроена тя? Азъ ще цитирамъ една малка бѣлѣжка на г. военния министъръ, за да види какъ сме я наредили. Интендантската частъ бѣше уредена така, че ние можехме прѣспокойно да побѣждаваме и единъ денъ да бѣдемъ принудени да кажемъ: я да се върнемъ,

на който остане живъ, да стигне у дома си. Тя бѣше тѣй уредена, че когато се свършиха чатаалджанскитѣ боеве, третата армия умираше отъ гладъ — тѣй ли е, г. министре? На войницитѣ работѣ третата дивизия, покосена отъ холера, не яли отъ нѣколко дена, нѣмаше кой да имъ занесе храна — намирали сж се хора, които даже сж ги ритали, като умирающа, защото сж били заразени отъ холера — а въ това време първата армия, съ нейнитѣ три дивизии, ядеше най-хубавия и най-бѣлия хлѣбъ. Това е интендантската служба. Пѣтътъ за Чорлу е по едно и сѣщо мѣсто, но връзка въ едната и другата армия не сѣществуваше, защото интендантството, което стоеше при главната квартира бѣше на 300 км. разстояние и то се стараше само какъ да си осигури по-добро благосъстояние, какъ да направи на себе си по-големъ улеснения, и не искаше да знае какъ да бѣде дадена най-лесно прѣхраната на българската армия. Ето ние виждате едно вѣдомство, дѣто на много мѣста началствующитѣ лица, ако биха се явили въ боевата линия, нѣмаше да ги сполети зло толкѣтъ отъ войника, който още търѣпше, колкото отъ офицера, който можеше да посегне на началника на интендантската частъ и да го прати по дяволитѣ.

Това сж нѣколкото бѣгли бѣлѣжки, набързо нахвърлени — защото много сж работитѣ, които трѣбва да бѣдатъ изчерпани — които бѣлѣжки ги споменавамъ прѣдъ васъ, г. г. народни прѣдставители, и които трѣбва да бѣдатъ изтъкнати като начало да искаме вече едно реформиране на нашето военно дѣло. Не искамъ да споменавамъ реформитѣ — ще говоримъ за тѣхъ по-късно — но тѣ трѣбва да почнатъ отъ приготвлението на младежа въ Военното училище да стане офицеръ, приготвлението му да получи висше образование, тактическо или генералъ-щабно, и по-нататѣтъ да отидемъ до края. Азъ ще свърша съ офицерския корпусъ, за да видимъ, дали можемъ въ дадения случай да изтъкнемъ нѣща, които да ни накаратъ още по-бързо да дѣйствуваме.

Днесъ-заднесъ въ нашата армия ние видѣхме, че генералъ-щабното вѣдомство страда отъ нѣщо. Ние имаме, ако се не лъжа, около 125 генералъ-щабни офицери. Отъ тѣхъ сж прашани — да си кажемъ истината — нѣкои по фаворизация на политически хора или по фаворизация на министри, или сж прашани по благоволенieto на Негово Величество Царя, или сж прашани просто така, защото е имало нужда да се каже, че трѣбвало да прашаме, за да има повече такива офицери, каквито сж примѣритѣ съ старитѣ ротни командири или пѣкъ, най-сетнѣ, сж били прашани тѣзи, които сж издържали изпитъ по установенитѣ правилници или по установения редъ въ министерството. Една анкета, която г. министрътъ би ни направилъ, и съ която ще поискаме да разбере подробно, заедно съ насъ и прѣдъ насъ, състоянието на нашето генералъ-щабно вѣдомство, ще констатира, че добритѣ офицери въ армията прѣзъ време на войната бѣха тѣзи, които бѣха отишли да слѣдватъ своитѣ науки по способности и безъ протекции, безъ да се гледа дали сж свършили италианска, петербургска или каквато и да е друга академия. Тѣ и до днесъ си оставатъ ядката на бѣдѣщото наше командование, а между тѣхъ има хора съ голѣми способности, на които България и българската армия могатъ да възлагатъ надежди. Но тѣй както е сложенъ въпросътъ днесъ, той не може да върви; той ще върви къмъ заболѣване, и азъ знаа, че г. военниятъ министъръ има неприятности по тази частъ. Когато единъ талантливъ български полководецъ, полковникъ Луковъ, написа статия противъ генералъ-щабното офицерство — а той самъ е генералъ-щабенъ офицеръ — изведнѣжъ се даде мѣсто въ „Военни извѣстия“ на статия, за да се доказва противното. Изведнѣжъ се започна проявата на кастовия

навикъ, който го има въ военното вѣдомство, и г. военниятъ министъръ и до днесъ не може да се спаси отъ главоболия. Комисия слѣдъ комисия се назначаватъ да се създаде едно врѣменно положение, докато се промѣни и докато се забрани това положение на привилегии, за да остане единъ денъ сжщиятъ начинъ на пробиране на генералъ-щабния корпусъ и на неговото управление, както бѣше до и прѣзъ настоящата война, както е и днесъ. Една реформа, която се налага въ случая, една реформа цѣлестобразна, не ще каже, както нѣкои казватъ: „Щабътъ въ армията ще трѣбва да бѣде унищоженъ; щабътъ въ частитѣ на армията ще сжществува, но генералъ-щабно вѣдомство не трѣбва да има.“

Нѣщо повече, което г. министърътъ трѣбва да направи въ свръзка съ измѣненieto на закона и въ управлението, то е слѣдното. До днесъ сж се подбирали само извѣстно количество хора да свършатъ по генералния щабъ. Тѣзи хора свършватъ, връщатъ се въ България; щомъ се върнатъ, ще видите изеднѣжъ ще се създадатъ длѣжности при бригада, длѣжности при дивизия, длѣжности при щабоветѣ въ армията, помѣстватъ се въ бюджета, и ако 120 души свършватъ, 120 длѣжности се създаватъ. Отдѣвъ ви споменахъ и днесъ не на шега ще ви кажа, какъ сж били прокарани тѣзи работи въ нашата армия. Напр., единъ отъ голѣмитѣ офицери, генералъ X — имена не искамъ да споменавамъ, защото нѣматъ значение въ настоящия въпросъ — когато иска непрѣмѣнно да усилн щабоветѣ, намира 5 или 10 души генералщабни офицери безъ мѣсто; счита се, че генералъ-щабниятъ офицеръ не може да не бѣде безъ щабъ, не може да отиде въ строя, и се казва: при еди-коя дивизия се създаватъ по двама генералщабни офицери за особни порѣчки; вписватъ ги въ бюджета, бюджетътъ минава и хората отиватъ на мѣстата си. И създава се теорията: ние ще служимъ въ армията, вѣтъ отъ строя, който е само за строевото офицерство, за да се учимъ какъ се командуватъ другитѣ — фалшива теория, която много струва въ врѣме на войната и която ще трѣбва да бѣде излѣчена оврѣме. Това вѣдомство, полезно, нужно, трѣбва да бѣде реформирано, и колкото по-скоро бѣде реформирано, толкова по-добрѣ. Тѣзи мои думи най-добрѣ ще разбератъ офицеритѣ, които ще ме четатъ. Само така това вѣдомство ще принесе полза. Слѣдъ врѣме туй може да бѣде вече късно. Трѣбва щабъ, но възпитанието на всичкитѣ офицери, както и на войницѣтѣ, трѣбва да стане въ строя: строятъ е единствениятъ учителъ и въ него всички трѣбва да работятъ. Тѣй работи днесъ артилерийскиятъ инженеръ, тѣй работи инженерътъ отъ пионернитѣ войски — тѣ стоятъ въ строя; тѣй ще трѣбва да работи и генералъ-щабниятъ офицеръ. Генералъ-щабнитѣ офицери по количество трѣбва да бѣдатъ много повече, отколкото сж днесъ, но въ щабоветѣ на армията трѣбва да служатъ толкова, колкото сж нужни, а не да се прѣтоварватъ съ излишни, никому не нужни длѣжности. Този въпросъ е възбуденъ отъ дълги години, той и до днесъ не е получилъ разрѣшение. Прѣди ние, политическитѣ хора, да го сложимъ, сложи го офицерското тѣло — и то иска правилното му разрѣшение. Азъ виждамъ г. министърътъ да е назначилъ комисии, но комиситѣ ще дадатъ отрицателни резултати. Г. министърътъ ни внася частиченъ проектъ; но проектъ за реорганизация на офицерския корпусъ той не ни прѣдставя още до днесъ. Ето още едно мое очудване по тоя въпросъ, едно мое искане да даде г. министърътъ своитѣ обяснения и да направи всички измѣнения въ основата на закона за въоръженитѣ сили и закона за посене на военнитѣ тежоби.

Другъ единъ въпросъ, г. г. народни прѣдставители, се слага, върху който мисля, че ще трѣбва да се произнесемъ и който ще трѣбва да си остане тѣй,

както е до днесъ съ извѣстни поправки. Това е въпросътъ за личния съставъ на солдатитѣ — колко солдати ние ще вземаме, кои солдати ние трѣбва да вземемъ и колко врѣме тѣзи солдати трѣбва да служатъ въ войската. Процентътъ единъ ли е, единъ и половина ли е, е важно за насъ, но ние не зависимъ само отъ себе си, когато ще го разрѣшимъ. Макаръ да се опрѣдѣля въ закона, че ще вземаме 1%, ние ще минемъ, ще прѣскокнемъ този законъ, щомъ нашитѣ съсѣди, сърбитѣ обръщатъ дивизитѣ си отъ петъ на десетъ, и взематъ по-голѣми набори, щомъ и гърцитѣ взематъ по-голѣми набори и щомъ днешниятъ съставъ на армията си увеличаватъ, ако не се лѣжа и ромжнитѣ съ 40 нови полка и ще взематъ нови набори. Тѣй както ние оправдаваме сжществуването на постоянната армия съ състоянието на армитѣ на нашитѣ съсѣди, по сжщитѣ основания ще търсимъ и количеството на войницѣтѣ, които ще трѣбва да служатъ не само отъ нашето вътрѣшно устройство или отъ доброта ни воля да облекчимъ голѣма частъ отъ българския народъ, да не губи врѣмето си въ казармата, а да отиде да си работи въ полето, ще сж мѣродавни въ случая. Не можемъ това да направимъ така, а ще трѣбва да гледаме и това, което правятъ нашитѣ съсѣди. И, г. г. народни прѣдставители, вече затуй азъ мисля, че този въпросъ не може да го разрѣшимъ въ положителна смисълъ, да кажемъ, че било по-долу отъ 1% ще трѣбва да вземемъ, било че може да не вземемъ повече отъ 1%. Това ще зависи отъ годинитѣ, ще зависи отъ количеството на населението, ще зависи отъ въоръженieto, което нашитѣ съсѣди правятъ.

Но азъ мисля, че е назрѣлъ другъ единъ въпросъ, който ще може да облекчи до извѣстна степенъ българитѣ. Не е хубаво единъ народъ, въ особености единъ малѣкъ народъ, какъвто е българскиятъ, да дава само той за себе си кръвенъ данѣкъ. Редица години ние сме освобождавали турското население отъ военната повинностъ, прѣдъ видъ на туй, че България живѣеше само съ единъ идеалъ — да се бие рано или късно съ Турция. Този въпросъ вече мина. Ние можемъ да облекчимъ до извѣстна степенъ този процентъ по отношение на българитѣ, който е по-голѣмъ, като вземаме и турското население въ наборитѣ. Турското население въ стара България, по монитѣ смѣтки, може да произведе единъ наборъ отъ около 4 хиляди души на годината. Този е единъ въпросъ, съ който ние не можемъ да се шегуваме; той ще ни помогне много, па и врѣме е вече българскитѣ граждани турци да почнатъ да служатъ въ българската войска. Такова желание отъ турцитѣ има отъ нѣколко години насамъ, но законътъ имъ отказва. Това желание у турцитѣ поне въ Шуменско, доколкото азъ знаа — даже днесъ говорихъ съ нѣколцина, познаващи работитѣ — е силно. Тѣ сж добри войници, ние ще трѣбва да ги туримъ въ строя.

Като споменавамъ туй, ще спомена и друга една нагледъ дребна работа, която г. министърътъ нѣма защо да забравя. Процентътъ е дребенъ, но ще го спомена. Въ закона — чл. 15 — се освобождаватъ цѣла редица хора. Между прочемъ се освобождаватъ тѣзи, които пожелаятъ да станатъ калугери въ Рилския, Бачковския, Троянския и Прѣображенския манастири. Освобождаватъ се всички младежи мохамедани, които се посветятъ да бѣдатъ до животъ свещенослужители отъ мохамеданско вѣроизповѣдание. Защо?

В. Коларовъ: Да има кои да се молятъ за грѣшнитѣ.

Р. Маджаровъ: Никой днесъ не трѣбва да поощрява създаването на калугерството. И това е една аномалия, която сжществува въ закона, не знаа по какво начало тя е турена тамъ. Тия хора могатъ да

бждат 100, 200, 300 души; отъ тѣхъ ще произлѣзатъ двѣ роти. И знаете ли, народи, като французкия, напр., които много се напѣватъ, до какви мѣрки при бѣгватъ? Не е смѣшно, когато Франция кара всички свещеници въ врѣме на обща мобилизация да свалятъ расото, да взематъ пушка и да отидатъ да се биятъ съ неприятеля. Вие знаете, че въ Франция се отмѣни привилегията, която имаше духовенството, да не служи въ армията, това се налага и намъ.

Но има и другъ единъ въпросъ — неслужилитѣ, уволненитѣ по една или друга причина, ще трѣбва да прѣкаратъ едно врѣменно по закона обучение, за да могатъ да запълнятъ голѣма частъ отъ тилвата служба; така тѣ ще могатъ да подпомогнатъ много въ врѣме на война, а главно ще спасятъ въ много отношение българската армия отъ злоупотрѣбления: по протекция или по каквито и да било съображения, най-добритѣ войници да могатъ да се настанятъ въ тилвата служба отъ София до Одринъ, най-много до Лозенградъ, и да се образуватъ двѣ армии, когато на казанъ въ София да се числятъ 126 хиляди души, а на бойното поле въ Чатаалджа да пѣма повече отъ 70—80 хиляди щика. Неслужилитѣ трѣбва да внесатъ своята данъ, която изпълняватъ въ тила редица служби. По-късно азъ ще направя бѣлѣжкитѣ си по специалния законопроектъ на г. министра по въпроса за обзвитѣ, складовѣтѣ и т. н. Тѣзи младежи, които ще се равняватъ на около 50—60 хиляди, ако не и повече, ще могатъ съ голѣмо достойнство, съ голѣма вѣщина, дѣйствително, да изпълняватъ тази служба, и ние ще имаме вече строго опрѣдѣлени служби. Тѣзи, които сж уволнени, ще пазятъ тила, а тѣзи, които сж годни за бой, които сж прослужили, освѣтъ осакатѣлитѣ и въ прѣдвиденитѣ въ закона случаи, ще знаятъ, че за тѣхъ укриване нѣма, ще трѣбва да бждатъ въ първата линия, наравно съ всички другари, а не както бѣше сега — само будалитѣ отидоха да се биятъ, и тѣ сж, може-би, най-онеправданитѣ днесъ. Та, това е бѣлѣжката, която се касае до лицата, които ще трѣбва да служатъ въ бждѣще въ българската армия. Ние по този начинъ при много по-малко срѣдства ще разполагаме съ много по-голѣмо количество хора, които ще повдигнатъ боевата способностъ на българската армия и въ качествено и въ количествено отношение.

Колко трѣбва да служатъ — е единъ въпросъ, който сжщо се слага. Г. г. народни прѣдставители! Азъ съмъ категорично за двугодишната служба. Ние, когато говоримъ за двугодишна служба, разбираме 18 мѣсеца, а въ нѣкои отношения и 15 мѣсеца само служене въ частитѣ. Но двугодишната служба е необходима въ България, прѣди всичко, защото ако припомнимъ едногодишната служба, ние ще имаме много малко войска, защото ще бждемъ принудени да вземаме наборитѣ наборъ слѣдъ наборъ, и когато ще служатъ една година, вмѣсто да имаме два набора събрани въ продължение на осемъ мѣсеца прѣзъ годината заедно, ние ще имаме 12 мѣсеца единиятъ и 12 мѣсеца другия наборъ. Друго разбиране на едногодишната служба азъ не виждамъ. Може да се каже: добръ, но ще ги свикаме четири мѣсеца порано. Почнете да свиквате, и като почнете отъ 24-годишна възраст да свиквате наборитѣ по този начинъ, слѣдъ 10 години ще почнете да ги вземате на 18-годишна възраст, защото сѣ ще имъ намалите службата 8 мѣсеца, понеже ще се каже, че това стигало за обучението. Но въпросътъ е, че ние имаме нужда не само отъ обучени войници, но имаме нужда отъ извѣстно количество войници, които трѣбва да бждатъ постоянно подъ оръжие, и това количество ще го опрѣдѣлимъ пакъ съгласно армийтъ на нашитъ съсѣди. Ние имаме 40 полка; въ тѣхъ трѣбва да имаме по 800—900—1000 войника, 40—50 хиляди щика да имаме подъ оръжие. Ние не можемъ да кажемъ, че засега ще имаме само

30 хиляди души, а утрѣ, когато ни дотрѣбва войска, ще свикаме още толкова. Така ако разсѣждаваме, тогава може да кажемъ, че можемъ да минемъ само съ тримѣсечна служба, като имаме достатъчно кадри отъ офицери за войската, и ще свикаме хората по една недѣля да ги обучаваме, както днесъ искаме да свикаме на обучение българитѣ отъ новитѣ земи, които сж навършили 26-годишна възраст и нагорѣ. Утопията, която нѣкои иначе умѣрени политически партии свеждатъ къмъ едногодишната служба, е само въпросъ на проста пропаганда, то не е въпросъ на държавни интереси, то не може да бжде защищавано, и не мога азъ лично, доколкото разбирамъ интереситѣ на нашето отечество, да се съглася съ него, и да мисля, че народното прѣдставителство ще направи добръ, ако приеме едногодишната служба.

Но има и другъ единъ въпросъ, г. г. народни прѣдставители, и азъ ще моля г. министра да си вземе бѣлѣжка отъ него, ако бюджетътъ позволява. Защото ако приемете вие едногодишната служба, минимумътъ, който ще имате, ще бжде двойни кадри, двоенъ инструкторски персоналъ. Днесъ, когато на 1 септемврий вие уволнявате, напр., 37 наборъ, остава въ казармата 38 наборъ, за да вкрате 39 наборъ прѣзъ януарий. Отъ 38 наборъ се отдѣлятъ най-интелигентни войници да образуватъ прѣзъ есенята тѣ нареченитѣ учебни команди, и вие, безъ да харчите никакви нови срѣдства, приготвяте персоналъ, който, когато слѣдъ нова година ще постѣпятъ новобранци, ще се яви като тѣхенъ инструкторски персоналъ, и слѣдъ два мѣсеца вече вие ще имате свѣршени словеснитѣ занятия и на най-простото българско селянче. Когато вие приемете едногодишната служба и почнете да уволнявате набора, вие за четири и шестъ мѣсеца нѣма да имате инструктори, а ще трѣбва да прибѣгнете къмъ това, къмъ което прибѣгнаха и въ Франция, когато гласуваха двѣгодишната служба, къмъ което прибѣгватъ и при милиционната система въ Швейцария — да имате много и много по-голѣмъ инструкторски персоналъ. И тогава ще си направите статистика да видите, по-удобно ли е за България да похарчи 5 или 10 милиона лева повече за инструкторски персоналъ, или ще бжде по-добръ да не харчи тѣзи пари за войската. Защото не зная, да-ли ако 20 или 25 хиляди души си отидатъ по домоветѣ и работятъ 25 или 30 дена, или два мѣсеца на полето — защото тази е необходимата нужда отъ младитѣ войници въ продължение на годината — другото се запълва отъ сѣмейството — да-ли тѣзи хора съ своята работа ще могатъ да произведатъ онова количество пари, които животътъ имъ въ казармата ще наложи. Внѣ, значи, отъ техническата причина, която изисква да имаме закоравѣлъ войникъ, който е необходимъ при свѣршениия строй на армията, вие ще имате единъ икономически въпросъ, който, доколкото е изслѣдванъ до днесъ, е давалъ резултати, че съкратенитѣ срокове на военната служба изискватъ повече персоналъ, изискватъ повече срѣдства, а България и безъ това нѣма срѣдства да издържа армията, каквато ѝ е нужна сега.

Този въпросъ, мисля, е достатъчно сериозенъ да ви убѣди, г. г. народни прѣдставители, че ние трѣбва да си оставимъ при двѣгодишната служба. Но, казахъ и по-рано, има едно малко измѣнение, което трѣбва да стане въ управлението, ако пакъ срѣдствата на България позволяватъ това. Ако считате, че България има достатъчно помѣщения за казарми, за да можете да свикате наборитѣ, вмѣсто прѣзъ ранната пролѣтъ, прѣзъ мѣсецъ септемврий или октомврий, слѣдъ свѣршване на полската работа, ще имате и промѣняване на служба. Днесъ войникътъ дожда въ казармата прѣзъ пролѣтъта, служи двѣ лѣта и една зима, за да може да служи 18 мѣсеца. Прѣхвърлете врѣмето, прѣзъ което ще го вземете

за войникът, докарайте го през есента и го турете да служи пакъ 18 месеца; той ще служи двѣ зими, когато полска работа нѣма, и едно лѣто, когато можете да му дадете, споредъ случая, едномѣсечния необходимъ отпускъ да отиде да работи на полето. Това е една полесна, необходима реформа, но не зная, дали народното представителство ще се съгласи, да-ли за тѣзи 35 хиляди души, които ще постѣпятъ по-рано, ще може да се намѣрятъ нужнитѣ срѣдства, за да имъ се построятъ помѣщения, дѣто да прѣкаратъ двѣ зими, и да има главно помѣщения за зимнитѣ занятия, както става въ всички армии. На всѣки случай, това е една мѣрка, съ която сезирамъ г. министра, и считамъ, че има полза отъ нейното разрѣшение въ единъ или други смисълъ.

Другъ единъ въпросъ, за който законопроектъ мѣлчи и който се касае до пълната организация на нашата армия, е подофицерскиятъ корпусъ; не искамъ да кажа „Подофицерскиятъ въпросъ“. Ползата отъ подофицеритѣ, видѣ се отъ войната, е грамадна, въ особености въ една армия, въ която имате въ военно врѣме единъ полкъ отъ четири дружини, а въ мирно врѣме — отъ двѣ дружини, отъ които трѣбва да се образуватъ още други четири, та съ двѣтѣ отъ тѣхъ да се попълни половината отъ резервния полкъ, вслѣдствие на което и офицерскиятъ корпусъ трѣбва да се повече отъ удвои. Подофицерството е една служба въ нашата армия, която трѣбва да бѣде запазена, количеството на подофицеритѣ трѣбва да бѣде увеличено, а за да имате и едното и другото, за да имате добри подофицери, трѣбва да осигурите тѣхното положение. Изобщо щатъ на офицеритѣ и подофицеритѣ — за който ще кажа по-късно нѣколко думи — е единъ въпросъ, който трѣбва да се нареди съ законъ, а специално и въпросътъ за повишение заплатитѣ на подофицеритѣ. Нѣма защо да се плашатъ нѣколко г. г. офицери отъ интендантската частъ въ Министерството на войната, които съчиняватъ бюджета, които опрѣдѣлятъ доколко е доходно или не едно перо въ бюджета, които опрѣдѣлятъ какъ трѣбва да бѣдатъ раздѣлени богатата въ българската армия, нѣма защо да се плашатъ, че 6.000 подофицери щѣли да изядатъ голѣма частъ отъ тѣхния пенсионенъ фондъ, ако се разгледа и рѣши този въпросъ: порционнитѣ пари, които взематъ подофицеритѣ, да влѣзатъ въ тѣхната заплата, и така, заедно съ повишението на тѣхната заплата, армията да има единъ служителъ подофицеръ, който да знае, че като служи 15—20 години, ще излѣзе съ една сносна пенсия, съ която на старостъ ще може да проживѣе. Това е, което трѣбва да бѣде разрѣшено. Азъ зная, че то не се разрѣшава не толкова по бюджетни, фискални причини, а отъ страхъ, често неоснователенъ, на извѣстни г. г. офицери отъ Министерството на войната, да не би да се изхарчи, да бѣде изчерпанъ пенсионниятъ фондъ и да се прѣкратятъ пенсиятѣ. Това е единствениятъ мотивъ. Нѣщо повече, азъ мисля, че народното представителство нѣма да откаже нужнитѣ кредити на г. министра, за да подобри положението на тѣзи 6.000 души подофицери. Рѣшено било да имъ се даде увеличение по 2 л. на мѣсецъ, но това е смѣшно. Когато ще дойде да гласуваме бюджета, азъ ще посоча на г. министра отъ дѣ ще му дадемъ 350.000 л., за да се стабилизира положението на най-долния, но и най-солидни началникъ за успѣшното водене на най-малкитѣ войсковы части въ боя, какъвто е подофицерътъ.

Това е, г. г. народни прѣдставители, нѣколкото бѣлѣжки върху другъ единъ недѣгъ въ нашата армия, какъвто е и неуреденото положение на подофицерския корпусъ, което кара всички интелигентни войници да бѣгатъ и да търсятъ работа на друго мѣсто, да прѣдпочитатъ да станатъ полски стражари, вмѣсто старши подофицери въ войската. Това сѣ

недѣжи, за които до днесъ трѣбваше да бѣде прѣдставенъ планъ, по който да бѣде поправенъ.

Спирамъ се и на единъ другъ отъ грамадно значението въпросъ. Това е въпросътъ за щатотѣ въ врѣме на война. Който отъ васъ е прочелъ закона за устройството на въоръженитѣ сили, ще види, че на нѣколко мѣста въ него се казва, че „Това се урежда съ особени щатове, височайше утвърдени“, напр., чл. чл. 5, 13 и т. н. Защо? До днесъ въ България сѣществувала армия, но ние не знаемъ, защо въ Военното министерство става едно или друго нѣщо, защо се създава едно учрѣждение, а слѣдъ туй се унищожаватъ, защо се раздѣлятъ и събиратъ части, защо, напр., военниятъ аташе въ Петербургъ да бѣде полковникъ, а военниятъ аташе въ Букурещъ да бѣде капитанъ, или защо въ Парижъ да бѣде капитанъ, а пъкъ въ Виена да бѣде майоръ, а въ Бѣлградъ — подполковникъ. Защо?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Зависи отъ лицата.

Р. Маджаровъ: Азъ зная защо, и ще отговоря. — Защо, напр., въ България ще видите слѣдното нѣщо, като вземете различнитѣ родове оружия: началникъ на артилерийско отдѣление — голѣма частъ отъ васъ бѣхте на война и знаете какво е артилерийско отдѣление — е майоръ; дружиненъ командиръ, който командува 1.000 войника е пакъ майоръ, а началникъ на дивизионъ въ кавалерията, който командува сто коня, е подполковникъ.

В. Коларовъ: Станаха началници.

Р. Маджаровъ: Артилериститѣ станаха подполковници слѣдъ мобилизацията при особеното положение. — Защо дружинниятъ командиръ да бѣде на едно мѣсто майоръ, а на друго мѣсто подполковникъ? Защо, напр., по инженернитѣ части да бѣдатъ съвършено други чинове? Това несотвѣтствие на чиноветѣ е единъ абсурдъ или, по-скоро, единъ прискърбенъ фактъ, който създаваше въ врѣме на войната триения между различнитѣ вѣдомства, и се получи слѣдующиятъ абсурдъ. Единъ капитанъ отъ генералния щабъ — не помня на кое число отъ м. декемврий — бѣше изпратенъ отъ щаба на армията да командува дружина, която се отнема отъ 22-годишенъ капитанъ. Капитанътъ, който е командувалъ дружината въ всички боеве, се отстранява и командването се повѣрва на генералщабния офицеръ. Възобновила се военнитѣ дѣйствиия и слѣдъ благодарствена рѣчь почтениитѣ капитанъ отъ генералния щабъ каза, че по-важни задачи отъ боя го чакатъ, и командването остана пакъ върху капитана. Ако има споръ, ще кажа имената, защото по една случайностъ сѣ въ дѣлоба ми. Това несотвѣтствие, което сѣществуваше прѣди и въ врѣме на войната въ чинове и вѣдомства, което сѣществувало, бѣше лошо, днесъ е по-лошо, а утрѣ може да бѣде съвсѣмъ лошо. Азъ не искамъ да кажа, че ние, народнитѣ прѣдставители, ще разрѣшимъ сами по наше само разбираме тѣзи въпроси. Г. министърътъ и щатътъ на армията ще трѣбва да опрѣдѣлятъ, че такава и такава длѣжностъ ще трѣбва да бѣде заета отъ такъвъ и такъвъ чинъ, както и какви длѣжности сѣ нужни за нашата армия, и ние ще да му дадемъ това, но ние да му го дадемъ, и да го дадемъ не заради лица, както ви казва г. Сакаровъ, а за длѣжности. Днесъ заднесъ ние нѣмаме щатъ на офицеритѣ, който народното прѣдставителство да е видѣло, и всѣка година ние гласуваме кредити и продължаваме да гласуваме, безъ да знаемъ какъ отиваме и какво правимъ. То е единъ въпросъ, който трѣбва да бѣде уреденъ. Ако се счита, че командующъ артилерийско отдѣление трѣбва да бѣде майоръ — да бѣде; ако се счита, че въ кавалерията трѣбва да бѣде подполковникъ — да бѣде. Но, въ всѣки случай, трѣбва да го опрѣдѣлятъ техници, подъ

нашъ контролътъ, за да се избѣгнатъ грѣшките, които сме правили като народни прѣдставители, когато сме гласували — трѣбва да си го признаемъ. Азъ, като народенъ прѣдставителъ, съмъ гласувалъ единъ дивизионъ въ кавалерията да бѣде командуванъ отъ подполковникъ, длѣжността на началникъ на артелерийско отдѣление, което има три батареи, да бѣде майорска; единиятъ командува 100 коня, а другиятъ командува 3 пѣти по 4 — 12 орѣдия, съ една войска единица отъ хиляда и нѣколко души; единиятъ рѣшава боеветѣ, а другиятъ най-много може да направи рекогносцировка или да почива далечъ отъ люлебургските позиции. Защо? Защото не е била гласувана важността на длѣжността. Началникътъ на генералния щабъ, който е миналъ прѣзъ кавалерията, повече е гледалъ да нареди своята кавалерия. Не е имало началникъ артилеристъ и артилериститѣ сж били забравени. Ще дойде утрѣ пѣхотиноцъ, ще нареди пѣхотата. Всѣки ще нарежда своята областъ, много често добръ, но ще забравя паралелнитѣ родове орѣжия. Този въпросъ ще трѣбва да бѣде, значи, разрѣшенъ обективно. Единъ щатъ, който да бѣде подложенъ на разглеждане, е необходимъ. Нека г. министърътъ каже, че ще имаме толкова дружини и двойно повече роти, но да знаемъ, колко сж и какви ще бѣдатъ тѣ. Тѣй както е било досега, не може. И за подкрѣпление на моята мисль, ако отворите бюджета, когато ще дойде да го разискваме, ще видите, г. г. народни прѣдставители, какъ всичко върви. Напр., въ единъ градъ X, военно аташе майоръ, слѣдъ три години — подполковникъ, слѣдъ четири години — полковникъ, и като навърши още извѣстно число години, закриватъ длѣжността му или създаватъ учрѣждение, за да го пратятъ тамъ. На друго мѣсто ще видите: почва отъ капитанъ, става майоръ, подполковникъ; до подполковникъ върви добръ; стане ли полковникъ, не знаешъ какво да го правишъ. Въ законопроекта на г. военния министъръ, по отношение на инженернитѣ войски, става същото, сжщо се рѣшава въпросъ на личности, а не на строй. Войната показва, че ще бѣде дефектъ съществуването на тая система отъ петъ пѣхотни дружини при съществуването на деветъ дивизии. Г. министърътъ знае, че въ врѣме на войната се образуваха десетъ дружини, които бѣха задържани цѣла година; той ни накарва да гласуваме $\frac{2}{3}$ и $\frac{2}{3}$ дванайсетини и разни укази. Но тритѣ полковника, които съществуватъ тамъ и които сега не знаятъ какъ да дѣнатъ, налагатъ да се съединятъ тѣзи десетъ дружини въ петъ, за да могатъ да бѣдатъ запазени службитѣ имъ — защото тѣзи десетъ дружини ще бѣдатъ една свършено правилна организация, но ще накаратъ тия трима-четирма офицери да излѣзатъ извънъ армията. Г. министърътъ нѣма да ме опровергава, защото той опровергава своята политика. Така може ли да продължава работата? Вземете въ съображение и друго. Вземете щабоветѣ на дивизиятъ прѣзъ послѣднитѣ 15 години, и вие ще видите, какъ тѣ варираатъ. Тѣ вървятъ споредъ случая: ту съ по-голямъ щатъ, ту съ по-малкъ, докато се дойде до положението, което не отговаря абсолютно на нищо. За да могатъ да се прѣмахнатъ тѣзи нѣща, които клонятъ и при най-добросъвѣстния министъръ да създаватъ фаворизации, ще трѣбва да искаме щабоветѣ да бѣдатъ уредени, да се знае коя длѣжностъ какъвъ чинъ има, колко длѣжности да има и да знае всѣки какво ще трѣбва да върши.

Тукъ доказваме до въпроса за повишението на офицеритѣ. Повишението на офицеритѣ, г-да, ще трѣбва да бѣде по щатъ, но ще трѣбва да бѣде и строго опрѣдѣлено съ законъ. Дѣйствително, за повишението на офицеритѣ днесъ има нѣколко постановления въ закона, които указватъ, какъ то става. Но това повишение, което е казано въ закона, из-

броява механически: толкова години за подполковникъ, толкова години за майоръ; но то не е въ свръзка съ щата. То трѣбва да бѣде опрѣдѣлено по закона, защото иначе ще ти кажатъ слѣдъ четири години: произвеждаме те, но те оставяме висящъ. Е добръ, законътъ ми дава право да бѣда произведенъ; произведете ме, а слѣдъ туй приспособете бюджета, като ми откриете въ него длѣжността, ще каже произведениятъ офицеръ. А това редъ ли е?

Най-сетѣ искамъ да засегна и въпроса за командването на българската армия, който е въ свръзка съ абсурдното постановление на чл. 69 отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили. Вие подготвите персонала, и когато ще дойдете да избирате командване на българската армия, вие се поставяте въ зависимостъ отъ личната воля на Негово Величество Царя. Най-лошиятъ изборъ ще бѣде да оставите командующиятъ персоналъ на българската армия да бѣде назначаванъ отъ политически хора. Днешниятъ български царъ и утрѣшниятъ български царъ, всѣки свършмененъ царъ, е личностъ политическа. Прѣстолнаслѣдницитѣ ще дрънкатъ саби, ще говорятъ, ще ходятъ, ще командуватъ дивизии, бригади, ще ръководятъ маневри, и т. н. дотогава, докато сж прѣстолнаслѣдници; въ момента, когато тѣ станатъ политически хора — дѣди подъ една мишница не се носятъ — тѣ прѣставатъ да бѣдатъ военни ръководители: политическитѣ въпроси ще поглѣнатъ всичко, военната подготовка ще остане на заденъ планъ, както е и подготовката на нашия царъ. Ако ти, слѣдъ това, повѣришъ на този човѣкъ, поглѣнатъ отъ държавни и обществени работи, да избира своитѣ генерали, ще имашъ несполучливъ изборъ. Нека г. министърътъ не ми възражава, че тѣй било по конституцията. Такъвъ членъ въ българската конституция нѣма. Царътъ е дѣйствително командующъ на военнитѣ сили; по прѣдписането на този членъ отъ конституцията, той назначава и министритѣ, ама назначава ли ги? Ако ние, оппозицията, имаме тукъ 10 или 15 души повече, какъ щѣхте да кажете — че споредъ еди-кой си членъ отъ конституцията царътъ ни назначава и вие ще ни слушате? О, не! Царътъ назначава, но при едно условие: всѣки единъ актъ отъ него ще бѣде приподписанъ отъ министра, ще бѣде контролиранъ отъ парламента. Щомъ имате тѣзи двѣ условия, главнокомандующиятъ, царътъ, ще подписва точно като коронованъ глава подъ Вашия подписъ, г. министре на войната, а вие ще дѣйствувате въ кръга на установенитѣ закони. Какво ви казва днесъ законътъ? Отъ усмотрѣнието на Негово Величество Царя. Той има дискреционна властъ, която нѣма обективнитѣ елементи, възъ основа на които ще бѣдатъ произведени генерали, той може да каже: този ми се харесва, ще го направя генералъ, онзи не ми се харесва, нѣма да го направя генералъ, че го уволни. Вие често виждате, много и много неспособни генерали да стоятъ горѣ, когато много способни офицери стоятъ забравени. Вие сами знаете, че въ Вашата дивизия имаше генерали, уволнени по неспособностъ, които послѣ, като генерали отъ запаса, бѣха блѣстящи. Вие сами знаете, че има много и много генерали надъ Васъ, които не трѣбва да стоятъ въ армията; голѣма частъ отъ тѣхъ изчистихте вече. То е единъ много сериозенъ въпросъ. Той, заедно съ въпроса за генералшабното вѣдомство, за генералния щабъ, който трѣбва да се назначава съ общата организация на войската, засѣга и командването на армията въ мирно и въ военно врѣме. Важна е подготовката въ мирно врѣме, и командването въ военно врѣме. Трѣбва да се изработи и да ни се прѣдстави проектъ, какъто ние сами да видимъ, кой въ бѣдѣще ще може да стане генералъ. Г. министърътъ ще ни отговори, че висшиятъ воененъ съвѣтъ е назначавалъ. Вѣрно е, че вис-

шият военен съвет ги назначаваше, но аз пътамъ, новите производства висшият военен съвет ли ги направи? Вие пъмахте висш военен съвет, а имате произвеждане на генерали, които един друг съвършено се изключват, от които единият тръбваше да бъде представен за произвеждане още на бойното поле, а на другия след демобилизацията тръбваше да му кажете: „Вървете си в къщи“. А вие знаете, че се произвеждаха и други способни, и други за нищо негодни. За да видите, доколко ние лично не искаме да кажемъ, че този или онзи тръбва да се махне или произведе, аз ви заявявамъ, ние искаме да разберете само едно, че тръбва да се произведатъ и тѣзи, които се проявяватъ въ мирно врѣме, и тѣзи, които се проявяватъ въ военно врѣме, по само за военни дарби. Отъ тази гледна точка ако вие изхождате, азъ ви казвамъ, че ако вие вървите по тоя пътъ, ще докарате българската армия до едно високо стъпало. Народътъ тръбва да знае, че тѣзи, които вие ще карате на бойното поле — г. военни министри — ще бъдат водени отъ лица избрани не отъ непознаваща ръка, каквато е представителътъ на държавата, коронования глава. Той е и тръбва да остане една чисто политическа институция; той е, и тръбва да се занимава повече съ общественитъ работи, той не тръбва да се мѣси въ врѣме на война. Азъ знамъ известни стракове, но азъ знамъ и друго, което налага българската армия, чрезъ своята добра организация на офицерския корпусъ, заедно съ другитъ военни работи, да стане единъ чисто национален инструментъ. Тя тръбва да служи на българския народъ, тя тръбва да се въодушевява само отъ своята собствена дисциплина, тя тръбва да почива на духа на защитата на народнитъ интереси и да мисли само за едно — когато отечеството се намира на изпитание, да служи нему и само нему. Това е принципъ, който единъ военен тръбва да спазва. И всичко онова, г. г. народни представители, което отстъпва отъ този принципъ, което може да изложи армията, отъ когото и да било то създадено, тръбва да бъде прѣмахнато. Вземете и създайте каквато искате друга институция, но щомъ тя нѣма достатъчно въщина и познания, тя ще принася врѣда. Това е, което ще иска народното представителство, защото то видѣ 50—60 генерали повече, отколкото има въ Бразилия, то видѣ генерали, които командуватъ гари, видѣ генерали съвѣтъ негодни, които ги бѣше страхъ, когато гърми пушка, да се приближатъ къмъ бойното поле.

Министъръ Х. Поповъ: Тази рѣчь да бѣхте държали въ 1908 г. на вашето министерство.

Р. Маджаровъ: Г. министърътъ на правосъдието ми казва, кога тръбваше да държа тази рѣчь.

Министъръ Х. Поповъ: Бихте ли я държали тогава?

Р. Маджаровъ: Въ 1908 г. нѣмаше нужда да я държа, защото тогава, ако се не лъжа, бѣха представени за произвеждане двама най-добри генерали. Тогава бѣха, доколкото помня, представени отъ министерството г. Тодоровъ, началника на VII-та дивизия, и г. генералъ Бояджиевъ.

Министъръ Х. Поповъ: Тѣзи работи, които сега казвате, тръбваше тогава да ги кажете.

Р. Маджаровъ: Нѣмаше нужда да изтъквамъ тѣзи нѣща при едно управление, когато се създаде военниятъ съветъ и когато военниятъ министъръ тогава председателствуваше този воененъ съветъ. Азъ искамъ да вдигна по-високо работата, г. г. народни представители. Азъ самъ ще призная грѣш-

ката си, когато съмъ гласувалъ за нѣща, които не е тръбвало да гласувамъ. Но азъ ще избѣгна това, което г. министърътъ на правосъдието ме кара да направя — да слѣза долу и да почна да споря съ него, като пловдивски и софийски партизанинъ. Азъ ще вървя по пътя, който съмъ си прѣдначерталъ. Ще призная, ако искате даже това, което не е вѣрно, че то е било лошо. Но, г. министри, да дадете ангажментъ, че вие ще направите добро. Ако вие кажете, че ние сме направили лошо и че ние сѣщо ще направите лошо, тогава азъ ще кажа пъкъ, че вие сте министъръ и че отъ конституционна гледна точка ще тръбва да получите едно меншество и да си отидете, защото отъ името на лошото и за лошото не можете да ме прѣкъсвате.

Минавамъ къмъ по-нататъшното разглеждане на законопроекта. Ще се спря, г. г. народни прѣдставители, на въпроса за интендантската служба и ще свърша съ него, следъ като кажа нѣколко думи и за санитарната служба. Интендантската и санитарната служби у насъ тръбва да се уредятъ, а така сѣщо и да се създаде една армейска полиция — нѣщо, което войната показва, че паложително тръбва да съществува. И този въпросъ г. министърътъ тръбваше да го внесе тукъ. Ние всички днесъ започнахме да викаме: анкетната комисия ще направи това и това. Анкетната комисия ще ни прѣдстави злоупотрѣбления, ако ги намѣри; е добръ, анкетната комисия нѣма задача да ни даде планъ на работата за бѣдѣщото устройство на армията, тя не може да законодателствува. Г. военниятъ министъръ тръбваше да внесе това.

Г. г. народни прѣдставители! Като изтъкнахъ задачите, които тръбва да бъдатъ прѣдметъ на наше внимание, сега пъкъ ще се спра специално какво ни е прѣдставилъ г. военниятъ министъръ, като изпусна всички онѣзи работи, които вече изтъкнахъ и които сѣ частъ отъ общитъ поправки, които тръбва да станатъ у насъ, за да създадемъ една солидна и силно организирана армия. Както стереотипно е разпрѣдѣлил г. военниятъ министъръ пѣхотата, кавалерията и артилерията, виждаме, че той прави известни нововъведения. Колко се касас до пѣхотата, азъ разбирамъ създаването на дружини, но нека ми е позволено тукъ да задамъ нѣкои въпроси, които ще тръбва да се уяснятъ отъ камарата. Азъ разбирамъ цѣлата на г. министра, който къмъ днешнитъ полкове, които иматъ по двѣ дружини, прибавя на всѣки полкъ още по една дружина. Тѣзи дружини ще бъдатъ кадъръ на бѣдѣщия трети полкъ, който ще се образува отъ двата. Тѣй схващамъ азъ работата. Обаче тѣзи дружини съ колко роти ще бъдатъ? Азъ мисля, че ще бъдатъ съ по двѣ роти. Г. министърътъ, когато ще ни ги прѣдстави, ще ни даде нужнитъ обяснения, за да видимъ колко приблизително тѣ ще бъдатъ и какъ ще бъде организирана тая единица. Това е една мѣрка сама по себе си добра. Но има друга една мѣрка, която знамъ, че нѣма да бъде приета. Това е въпросътъ за коренното прѣустройство на нашата армия — това, което искаше да каже г. Ангеловъ и което не се съдържа въ прѣдставения намъ законопроектъ: да се образуватъ по три роти въ всѣка една дружина и като се прибавятъ къмъ другитъ дружини, да намалимъ съ 80 роти цѣлата наша армия. По проекта, който ни прѣдставява г. министърътъ, имаме едно значително и силно усиление на пѣхотата. По този проектъ ние ще имаме въ рота по 250 щика въ военно врѣме.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: (Възражава нѣщо)

Р. Маджаровъ: Г. министри! Вие знаете, че като казвамъ, какво въ една рота ще имаме 250 щика, това ще бъде въ военно врѣме.

Министър генералъ К. Бояджиевъ: (Възразява нѣщо)

Р. Маджаровъ: Азъ знамъ какво да говоря и какво да замълча, когато дойде въпросъ за мълчание, защото, за да мога да кажа тѣзи работи, азъ съмъ вземалъ разрѣшение, кое може да се говори. — И тукъ ще наблегна на единъ принципъ, който трѣбва да бѣде сложенъ, който не е съблюдаванъ тукъ и който прави този законопроектъ да не бѣде законопроектъ. Това, което ние днесъ ще гласуваме, е гласувано вече отъ насъ въ ²/₁₂, освѣнъ влошаването на инженернитѣ войски. Това, което ние днесъ ще гласуваме, е предложено въ бюджетопрокта за 1914 г. — това ние днесъ узаконяваме. Казахъ, че ме очудва законопроектътъ, защото ние узаконяваме работи, които, по естеството на нѣщата, не могатъ да бѣдатъ развити въ система. Това е тѣй нареченото създаване на повече дружини въ полковетѣ, съ което — много да не говоря — г. военниятъ министъръ не гони, освѣнъ голѣмото количество пѣхота, голѣмо количество щикове, той не гони да създаде единици, които да бѣдатъ по принципа на свѣрфменната наука по-трайни и по-постоянни. Азъ бихъ разбралъ да ми се каже, че се образуватъ по двѣ дружини самостоятелни при всѣка бригада, или да ми се каже, че ще почне да дѣли единицитѣ на три, като почне отъ дивизията и свѣрши съ ротата. Тогава ще направимъ разноси, които г. министърътъ не иска да направи, защото той ще иска да задържи едно много по-голѣмо количество, отколкото единъ такъвъ законопроектъ би прѣдвидѣлъ, ако възприеме най-модерната система на въоръжение, германската. Но г. министърътъ, като прѣдвиджа такава голѣма пѣхота, ще го моля да вземе бѣлѣжка и когато ще дава обяснения прѣдъ Народното събрание въ полза на своя законопроектъ да изтъкне и другъ единъ въпросъ. При тая система, която днесъ ни се прѣдставя, се засѣга цѣлото прѣустройство на българската армия по отношение на нейната материална частъ. Г. военниятъ министъръ ще трѣбва да ни каже-приблизително, какво България ще трѣбва да направи. Нѣма да каже състава на единицитѣ, тѣхното разпрѣдѣление и въ моментъ, когато мобилизираме, какви нови части ще бѣдатъ образувани. Но, въ всѣки случай, както направиха сърбитѣ, той ще трѣбва да ни каже: когато прибѣгваме къмъ тази система, ще искаме, г. г. народни прѣдставители, да дадете на мене, министра на войната, извѣстни кредити, за да знае народното прѣдставителство. Защото това количество пѣхота ме очудва, г. министре. Въмѣсто една картечна полурота, когато дойде въпросъ за кредитъ, вие ще трѣбва да турите двѣ картечни отдѣления по двѣ картечници. Ето единъ кредитъ, който ви трѣбва. Защото, по свѣдѣнията отъ генералния щабъ, когато обърнете таблицата за състоянието на единъ германски, грѣцки и български корпусъ — дивизията е корпусъ — вие ще знаете колко картечници ще трѣбватъ въ полка. Дайте да прѣдвидимъ едно количество части за картечници въ законопроектъ — това може да стане въ едно тайно засѣдание на камарата — но дайте системата, по която може да се развие тѣхната организация. Отъ една картечна полурота какъвъ принципъ ще изведете? Ще изведете това, отъ което вие, началницѣ на дивизии, пѣскахте въ войната. И тази картечна полурота, вмѣсто да отиде при дружинитѣ, полковиятъ командиръ ще я прибере при себе си и картечницата въ България ще дѣйствува най-малко отъ всѣкитѣ родове оружии. Ето защо, азъ мисля, че поне въ това отношение ще се съгласите съ мене, и вѣрвамъ, че камарата нѣма да ви откаже да създадете една дѣйствителна система за организация на пѣхотата тѣй, както трѣбва. Двѣтѣ единици знаа, какъ ще ги обра-

зувате. Този родъ оружии, какъвто е картечницата, трѣбва да стои при дружинитѣ, а не при полковото управление, защото при свѣрфменния принципъ, това, което прави г. министърътъ днесъ, ще ни доведе къмъ нѣколко погрѣшни и нѣкои работи, които днесъ ще се гласуватъ, но ще бѣдатъ измѣнени съ бюджетопрокта още прѣзъ есенната сесия. Свѣрфменниятъ принципъ е, всѣка войскава частъ да има всичкитѣ родове оружии при себе си. Ако е дружина, трѣбва картечницата да бѣде при нея, ако е полкъ да има артилерийско отдѣление при него, ако е дивизия да има еднѣ-како си при нея. Когато ще пуснете една дивизия въ бой, артилерията да не стои на 40—50 км. далечъ отъ нея, да не бѣде тя само при една частъ отъ пѣхотата, а при друга частъ да я нѣма, както, за голѣмо съжаление, ставаше въ нашата война съ турцитѣ, ами всѣка една съставна частъ да бѣде комплектна. Ако се съгласите съ мене, ще имате повече материалъ и повече система, за да можете въ бѣдѣще да направите полка по-добра боева единица, отколкото го правите съ вашия законопроектъ.

За кавалерията ще кажа нѣколко думи. Всѣка една реформа, г. г. народни прѣдставители, не е вѣчна. Г. военниятъ министъръ днесъ внася реформа въ кавалерията. Но г. военниятъ министъръ какво иска отъ насъ? Да му дадемъ 11 четири-ескадронни конни полкове, отъ които единъ лейб-гвардейски, названието на който до днесъ почива на указъ, който вие искате да обърнете въ законъ. Азъ бихъ желалъ всичкитѣ полкове да носятъ нумера, защото привилегии по отношение на родоветѣ оружии не трѣбва да има. Отъ първия до послѣдния трѣбва да сѣ еднакви. Кръстете ги по реда на нумерата, но недѣйте имъ поставя наименования, недѣйте ги поставя при условия привилегировани, защото се създава голѣма неприязнь въ офицерското тѣло. А вие знаете, че тази неприязнь е съществувала и съществувала, и при тази система на наименование на полковетѣ ще продължава да съществувала въ зло на армията. Законопроектътъ казва: (Чете) „Всѣки коненъ полкъ ще се състои отъ: а) два дивизиона, всѣки дивизионъ отъ по два ескадрона“. Какво създавате вие? Колко ескадрона имате? 48, на-ли? Вие образувате три кавалерийски бригади. Ще имате въ военно врѣме да положимъ една дивизия. Добрѣ. Вие днесъ съ какво разполагате, за да можете изведнѣжъ да прокарате реформи по тѣй наречения началнически персоналъ? Тѣй че, когато турятъ бѣлѣжка: всѣки коненъ полкъ да се състои отъ два дивизиона, азъ ще искамъ да се изличи това и да се каже: а) отъ по четири ескадрона, и само това. Ще изхвърлимъ въ тази специална кавалерия, която ще съставлява нераздѣлна частъ отъ вашата кавалерийска дивизия, длѣжността дивизионеръ. Азъ знаа, че ако г. министърътъ не ми отговори, съображението е това: „Какво да ги правя? Трѣбва да дадемъ възможностъ да авансиратъ“. Въ кавалерията възможността за авансиране е раншното уволнение, като достигне най-голѣмиятъ чинъ, защото кавалеристъ на 50-годишна възраст не може да прави атака. Тамъ трѣбва да ги произвеждаме много по-бързо, отколкото въ пѣхотата. Ако не можете да ги задържите тамъ, трѣбва да ги пратите на друга длѣжностъ, за да бѣде млада конница. Но днесъ да създавате специални длѣжности по този специаленъ родъ оружии, който и безъ това е скѣпъ, е една луксозна работа. И когато, г. г. народни прѣдставители, ще дойде да обсъждаме бюджета, ако прокараме прѣдварително този законъ, колкото и да намѣрите неджитъ на тази система, г. министърътъ ще ви каже: „Вие вече прокарахте законъ“. Азъ разбирамъ, да имате дивизионеръ командиръ, когато вие ще направите вашата конница да има 120 коня въ ескадронъ,

да бъдат пълни полковете, да ги направимъ, както навсѣждъ, каждѣто има 6-ескадронни полкове, но да създаватъ единъ дивизионеръ командиръ, който въ Германия командувалъ три ескадрона съ по 120 коня, а въ България — два ескадрона и то да бъдатъ безъ коне, то значи, вие днесъ, когато не можете да намѣрите мѣсто на ескадронния командиръ да командувалъ известна частъ, или да го освободите отъ занятие, да му създадете и длъжностъ на още по-горентъ началникъ.

За да не бѣда голословенъ, понеже въпросътъ е важенъ, нека ми позволи г. министърътъ да чуетъ слѣдующата заповѣдъ: (Чете) „Заповѣдъ по кавалерията, № 72 отъ 30 май 1914 г. Прѣдъ видъ, че въ нѣкои конни полкове съставътъ на конетъ е слабъ, особено ония полкове, отъ които сж отдѣлени сборни ескадрони въ новоосвободенитъ земи, то при производството въ ескадроннитъ и полковитъ учения, разрѣшава се редоветъ на взводоветъ да се намалятъ до 10, като се оставятъ не по-малко отъ 5 конника на задната редица. Ако и при тая смѣтка се окаже недостигъ на коне, ескадронитъ могатъ да се състоятъ отъ 3 взвода и въ краенъ случай, даже отъ два взвода“. Кждъ ще се дѣнатъ офицеритъ, когато се събератъ ескадронитъ въ два взвода? И днесъ имате офицери, които нѣма какво да командуватъ. Азъ разбирамъ, като се минатъ 2—3 години, като намѣрите достатъчно сръдства и напълните ескадронитъ съ коне, да кажете: назрѣ нуждата двата ескадрона да съединимъ подъ общо командване. Тогава — да, ще се съгласимъ съ Васъ, ще измѣнимъ закона и ще имате дивизионери командири. Но днесъ само да създаватъ излишни офицерски длъжности, защото въ врѣме на войната имало произведени много подполковници и нѣмало какво да правятъ, това е една лоша система. Тѣзи подполковници трѣба да ги назначите въ строя. И мисля, че трѣба да има достатъчно разчистване въ кавалерията, каждѣто ще дадемъ възможностъ да бъдатъ назначени младитъ и способни кавалеристи. Вие не сте назначили най-добритъ. Има кавалеристи офицери, хора съ висше генералъ-шабно образование, които въ врѣме на войната бѣха най-добритъ офицери, а тѣ днесъ нѣматъ полкове. Давате полкове на свършено други хора, които никога не сж видѣли що е строй, а онѣзи оставихте въ подчинени длъжности. Тѣзи работи ще трѣба да бъдатъ избѣгвани. Едното ще ви кажа послѣ, а първото — днесъ. Военната комисия трѣба да си отвори очитъ, да знае фактическото положение и да не дава дивизионери командири. Азъ ще се съглася, че трѣба да има дивизионери командири, за да видите, г. министре, доколко мисля, че трѣба да бъдемъ справедливи. Тукъ, въ заповѣдта, Вие казвате: (Чете) „Тоя начинъ на произвеждане на занятията при слабъ конски съставъ трѣба да се прѣдпочита прѣдъ образуването на сборни ескадрони, дѣто не всичкитъ чинове ще се обучаватъ отъ своя ескадроненъ командиръ“. Признавате, че не се обучаватъ. Азъ ще Ви кажа, че Вие трѣба да имате пълна пѣхотна дивизия съ всички родове оружия при нея, което налага да има тя и своя дивизионна кавалерия, защото много добръ знаете, че ако имаме 5 конници при I-ва дивизия, да ви направи рекогносцировка при Селиолу, резултатътъ щѣше да бѣде свършено другъ. Вмѣсто да ви върне командването на армията на сѣверъ отъ Селиолу на старата първа позиция въ Татарларе, ако имаме нѣколко конници да направятъ рекогносцировка, боятъ щѣше да бѣде малко по-другъ и нашата главна квартира нѣмаше да може да ви стигне, прѣди да сте се изправили прѣдъ стѣнитъ на Цариградъ.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Имаше цѣла кавалерийска дивизия.

Р. Маджаровъ: Азъ знамъ, че този въпросъ ще ми зададете и азъ съмъ прѣдвидилъ да Ви дамъ отговоръ. Вие знаете, че заповѣдта бѣше слѣдующата: „Кавалерийската дивизия има специално прѣдначение“. Не само Вие дивизионнитъ командири, но и въ шаба на първа и трета армии или поне на първа армия — което положително твърдя — не знаеха назначението на кавалерийската дивизия. Кавалерийската дивизия стоеше ту на едно, ту на друго мѣсто, но тя услужваше на себе си и само на себе си, безъ да бѣде въ постоянна зависимостъ отъ армията. Тя, която бѣше изпрѣваряла васъ и се връщаше назадъ, въ това врѣме вие при Татарларе и Селиолу се натъкнахте на турскитъ корпуси, произведохте първия бой, безъ да е участвувала кавалерийската дивизия и безъ да ви е направила нѣкаква рекогносцировка. Ето защо, казвамъ, вие ще прѣдвидите частъ отъ кавалерията да бѣде при дивизията и никой нѣма да бѣде противъ да имате тамъ дивизионеръ. За това Вие, като образувате вашитъ полкове, колкото ви трѣба за състава на кавалерийската дивизия, ще го прѣдвидите, а излишкътъ ще го изпращате на обучение при пѣхотната дивизия, за да знае ти какъ се употрѣбява кавалерията, като отъ мирно врѣме навикне да си служи съ нея. Тази реформа, ако направите, г. министре, създайте дивизионеритъ командири. Но, при липса на коне, при излишкътъ на командущъ офицерски персоналъ въ кавалерията, за произведени въ врѣме на войната съ по единъ чинъ по-горѣ, да създаватъ специални длъжности, това не е подобрение на този родъ оружје, а разслабване. Туй е по въпроса за кавалерията.

По въпроса за артилерията, вие казвате: (Чете) „Артилерията отъ постояннитъ кадри се състои отъ: а) полска артилерия; б) конна артилерия; в) планинска артилерия и г) крѣпостна артилерия.

„Полската артилерия се състои отъ 10 артилерийски полка, всѣки отъ по три артилерийски отдѣления съ по три батареи, а въ три полка и по едно гаубично отдѣление отъ по три батареи“.

Азъ мисля, г-да, че тукъ когато се измѣнява законътъ за устройството на въоръженитъ сили по отношение състава на армията и съотношението на частитъ въ армията, трѣба да бъдатъ направени всички реформи, които да създадатъ системата, която за жалостъ въ законопроекта липсва и по отношение на артилерията. И ние вмѣсто да говоримъ и да пишемъ: въ три полка по едно гаубично отдѣление отъ по три батареи, г. министре, ние трѣба да кажемъ: на 10-тѣ дивизии — 10 гаубични отдѣления. Това, което вие днесъ вършите, знайте, че е неприложимо. То е приложимо за бюджета, който сте направили вече, но то е, което ще ви накара да кажете прѣзъ есенята: четири полка съ по едно гаубично отдѣление, догодина петъ, шестъ полка и т. н. Създайте законъ и кажете, че въ всѣка една дивизия трѣба единъ полкъ полска артилерия, че трѣба едно гаубично отдѣление, което въ военно врѣме развърщайте, както щете. Кажете, че трѣба планинска артилерия по едно отдѣление за всѣка дивизия. Поискайте кредитъ за десетилѣтие, за петнадесетилѣтие, както стана въ много армии, както стана въ монархическа и абсолютическа Русия съ реформитъ въ военното вѣдомство по снабдяването на армията съ военни материяли. Поискайте ги отъ насъ, но не дѣйте ни кара да се лъжемъ, или ще кажете, че ще стигне, което не е вѣрно. Вие не можете да заявите прѣдъ лицето на българската армия или другадъ, че тия работи ще ви стигнатъ или пъкъ ще прокарате догодина четири-петъ, и ще ви ги дадемъ, но ще ви ги дадемъ по части и по такъвъ начинъ, отъ който ще страда въобще устройството на армията.

Министъръ генералъ К. Бояджиевъ: Смесъла ще обясня въ комисията.

Р. Маджаровъ: Както и да обясните, г. министре, смисъла въ комисията. Вие можете да си играете, когато Ви се дадат десетъ отдѣления. И това не е тайна. Какво ще съдържатъ 10-тъ отдѣления, какво ще бѣде тѣхното прѣдназначеніе, това е вашъ секретъ по отношение на съседитѣ, но вие трѣбва да имате система, да имате при всѣка една дивизия извѣстно количество артилерия, въ която командването да бѣде опрѣдѣлено. Този е въпросътъ, който интересува мене, той интересува и камарата, и се чуда, какъ ще може друго-яче да мислите, когато това, което азъ искамъ, изисква повече кредитъ, но въ него има повече система и повече разумъ.

Конната артилерия ще остане.

По отношение планинската артилерия, азъ ще искамъ слѣдното, на което вървамъ ще се съгласи г. министърътъ и комисията: (Чете) „Планинската артилерия се състои отъ три планински артилерийски полка съ по три отдѣления, а единъ съ четири; — всѣко отдѣление съ по двѣ батареи“. Г. министърътъ казва, че за гаубичната артилерия ще даде обяснения въ комисията, а тукъ не е секретъ, тукъ изброява количеството на планинската артилерия. Разбирамъ, какъ ще бѣде секретътъ. Той ще бѣде тамъ, където е секретътъ на новата сръбска поръчка. То е другъ въпросъ, но зарадъ насъ е важно, каква система ще дадемъ на този родъ оружия, какво командване ще иматъ планинскитѣ артилерийски полкове въ врѣме на война. Никога българската армия не може да достигне до положението всѣка дивизия да има планински полкъ въ врѣме на война. Този полкъ ще изчезне и както ставаше въ миналата война, неговата длъжностъ ще остане висяща и ще запълня нѣкоя празна дупка въ нѣкой мѣстъ. И ето защо, безъ да се бъркамъ въ разпрѣдѣлението, казвамъ, че трѣбва да имаме нѣщо опрѣдѣлено, което ще отиде при всѣка дивизия. Азъ моля г. министра да се съгласи — нека да се остави същото количество планинска артилерия, държавната тайна ще бѣде запазена — да каже планинската артилерия ще се състои отъ десетъ самостоятелни артилерийски отдѣления. Ето реформа, която трѣбва да стане и при която ще има същото количество оружия. Ще ги разпрѣдѣлите на части при всѣка дивизия и по този начинъ тритѣ полкови длъжности ще се прѣмахнатъ, защото отъ свѣдѣнията, които събрахъ, и отъ генералъ-шабни офицери, и отъ артилерийски офицери, въ врѣме на войната сѣ ненужни, безполезни, а въ мирно врѣме ще спъватъ работата. Ако направите и тази реформа по отношение на тази частъ, г. министре, азъ мисля, че ще имате повече артилерия, отколкото мислите. И тѣзи дѣши длъжности, за които вчера г. Стамболийски казваше, ще ги имате по-малко.

По отношение инженернитѣ войски, грѣшката, която е направена, ще трѣбва да се поправи. Вие се връщате пакъ къмъ грѣшката, която бѣ направена прѣди години. Чудно какъ сте се съгласили да стане тая реформа. Вие минахте прѣзъ Селиолу и знаехте, че пионернитѣ части не бѣха стигнали, а пионерната частъ на III-та дивизия бѣше я настигнала слѣдъ пристигането ѝ въ Странджа. Пионернитѣ части на I-ва армия бѣха я стигнали слѣдъ свършването на боя при Люле-Бургазъ. Не че нѣмаше материялъ, но материялътъ, който бѣше приготвенъ, даже телеграфниятъ, стигна войската слѣдъ Люле-Бургазъ, и боятъ се произвеждаше, безъ да бждатъ свързани частитѣ. Вие имате три пионерни дружини и ги разпрѣдѣляхте на всѣка дивизия. Заминава пионерната дружина за Враца, дивизията е заминала; търси дивизията, не може да я намѣри, и я настига покъсно, когато се е свършилъ боятъ. Тази грѣшка, която видѣхме въ врѣме на войната, вие я възобновявате.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Това не е причината, а планътъ на мобилизацията. Такъвъ маршрутъ имъ даваха.

Р. Маджаровъ: Защо, тогава, държахте цѣла година до днесъ 10 дружини?

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: На-ли прѣдлагаме сега да се измѣни?

Р. Маджаровъ: Ще Ви кажа, защо прѣдлагаме да се измѣни. Вие прѣдлагаме да се измѣни за тримата полковници, които не знаете какъ да ги дѣнете.

П. Генадиевъ: Дребна работа.

Р. Маджаровъ: Да-ли е дребна работа, ще видимъ. Азъ зная лицата, и ако желаете, ще ви прочета тѣхнитѣ имена. Вие одобрихте тази система, вчера ни я прѣдложихте и ние я гласувахме, и вие сами казахте, че е добра.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Заварихъ я, тя не е моя. Сега я измѣнявамъ.

Р. Маджаровъ: Вашето мнѣние, г. министре, и на голѣма частъ отъ офицеритѣ отъ инженерното вѣдомство е било за десетъ дружини. И азъ питамъ, г. военни министре, по-добъръ ли е да имате своя пионерна частъ при дивизията или не? Защо Ви сж петь, та да не бждатъ десетъ?

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Азъ ще обясня.

Р. Маджаровъ: Азъ ще Ви моля, когато ще обяснявате на народното прѣдставителство, да прѣдставите неврѣмѣнно указитѣ отъ септември и октомври м. г., които одобрихме. Да прѣдставите проекта за двѣ дванадесетини отъ 1913 г. и проекта за първитѣ двѣ дванадесетини отъ 1914 г. Ще видимъ, какъ се прѣдвиждатъ различни работи, какъ се прѣдвиждатъ различни увеличенія въ миналогодишнитѣ проекти и ще видимъ, че командиритѣ сж подполковници, послѣ се произвеждатъ полковници и се раздѣлятъ дружинитѣ на дружини съ подполковници и на дружини съ полковници. И сега, като не знаете какво да ги правите, искате да ги съберете, за да създадете положение за трима полковници. Нито братъ, нито сватъ защищавамъ, но трѣбва да бждатъ 10 дружини. Ако искате, турнете трима полковници и 7 подполковници, но оставете институцията, защото това е вашето мнѣние, това е мнѣнието на армията, защото това е мнѣнието на генералитѣ, които излизаха въ вашитѣ специални военни списания: „Воененъ журналъ“ и „Военни извѣстия“ да пишатъ по тая работа и да поддържатъ същото нѣщо. Четете военнитѣ статии въ политическата преса и знайте, че хора добри и способни генерали, като генералъ Вазовъ, се явяватъ и защищаватъ тази система. Има цѣла редица висши офицери на цѣлата армия, защищава системата всѣка дивизия да има своята пионерна частъ още отъ мирно врѣме. Защо защищаватъ това? Защото тѣ трѣбва да бждатъ, защото, когато мобилизирате, вмѣсто да създавате специална частъ чрѣзъ цѣпене на по-голѣма частъ и тя да търси дивизията, по-добъръ е тази частъ да е при нея, да се мобилизира и да върви заедно съ нея, слѣдъ като въ мирно врѣме е живѣла съ нея. Ами къмъ това се стреми цѣлятъ. Вашъ законопроектъ, освѣнъ въ тази точка. Вие, г. министре, когато турате конна артилерия, когато уреждате въпроса за картецинитѣ, когато турате по едно отдѣление гаубици — вие ги извземате отъ крѣпостната артилерия и ги турате при частта, каквато е дивизията — тя е добра система, обаче, когато дойдете до инженернитѣ войски, вие минавате въ обратна система. Пакъ твърдя, че тукъ се касае въпросътъ да бждатъ задоволени лични интереси.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Не е вѣрно.

Р. Маджаровъ: Тогазъ за личноститѣ ще поискамъ, възъ основа на слѣдственитѣ дѣла, които се водятъ днесъ, уволнението имъ. Азъ ще Ви цитирамъ, когато дойдатъ слѣдственитѣ дѣла противъ тѣхъ. Азъ знамъ тази работа, и по бюджета ще говоря. Когато трѣбва да Ви поддържаме и да Ви дадемъ кредитъ, ще Ви кажемъ: на Ви го, но когато трѣбва да се прѣмахне една опасностъ, ще Ви я сжко кажемъ. Когато дойде бюджетътъ, ще Ви искамъ махването и тѣй нареченитѣ помощници въ инженерната инспекция, и Вие, като се съгласите да ги махнемъ, ще направите добро дѣло за нашата войска. Азъ съмъ длъженъ да констатирамъ този въпросъ прѣдъ народното прѣдставителство, защото не искамъ народното прѣдставителство да го гласува съ бързина. Направете справка въ деня, когато ще се гласува законопроектътъ на второ четене, и вие нѣма да намѣрите, освѣнъ 4—5 души отъ инженернитѣ войски, които да поддържатъ вашата система — другъ никой — който поддържаъ вашето ново законоположение.

Г. Василевъ: Той ще го оттегли.

Р. Маджаровъ: И азъ мисля, че г. министърътъ, слѣдъ като дадемъ допълнителни обяснения, ще го оттегли.

Министъръ П. Пешевъ: Вие ще си гласувате все противъ. Той ще си го оттегли! Тѣжко на министра, да остане да му гласувате вие!

Р. Маджаровъ: Тѣй е прието въ парламентарнитѣ страни, и въ най-коректната парламентарна страна Англия, опозицията да не гласува за правителството.

Министъръ П. Пешевъ: Защо говорите тогава?

Р. Маджаровъ: Говоримъ не за да убѣждаваме васъ, г. г. министритѣ, а ние говоримъ по много и по много други още съображения. Опозицията не кандѣрдисва болшинството, а противопоставя други разбирания на общественитѣ работи, друга система на пропаганда, друга система на управлението — тя е бѣдѣщето или тя е миналото, когато говори. Това е парламентаренъ принципъ, който въ България ако не се разбира, не е моя вина.

Та казвамъ едно нѣщо, толкозъ повече, че пионернитѣ дружини...

Министъръ П. Пешевъ: Ще го оттегли.

Р. Маджаровъ: Можете да го оттеглите, нѣмамъ нищо противъ.

Министъръ П. Пешевъ: Цѣлиятъ законопроектъ ще оттегли.

Р. Маджаровъ: По-добрѣ ще направите. Азъ ще направя заключение...

А. Стамболийски: Безъ да се измѣни чл. 5 отъ закона за въоръженитѣ сили, вие нѣмате право да правите това измѣнение.

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Моля.

Р. Маджаровъ: Та, казвамъ, г. г. народни прѣдставители, че толкозъ повече трѣбва да стане това измѣнение, защото въ врѣме на война, когато би станала война, пионернитѣ части сами по себе си липсватъ, тѣ сж почти безполезни. Тѣ трѣбва въ мирно врѣме да стоятъ при частитѣ да ги обучаватъ, а въ военно врѣме трѣбва да се сливатъ съ строевитѣ части. Но когато дойдемъ за мостовитѣ и телеграфнитѣ роти и т. н. този въпросъ трѣбва да бѣде

обсѣденъ въ комисията и тамъ да се направятъ подобрения. Ние ще искаме такива роти — г. министърътъ може да поиска повече — които да гарантиратъ пълното свързване съ телеграфи и телефони полковитѣ съ бригадитѣ, дивизинитѣ и т. н. Но колкото се касае до другото разпрѣдѣление, азъ мисля, че трѣбва да бѣдемъ противъ.

Друга една бѣлѣжка съмъ длъженъ да направя, която се касае до спомагателнитѣ войски и учрѣждения, защото мисля, че ако тя би се направила, ще има полза, вмѣсто да има врѣда, както сега ще стане, ако приемемъ законопроекта.

Спомагателнитѣ войски въ мирно врѣме се състоятъ, казва, отъ 10 дивизионни интендантства съ 10 интендантски роти; 10 дивизионни болници съ 10 санитарни роти. Искамъ да се прибави, както е било въ стария законъ: и 10 возарски роти. Возарскитѣ роти сж били прѣдвидени, ако не се лѣжа, отъ военния министъръ, г. Паприковъ, прокарани сж били и сж изчезнали постѣ. Въ врѣме на войната се видѣ, че возарскитѣ роти биха могли да принесатъ полза, защото тѣ ще бѣдатъ кадѣра за обоза. Ако имате добрѣ уреденъ обозъ, ако имате постоянни части и въ врѣме на война съедините всичко, което се отнася до обозитѣ, ще имате по-добра и по-бърза работа.

И тѣй, г. г. народни прѣдставители, азъ мисля, че трѣбва да се направи рекапитулация на чл. 27 въ връзка съ тия бѣлѣжки, които казахъ, като се каже, вмѣсто 3 планински артилерийски полка, 10 планински артилерийски отдѣления; вмѣсто 5 дружини инженерни войски — 10 дружини; вмѣсто единъ полски артилерийски полкъ съ или безъ гаубично отдѣление, да се каже: единъ полски артилерийски полкъ съ гаубично отдѣление; вмѣсто една дивизионна болница съ санитарна рота, да се прибави и возарска рота. При таква разпрѣдѣление въ връзка съ кавалерийскитѣ части, които искахъ, вие ще имате единъ законопроектъ, макаръ отчасти засегналъ устройството на българската армия; който, като засѣга корпуса, сегашната дивизия, разпрѣдѣлена на двѣ бригади, да слиза до послѣдния ѝ войникъ, въ една система, въ която всичко е опрѣдѣлено и всичко ще бѣде на мѣстото си готово, и което можешъ да вдигнешъ на бой безъ неуредици.

Г. г. народни прѣдставители! Когато азъ изтъгнахъ, че инженернитѣ войски трѣбва да бѣдатъ 10 дружини, а не 5, защото 5-тѣ сж плодъ на фаворизация, а 10-тѣ е добро устройство, г. военниятъ министъръ казваше, че може да си оттегли законопроекта. Азъ бихъ казалъ на г. военния министъръ, че той, като министъръ на войната, трѣбва да знае двѣ нѣща. По-добрѣ е да не го прѣдставя, щомъ е такъвъ откъслеченъ законопроектъ, който не изразява нищо, който отвара пътя да си върви българската армия сѣ по сжщия начинъ, както си е вървѣла, и вмѣсто него да ни прѣдставѣше прѣзъ есенната сесия единъ цѣлъ, пълненъ законопроектъ за прѣустройството на българската армия.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Ще ви го прѣдставя.

Р. Маджаровъ: Толкозъ повече, че виждамъ какво принципътъ да имаме силна армия е почти разрѣшенъ и ще намѣри голѣмо съчувствие даже въ настоящата камара. Та, казвамъ, той не трѣбваше да го прѣдставя. Но той казва: „Азъ ще го оттегля“. Ще го оттегли, но ще дойде бюджетътъ и ние ще трѣбва да си дадемъ тогава нашето мнѣние. Когато сега вече ни е дадена отъ опита възможностъ и имаме и задължителното наше право, да покажемъ и на всички недѣзи, които сж проникнали въ българската армия, когато ще можемъ да говоримъ и за лицата, и когато ще можемъ да цитираме и документи, отъ

които да се види, въ какво положение се намира тя, азъ бихъ молилъ г. министъра да знае, че въ ролята си на воененъ министъръ, той е политическо лице, което ще трѣбва да търпи критикитѣ и което ще трѣбва да се вслуша въ резона, въ здравия смисълъ. Днесъ г. министърътъ се сърди: „Болно е, че се говори, дѣто сж намалени пноернитѣ дружини отъ 10 на 5; много мъчно е да даде една длъжностъ, съ едно дракване, отъ полковникъ на подполковникъ“. И тамъ е лошото въ българската армия. Какъ да махнемъ това? Азъ мисля, че ние въ настоящата камара помагаме на г. военния министъръ, който не прави политика, и когато му показваме правия пътъ, той не трѣбва да се сърди. Но г. военниятъ министъръ днесъ се сърди и казва, че ще оттегли законопроекта, ще поиска махването на 5-тѣ дружини.

Министъръ генералъ Н. Бояджиевъ: Не съмъ казвалъ това.

Р. Маджаровъ: И когато ние му даваме материални разходи повече, отколкото той ги иска въ настоящия законопроектъ, нека се проникне съ голямо внимание върху това, което азъ лично, като народенъ прѣдставителъ, изказвамъ, нека да се съгласи съ тѣзи малки нововъведения, които искаме да бъдатъ въведени въ неговия проектъ; нека да даде обяснения върху сегашното състояние на българската армия по отношение на неджитѣ, които сме констатирани и които, вървамъ, ще констатира цѣлото народно прѣдставителство, и да ни покаже пътя, прѣзъ който е миналъ по отношение на управлението на българската армия отъ септемврийската демобилизация до днѣ днешенъ, за да можемъ да изискваме отъ него да ни покаже пътя, по който ще върви, да изискваме отъ г. министъра по пътя на контрола, който ни принадлежи, да му покажемъ, какъ това ще стане по-добъръ. Тогава, г. г. народни прѣдставители, ние можемъ да се различаваме въ нашитѣ възгледи, можемъ да разбираме различно строевата организация на армията, по ние ще можемъ да добиемъ правилни разбирания, и погледъто единение въ рѣшенията. Това трѣбва да стане. Не узнаемъ ли ние сегашното състояние на армията и вървимъ ли въ тъмнината, ние ще вървимъ или лошо или ще вървимъ чрѣзъ революционенъ пътъ, чрѣзъ насилие, за да бъде поправено злото, а чрѣзъ това, азъ мисля, ние нѣма да имаме добри резултати, защото когато ще дойде бюджетътъ, азъ съмъ увѣренъ, че не ще се съгласимъ съ г. министъра по въпроса за съществуването на цѣли институции, а тъй също когато дойде въпросътъ и за личности, ще се отказваме да се съгласимъ. Азъ не искамъ да спомена за едно учрѣждение напр., каквото е военната академия, която по принципъ никой не може да отрече, но която по изпълнението си, такава, каквато е у насъ, е невъзможна и не трѣбва да бъде. Тамъ, при бюджета, ще цитираме и моралнитѣ качества на сегашното състояние на академията, за да се чудите, какъ може да се създаватъ такива работи. Отъ всички тѣзи неджии българската армия трѣбва да се отърси. И г. военниятъ министъръ, който стоеше начело на една армия, която добъръ се е била, но която има много болни нѣща въ себе си, и която армия трѣгва, както се казва, по пътя на обновлението, г. военниятъ министъръ, казвамъ, трѣбва да бъде лицецо, което ще се яви като реформаторъ въ тази армия. Не стане ли това днесъ, ние рискуваме да имаме една не добра армия, или г. военниятъ министъръ да изгуби това хубаво положение, което днесъ той има като министъръ, при което той може да работи съ размахъ по всички направления, защото винаги на всички е еднаква, защото усиляването на различнитѣ съществуващи институции въ българската армия показва тѣхнитѣ

добри и лоши качества. Днесъ времето му е най-лесно да бъде изпълнена тая задача. Ние, заедно съ г. министъра, трѣбва да се проникнемъ, че тѣзи работи, и днесъ по законопроекта и утрѣ при бюджета, трѣбва да бъдатъ поправени. Ние трѣбва да сложимъ своята политика, трѣбва да я сложимъ, независимо отъ това, да-ли ще бъде възприета или не, защото българската държава, България, чака да бъде опрѣдѣлена тя. Нека това, което се говори по кюшетата, стане достояние на камарата и нека тези контролѣ на камарата да бъде направенъ днесъ, или, ако това е невъзможно, да подготвимъ — и това е цѣльта на нашитѣ дебати — правилно почвата за бъдещето управление на нашата хубава армия. (Ръкоплѣскане въ лѣвницата)

Прѣдседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Има думата г. Стефанъ Паприковъ.

С. Паприковъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Послѣ онова, което се изказа тукъ отъ трибуната, менѣ ми остава твърдѣ малко да кажа.

Д. Тошковъ: Остарѣхте вече — по-млади генерали отъ Васъ има въ Вашата партия.

С. Паприковъ: Моля! Азъ бихъ се даже отказалъ съвсѣмъ да говоря, ако не гледахъ на самия законопроектъ малко по-иначе, отколкото се погледна тукъ. На законопроекта за измѣненіето на нѣкои членове отъ закона за въоръженитѣ сили азъ гледамъ като на единъ законопроектъ чистѣ ликвидационенъ, а не организационенъ — и да има нѣщо организационно, то е много малко и много слабо.

Г. военниятъ министъръ е заварилъ едно положение и съ законопроекта го ликвидира — това е главното назначение, споредъ мосто схващане, на законопроекта. За да ликвидира това положение, налага му се главно отъ чл. 15 на закона за отчетността по бюджета. Ако не съществуваха този камени претѣкновение за министъра изобщо, какъвто е чл. 15 отъ закона за отчетността по бюджета, ние не щѣхме да имаме този законопроектъ, не щѣхме да говоримъ по него, защото работата щѣше да се уреди твърдѣ лесно съ бюджета. Ако това не става, причината е тази, че съществува този членъ. И ето г. военниятъ министъръ ни внася единъ законопроектъ, отъ една страна, да ликвидира завареното положение, а отъ друга страна да съгласува бюджета, както ни е прѣдставенъ или както утрѣ или други днѣ ще го гласуваме, съ закона за отчетността по бюджета.

Така погледнато на законопроекта, който ни се прѣдстави, много малко има да се говори по него. Съвършено другъ е въпросътъ, ако ние бихме погледнали на него като на единъ законопроектъ, който измѣнява основитѣ на нашето военно устройство и полага нѣкои други, нови основи. Тогава, разбира се, съвършено иначе трѣбваше да се погледне на законопроекта и съвършено друго трѣбваше да бъде отношението ни къмъ него. Ето защо, азъ нѣма да се спирамъ много върху въпроса за организацията на армията, защото то е въпросъ твърдѣ сложенъ, изисква много време, но и когато той не ни е поставенъ, едва-ли има защо да се занимаваме съ него. Ще се ограничи само съ това, което има въ законопроекта, доколкото той е въ свръзка съ бюджета и съ чл. 15 отъ закона за отчетността по бюджета.

Прѣдлага ни се едно измѣнение, което, най-напрѣдъ, почва отъ пѣхотата. Въ пѣхотата по новия текстъ, сравненъ съ стария, прави се едно увеличение на дружинитѣ въ полковетѣ и се казва: пѣхотнитѣ полкове, намѣсто да иматъ по двѣ дружини, ще иматъ по три. Прибавя се, че ще има картеченъ

взводъ — то е да се уреди съществуващото, защото картечни взводове съществуватъ по бюджета не само за тази година, но и за 1912 и 1913 г., понеже въ закона за въоръженитѣ сили ги нѣма. Споменава се за картечници, взводове, полувзводове — това е пакъ съобразяване на закона съ бюджета. Новото, което имаме, казахъ, то е прибавяне на трета дружина въ пѣхотнитѣ полкове. Тукъ, повидимому, като-че-ли има нѣщо ново, но ми се струва, че и това ново е малко старо, че и тукъ пакъ има съобразяване съ бюджета и съ едно заварено положение. У насъ, и въ врѣме на войната и слѣдъ войната, споредъ закона за въоръженитѣ сили, бѣше прѣдвидено производство на офицеритѣ и за отличие. Това производство бѣше така широко разпространено, че помощницитѣ-главнокомандующи се надирѣвряха кой повече да произвежда, и произвеждаха кой както може. Като се изостави въпросътъ за отличieto, произвежда се почти всички офицери; работата дойде даже дотамъ, че като нѣмаше врѣме да се прѣдставятъ списъци за производство на запаснитѣ офицери въ по-горенъ чинъ, произвежда се вкупомъ всички запасни офицери въ по-горенъ чинъ, съ изключение на генералитѣ. Това масово производство създаде маса шабни офицери, особено въ пѣхотата, и военниятъ министъръ не знае какво да ги прави. Всички капитани сж произведени въ майори, които споредъ практиката, трѣбва да бждатъ дружинни командири, а дружини нѣма. Какво става? При полковетѣ се създаватъ нови дружини, а понеже достатъчно срѣдства нѣма, въ бюджета сж прѣдвидени дружини, двуротни, т. е. дружини играчки. И тъй, понеже ние имаме майори, не трѣбва да се създадатъ дружини, а понеже нѣмаме срѣдства за дружини, създаватъ се полудружини и тѣзи полудружини не трѣбва да станатъ пѣхота дружини. Сега се прѣдвиждатъ 80 ротни, за да станатъ дружини, трѣбва да се прѣдвидятъ още 80. Тѣзи 80 ротни, които сега се прѣдвиждатъ, прѣдполагатъ едно увеличение на войската на около 8 хиляди души. Догодина трѣбва да се създадатъ и други двѣ ротни на дружина, слѣдователно, ще увеличимъ армията съ още 8 хиляди души. Колкото повече дружини имаме въ полковетѣ, толкова е по-добъръ и толкова по-здравъ ще бжде организацията и силата на армията, но да видимъ, дали срѣдствата ще позволятъ да направимъ това.

Отъ друга страна, се явява и другъ единъ въпросъ: откъдѣ ще вземемъ толкова новобранци? Опасявамъ се, че нѣма да ни стигнатъ новобранцитѣ, защото искаме и пионернитѣ дружини, и артилерийскитѣ, и кавалерийскитѣ полкове да усилимъ — всичко искаме да усилимъ. Когато по бюджета се прѣдвижда, че имаме 66,000 срѣднослужещи, то когато ще увеличимъ и пионернитѣ дружини и артилерията и къмъ новосформированитѣ дружини прибавимъ още по двѣ нови ротни, тѣзи срѣднослужещи ще се доближатъ къмъ 80,000 души, а за тѣзи 80,000 души нѣма да имаме новобранци — населението не ще може да ги даде, макаръ да прибѣгнемъ и къмъ вземането на турци въ войската, защото тѣ ще дадатъ само около 4,000 души. Това е една прѣсилена работа. Додѣто ние не видимъ какво ни дава населението, не трѣбва да се впускатъ въ широка организация, защото ще разничимъ, ще разредимъ частитѣ, та вмѣсто да изпиемъ вѣжди, ще извадимъ очи. Наистина, ще направимъ дружинитѣ по 200 души, ще съществуватъ дружини, но които сами по себе си нищо нѣма да прѣдставляватъ.

А. Механджийски: На-ли има дружинни командири да си получаватъ заплатата?

Д-ръ Н. Сакаровъ: Това е една вѣтърничавъ работа.

С. Паприковъ: Дѣйствително ще излѣзе една вѣтърничавъ работа. Сега, намѣсто да прѣдвиждаме нѣкакви полудружини, които е съмнително да-ли ще можемъ да ги направимъ догодина дружини, защото, както казахъ, най-напрѣдъ въпросъ е, да-ли ще имаме хора, по-добъръ е тази работа да отложимъ съвсѣмъ и майоритѣ, които нѣматъ дружини, нека покомандуватъ ротни, защото трѣбва да се има прѣдъвидъ, че при производството не се е държала никаква смѣтка — произведени сж хора, които сж командували ротни по 10—12 години, но сж произведени и такива, които сж командували ротни половинъ година. Отъ произведенитѣ по-младитѣ нека почакаатъ, та когато се открие ваканция, тогава да станатъ дружинни командири, да не се създаватъ дружини насилъ. Ако населението дава достатъчно новобранци, нека да ги вземемъ и нека ротитѣ, намѣсто по 90 души, да се направятъ по 110. Г. военниятъ министъръ ще може сега, когато наборътъ е свършенъ и когато се приведатъ въ редъ всички отчети, да види да-ли можемъ да създадемъ 40 дружини или не можемъ, или трѣбва да създадемъ по-малко.

Азъ не говоря тукъ, както г. Ангеловъ, че се въвежда тройната система. Азъ изключвамъ тѣзи тройни системи и считамъ работата малко по-проста, а именно има произведени майори, за тѣхъ се и създаватъ дружини. Ако бѣше нѣкаква тройна система, щѣхъ да говоря малко по-иначе, защото въпросътъ за тройната система е по-сложенъ. Ние не можемъ да създадемъ никаква тройна система, защото се некатъ тройни пари, а тройни пари нѣмаме. Тѣй че, въ тази работа трѣбва да бждемъ по-скромни и да се поограничимъ. Така гледамъ на тази работа. Може да не съмъ правъ — г. военниятъ министъръ ще каже. Така че, намѣсто да се създаватъ полудружини и да се създава работа на майоритѣ, по-добъръ е тѣзи майори да покомандуватъ ротни, да не се бърза, докогато се прѣдстави новиятъ бюджетъ, когато военниятъ министъръ ще има по-голяма възможностъ да изучи по-основателно работата, за да излѣзе съ по-другъ проектъ, отколкото сега съ този, който само ще закърни работата, безъ да създаде нѣщо цѣло и който е съобразяване съ закона за отчетността по бюджета.

Толкозъ по пѣхотата.

По кавалерията тукъ нѣма нищо ново — колкото е било, толкова е: и по бюджета за 1912 г. съществуватъ 11 полка. Разликата е тази, че тамъ числото на ескадронитѣ е по-малко, а тукъ повече — струва ми се, че отъ 37 ескадрона ще се увеличатъ на 44, но числото на полковетѣ не се мѣнява, сѣ 11 полка. По стария текстъ на закона за въоръженитѣ сили се прѣдвижда, че съществуватъ единъ лейбъ-гвардейски полкъ и шестъ дивизиона, сега, намѣсто тази редакция, ще имаме друга, която казва: 11 полка. Дѣлътъ на дивизионертъ въ коннитѣ полкове си съществува, тя не се създава наново. Нужни ли сж или не дивизионертѣ е другъ въпросъ, азъ казвамъ, че не сж нужни. Но този въпросъ не разглеждаме, защото, както ви казахъ, ние сега съгласуваме закона съ бюджета. Въ кавалерията нищо съществено не се измѣня. Прѣдвикатъ се, напр., нѣкои подробности, напр. че къмъ кавалерията трѣбва да има картечни взводове и т. н. Тѣзи подробности могатъ да не съществуватъ въ този законъ. Това е работа на щатъ, но не и на законъ, защото дребнитѣ прибавки къмъ ескадронитѣ и т. н. трѣпятъ по-чести измѣнения, и за това не трѣбва да се прѣдвикатъ въ такъвъ единъ основенъ законъ, какъвто е законътъ за устройството на въоръженитѣ сили. Това е повече работа на щатъ.

Сжщото положение е и за артилерията. Ако ние сравнимъ бюджетитѣ единъ съ другъ — този, който ни се прѣдставя, съ бюджета за 1912 г. — то едно

ново нѣщо, което ще видимъ, е създаването на конна артилерия. Този родъ артилерия у насъ досега не е съществувалъ. Това е новото въ артилерията; всичко друго е така, както си е. Даже, ако щете, на мене старата редакция за артилерията, редакцията споредъ стария законъ, по ми се харесва; тя е правилна, по-вѣрна. Ние щемъ-нещемъ, ако не тая година, догодина, до друга, ще имаме артилерийски бригади — не ще мипемъ само съ артилерийскитѣ полкове — защото, казвамъ, щемъ-нещемъ ще трѣбва да развиемъ артилерията. Това количество артилерии, което ние имаме е съвършено недостатъчно. Какво да правимъ? Ние прѣдвиждаме тукъ отъ 9 до 12 батареи въ артилерийски полкъ; нормалното е деветъ батареи по четири орѣдия — 36 орѣдия; тѣзи 36 орѣдия сж на 24 батальона, значи по едно орѣдие и половина, а това е твърдѣ малко. Хората сж достигнали да иматъ четири орѣдия и нѣщо, а ние — едно и половина; слѣдователно, щемъ-нещемъ, ще трѣбва да ги увеличимъ. И сегашниятъ артилерийски полкъ е твърдѣ недостатъченъ за дивизията; нужни сж два артилерийски полка съ по 9 батареи, а тѣ ще дадатъ бъдѣщата артилерийска бригада. Ако искаме, можемъ и да не формираме два артилерийски полка, но сѣ пакъ ние ще увеличимъ батареитѣ не до 12, а до 15 или 18 въ полкъ; ще ги увеличимъ, защото иначе е невъзможно, помъ ще искаме да създадемъ поне 2½—3 орѣдия на батальонъ. Старата редакция е по-добра отъ новата, съ това изключение, че не се прѣдвижда въ нея конна артилерия.

Съвѣтъмъ не е нужно да споменаваме въ закона за устройството на въоръженитѣ сили, че щѣло да има гаубични отдѣления. Когато говорите за полска артилерия не е много важно, да-ли това отдѣление ще вози какси орѣдия или дѣлги; то тукъ нѣма никакво значение, а има важностъ само за щатовеѣ — и то ако числото на хората или конетѣ въ единъ родъ артилерии е повече или по-малко. Но въ закона щѣли сте да кажете, че има гаубично отдѣление или не — не е важно; можете цѣлъ полкъ да въоръжите съ какси орѣдия — това е другъ въпросъ.

Пасажътъ за планинската артилерия сжко урегулира завареното положение; тукъ пакъ нищо ново не виждамъ. Въ стария бюджетъ съществуваше планински артилерийски полкъ съ двѣ отдѣления по двѣ батареи; сега, както казахъ, се урегулира едно съществуващо положение. Другъ е въпросътъ сега да разрѣшаваме нужно ли е да съществуватъ отдѣлни планински артилерийски полкове. Азъ бихъ казалъ не — такова е моето лично мнѣние. Като дойде въпросъ да се разисква нужно ли е да съществуватъ и отдѣления въ планинския артилерийски полкъ, азъ бихъ казалъ тоже не — или пъкъ ако има полкъ, да нѣма отдѣления, или ако нѣма полкъ, да има отдѣления. Това е въпросъ на организация, но този въпросъ не е сложенъ на разискване, а е сложенъ въпросътъ да урегулираме едно положение въ бюджета, както той е прѣдставенъ, и както съществува. Толкова по отношение на артилерията.

По отношение на инженернитѣ войски тукъ пакъ се урегулира допълнитѣ съществуващото положение. Въ стария бюджетъ сж три пионерни дружини, като съществуватъ отдѣлно части: технически, телеграфни и желѣзнопѣтни, както и тукъ. Въ врѣме на войната бѣха 9 дружини; г. военниятъ министъръ завари 10 дружини и ги остави 10 и досега да съществуватъ. Въ сжщностъ ние сме вотирали пари за тринадесетъ дружини: веднѣжъ по бюджета на 1912 г. и второ съ указъ сж прѣдвидени още 10 дружини. Както и да е, фактически съществуватъ 10 дружини. Явява се г. военниятъ министъръ и казва: „Тѣзи 10 дружини сж много, азъ ги свеждамъ въ 5“. Даватъ се тукъ различни обяснения за причинитѣ, по които се намаляватъ отъ 10 на 5, и се

обсжда кое ще бѣде по-добро. Безспорно е, че ако всѣка една дивизия има при себе си по една пионерна дружина, толкова по-добрѣ би било. Но можемъ ли ние да създадемъ по една дружина такава, каквато трѣбва; можемъ ли ние да поддържаме 10 такива дружини — ето въпросътъ. На тоя въпросъ азъ отсега още отговарямъ: не можемъ. И г. военниятъ министъръ ще-неще, независимо отъ това има ли тамъ полковници или нѣма и какъ стои работата съ офицеритѣ, като изключимъ това съвършено, ще се съгласи, че колкото и да е желателно, десетъ пионерни дружини не могатъ да съществуватъ, защото не бива и отъ пионернитѣ дружини да създаваме дружинки. Такива дружинки бѣха създадени едно врѣме деветъ; всѣка дивизия имаше своя пионерна дружина и така сж прѣдвидени и въ закона, но тѣ имаха по двѣ роти и команди. Но оказа се, че пионернитѣ дружини като технически войски, изучаватъ редъ специалности, за изучаването на които се откриватъ редъ школи за обучение. Ние прѣдвидѣхме пионерни дружини съ по двѣ роти — съ 180 души въ дружина. Когато дойде да се уволнява една частъ отъ войницитѣ и оставатъ два набора, и дойде редъ да се формиратъ школи, оказва се, че въ една школа постѣпватъ по 1—2 войника, че всички срѣдства прѣснати и никакво обучение и подготовка на войницитѣ става невъзможно. Затова стана нужда още въ демократическо врѣме да се свиятъ тѣзи дружини въ по-малки части, за да може да се даде едно по-основателно обучение на войницитѣ. Струва ми се, че отъ сжщия мотивъ се ръководи и сега г. военниятъ министъръ, когато събира тѣзи дружини отъ 10 въ 5. Нѣма съмнѣние, че има пѣкои мобилизационни неудобства. Казахъ, че е по-добрѣ да има десетъ дружини, но не можемъ да ги имаме, защото ако ние желаемъ да достигнемъ всичко онова, което ни се показва, че е добро, ще надминемъ 80-тѣ хиляди души, а като надминемъ този кадъръ, бюджетътъ ще достигне 100-тѣ милиона. Независимо отъ това, отдѣ бихме намѣрили пари — да допуснемъ, че ще ги намѣримъ — пита се отдѣ ще намѣримъ хора? Трѣбва да се мине нѣкоя и друга година, за да намѣримъ и хората. За туй, ние ще бѣдемъ принудени тукъ-тамъ въ нѣкои части, колкото и това да ни се вижда неудобно, да съставяме. Това прави и-г. военниятъ министъръ по отношение на инженернитѣ войски.

По отношение на спомагателнитѣ войски, добрѣ е да имаме и возарски роти. Но ако имаме возарски роти така, както тѣ сж съществували, по-добрѣ е да ги нѣмаме, защото или трѣбва да има нѣщо и да се харчи за него, като се постига извѣстна цѣлъ, или ако го има само на книга, безъ да се постига нѣкаква цѣлъ, а само да харчимъ пари, по-добрѣ е да не харчимъ. За возарскитѣ роти създаваме кадъръ, тия возарски роти трѣбва да бѣдатъ запретнати, а ние обикновено правимъ слѣдующето: създаваме возарски роти безъ кола и коне и тѣ нищо не возятъ и нищо не се учатъ. Защо сж, тогава? Ако ние не можемъ да ги поддържаме така, както трѣбва, по-добрѣ е да не ги създаваме.

Сега у насъ военниятъ бюджетъ е посоченъ 52 милиона лева, а въ сжщностъ не е 52. Ще дойде врѣме да говоримъ по бюджета и ще видимъ, че за да го приведемъ въ редъ, трѣбватъ 62, а не 52 милиона лева. Такова е моето схващане. А ако ние всичко това, което желаемъ да прибавимъ, да уредимъ, да допълнимъ, да го направимъ така, както трѣбва да бѣде, бюджетътъ ще бѣде 72 милиона лева. Ако можемъ да даваме 72 милиона лева, г. военниятъ министъръ нѣма, освѣнъ да се радва, че отъ трибуната на Народното събрание болшинството е, което му казва: „Заповѣдайте, г. министре, вземете“. Но не зная какво ще каже г. министърътъ на финанситѣ.

Щомъ това е така, моето схващане по законопроекта, който е предметъ на нашитѣ дебати, е такава, каквото го изложихъ. Затуй азъ бихъ направилъ такава предложение. Понеже този законопроектъ е ликвидационенъ — касае се до бюджета — то добръ е като бюджетъ за 1914 г. да остане бюджетътъ за 1912 г., като се увеличи съ това, което е необходимо за сформирваната X-та дивизия, а всичко друго да си остане така, както си е било. Военниятъ министъръ ще има възможностъ въ останалото свободно врѣме, ако иска да направи нѣкаква реорганизация въ армията, да ни занимае въ идущата сесия съ единъ по-сериозенъ проектъ, съ проектъ, който би се касаялъ до реорганизацията на армията, а не до приспособяването на бюджета къмъ закона или на закона къмъ бюджета, както се прави въ случая, защото този законопроектъ, споредъ естеството си, пѣма таквъ реорганизационенъ характеръ, той кърпи само създаденото положение, нищо повече. Това е моето предложение, и мисля, че г. военниятъ министъръ би могълъ да се съгласи да се направи нѣщо въ комисията, та като имаме прѣдъ видъ именно цѣльта да съгласуваме бюджета съ закона, безъ да правимъ голѣми промѣни въ самия законъ, да искаме, щото въ идущата сесия, ако г. военниятъ министъръ прѣдполага да прави извѣстна реорганизация въ армията, да ни внесе вече единъ пълненъ законопроектъ съ мотиви, които биха ни убѣдили, защо това или онова се прѣдприема, защото така, както сж сега мотивитѣ къмъ законопроекта, тѣ не ни казватъ нищо, и при подобни мотиви по-добръ е г. военниятъ министъръ самъ да открива дебатитѣ по законопроекта, та да ни каже

каква цѣль прѣслѣдва, да ни освѣтли той по-рано, та да не се лутаме изъ мъглата и да се питаме защо е това предложение, какво е назначението му, защото това въ мотивитѣ не ни се казва.

Това е, което имамъ да кажа по самия законопроектъ. (Ржкоплѣскане въ лѣвицата)

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Понеже часътъ е 8, ще питамъ Народното събрание, желае ли да продължи засѣданието, или не. Които г. г. народни прѣдставители сж за продължение на засѣданието, да си вдигнатъ ржката. Никой не вдига.

Утрѣ по правилника ще имаме засѣдание.

На първо мѣсто на дневния редъ ще бѣде продължение разискванията по законопроекта за измѣнение и допълнение на нѣкои членове отъ закона за устройството на въоръженитѣ сили на царството.

На второ мѣсто — общи дебати по бюджета.

На трето мѣсто — първо четене на законопроектитѣ, както сж въ днешния дневенъ редъ.

Р. Маджаровъ: Вашето обѣщание, г. прѣседателю.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Кое?

Р. Маджаровъ: За амнистията на Сандански.

Прѣседателствующъ д-ръ С. Иванчовъ: Всички амнистии на края.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 8 ч. 10 м. вечерята)

Прѣседателъ: Д-ръ Д. К. Вачовъ.

Подпрѣседатели: { Д-ръ С. Иванчовъ.
Д-ръ И. Момчиловъ.

Секретари: { Д-ръ К. Провадалиевъ.
Д-ръ В. Черневъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.